

**Erityisen huolenpidon jakson hakeminen ja
moniammatillinen yhteistyö osana
palvelujärjestelmää. Tutkimus lastensuojelun
sosiaalityöntekijöiden kokemuksista.**

Sosiaalityön
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Viili Maaret

Ohjaaja:
Sosiaalityön professori Merja Anis

12.10.2022
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu
Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä: Maaret Viili

Otsikko: Erityisen huolenpidon jakson hakeminen ja moniammatillinen yhteistyö osana palvelujärjestelmää. Tutkimus lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksista.

Ohjaaja: Sosiaalityön professori Merja Anis

Sivumäärä: 81 sivua., 3 liites.

Päivämäärä: 12.10.2022

Sosiaalityön pro gradu -tutkielmassani tarkastellaan erityisen huolenpidon jaksolle hakemista ja moniammatillista yhteistyötä. Tutkimukseni tehtävänä on selvittää, mitä taustatekijöitä erityisen huolenpidon jakson hakemiseen liittyy, miten hakuprosessi etenee ja millaisena moniammatillinen yhteistyö näyttäytyy. Lisäksi tutkielmassa selvitetään, miten palvelujärjestelmä toimii haastavasti käyttäytyvän nuoren kohdalla. Tutkielmani teoreettisena viitekehystenä toimii aiheesta koskeva aiempi tutkimus ja kirjallisuus. Tutkielmani aineisto koostuu kahden eri kunnan yhteensä kahdeksan sijaishuollon lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän haastattelusta. Aineisto on analysoitu sisällönanalyysin avulla.

Tutkielmani osoitti, että nuorten haastava käytös ennen erityisen huolenpidon jakson alkua oli ollut voimakasta ja runsasta. Tyypillisimmin haastava käytös näkyi päihteiden käyttönä ja/tai karkailuna. Jaksoja haettiin, jotta nuorten päihteiden käyttö saatiin katkaistua tai nuoret saatiin turvaan joko heiltä itseltään tai muilta ihmisiltä. Sosiaalityöntekijät kuvailivat, että etenkin psykiatrialta saatu tuki oli riittämätöntä ja he kokivat jäävänsä yksin vaikeiden ongelmien kanssa moniammatillisen tuen uupuessa. Keskeisimpänä erona kuntien hakuprosesseissa oli moniammatillisen arvion hankkiminen. Paikan valintaa eivät niinkään ohjanneet nuoren yksilölliset tarpeet, vaan paikka otettiin sieltä, mistä se ensin vapautui. Sosiaalityöntekijältä edellytettiin aktiivista prosessin eteenpäin viemistä sekä eettistä pohdintaa, joka korostui epäselvissä tilanteissa.

Tutkielmani mukaan vaikeimmin autettavissa olivat ne nuoret, jotka kieltäytyivät ottamaan tarjottua apua vastaan. Keskeisenä tutkimustuloksena nousi esiin, ettei moniammatillinen yhteistyö toteutunut tai se jäi hyvin pinnalliseksi jakson hakemisen yhteydessä. Sosiaalityöntekijät tiedostivat, ettei toisenlainen tuki välttämättä jaksoa hakiessa enää auttanut, mutta he toivoivat yleisesti tiiviimpää tukea ja monialaista yhteistyötä nuoren sijaishuollon aikana. Erityiseksi ongelmaksi koettiin päihdepalveluiden puute sekä psykiatrisen palveluihin pääsy. Sosiaalityöntekijät kokivat tärkeäksi yhteistyön syventämisen ja toivoivat monipuolisempia palveluita. Erityinen huolenpito koettiin erittäin tärkeäksi osaksi lastensuojelun sosiaalityötä, mutta jakson toivottiin kestävän joidenkin nuorten kohdalla pidempään.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, erityinen huolenpito, moniammatillinen yhteistyö, palvelujärjestelmä

Sisällys

1	Johdanto	3
2	Vaativa lastensuojelu	6
2.1	Lastensuojelun sijaishuolto	6
2.2	Eriytynen huolenpito	10
3	Yhteistyö nuoren kriisiytyneessä tilanteessa	14
3.1	Moniammatillinen lastensuojelutyö	14
3.2	Yhdyspintatyöskentely	18
4	Tutkimusasetelma	22
4.1	Tutkimustehtävän ja kysymysten määrittely	22
4.2	Aineiston kuvaus ja keruu	24
4.3	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	26
4.4	Tutkimuksen eettisyys	28
5	Jakson hakemiseen vaikuttavat taustatekijät	31
5.1	Nuorten jaksoa edeltävä käytös	31
5.2	Jakson monet merkitykset	34
5.3	Eriytynen huolenpito toimivana väliaikaisratkaisuna	38
6	Hakuprosessi	41
6.1	Kuntien eroavat käytännöt	41
6.2	Moniammatillinen arvio osana päätöksentekoa	42
6.3	Paikan valinta	45
6.4	Sosiaalityöntekijä prosessihaltijana ja eettisenä toimijana	48
7	Moniammatillisen yhteistyön karikat ja palvelujärjestelmän puutteet	52
7.1	Tukeen sitoutumattomat nuoret	52
7.2	Yhteistyön haasteet ja työskentelyn pinnallisuus	53
7.3	Kohti syvempää yhteistyötä ja monipuolisia palveluita	57

8 Johtopäätökset ja pohdinta	60
8.1 Lopuksi	67
Lähteet	70
Liitteet	81
Liite 1. Haastattelurunko	81
Liite 2. Suostumuslomake ammattilaisille	83
Liite 3. Tietosuojaseloste	85

1 Johdanto

”Alaikäiset syyllistyneet vakavaan väkivaltaan tänä syksynä poikkeuksellisen paljon – lastensuojeluun kaivataan lisää järeitä keinoja. Vakavasti ongelmallisille alaikäisille tarvitaan lisää erityisen huolenpidon paikkoja lastensuojelussa, vetoavat viranomaiset” – kirjoittaa Katri Kirsi (2020) Ylen artikkelissaan 2.11.2020. Artikkelissa Helsingin lastensuojelun johtaja Saira Nummikoski kertoo erityisen huolenpidon jaksosten olevan toimiva ratkaisu esimerkiksi päihde- ja rikoskierteen katkaisussa. Ongelmana on kuitenkin se, ettei valtakunnallisesti paikkoja ole riittävästi. Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön ja Perhekuntoutuskeskus Lausteen tekemän selvityksen mukaan erityisen huolenpidon paikkojen kysyntä ja tarve ovat viime vuosina nousseet. Arvion mukaan erityisenhuolenpidon jaksolla olevien lasten määrä on noin 300 vuositasolla tarkasteltuna. (Wennberg, Rausmaa & Kortelainen 2020, 10.)

Jokaisella lapsella on oikeus erityiseen suojeluun ja huolenpitoon, minkä lisäksi julkisella vallalla on erityinen vastuu sijoitetun lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta. Sijaishuollossa olevalla lapsella on siten erityinen oikeus suojeluun. Suurin osa sijoitetuista lapsista voi hyvin (Eriksson & Korhonen 2022, 103). Kuitenkin lasten pahoinvoinnin lisääntymisestä ja palvelujärjestelmän haasteista on käyty mediassa vilkasta keskustelua viimeisten vuosien aikana (ks. Kaakinen & Karppi 2019; Lehtola 2021, Kröger & Nieminen 2021). Tutkimukset kertovat, että lastensuojelun asiakkaiden tuen tarve on lisääntynyt (Puustinen-Korhonen 2018; Forssel, Kuoppala & Säkkinen 2020), minkä lisäksi on todettu, etteivät lapset ja nuoret saa tarvitsemiaan palveluita missään vaiheessa riittävästi eikä lastensuojelu kykene vastaamaan paljon tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin (HE 170/2021 vp). Pienelle osalle lapsista nykyiset sijaishuoltoratkaisut eivät ole riittäviä eikä kategorinen palvelujärjestelmä tue riittävästi välimuotoja ja räätälöityjä lapsikohtaisia ratkaisuja. (Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä 2020, 17). Tilanne on nykyisellään kestävä.

Järeiden keinojen lisäksi tarvitaan paljon muitakin. Yliruka, Vartio, Pasanen ja Petrelius (2018, 63–64) ovat tutkineet sosiaalityön asiakastilanteiden kompleksisuuden rakentumista ja

havainneet, ettei usein mikään yksittäinen ilmiö sellaisenaan ole erityisen vaativa, vaan useiden ilmiöiden kasautuminen ja vaikeasti ennakoivat yhteisvaikutukset tekevät tilanteista haastavan. Vaativuus on nähty rakentuvan palvelujärjestelmän toimimattomuuteen liittyvistä kokemuksista, eikä ensisijaisesti nuoresta johtuvista syistä tai ilmiön aiheuttamista haasteista.

Erytinen huolenpito on lastensuojelulain mukainen rajoituskäytäntö, mutta samalla se on myös lastensuojelun erityinen hoitokäytäntö, jota järjestetään suljetussa ja rajoitetussa ympäristössä (Tarviainen & Kekoni 2015, 175). Erytinen huolenpito on välttämätön ja viimesijainen keino tilanteissa, joissa lapsen erittäin tärkeä yksityinen etu sitä välttämättä vaatii. Kyseessä on viimesijainen keino lapsen sijaishuollon käytäntönä. (Wennberg ym. 2020, 8.) Eryteisestä huolenpidosta, sen järjestämisestä ja toimeenpanosta säädetään lastensuojelulaissa (417/2007 71–73 §). Erytistä huolenpitoa voidaan järjestää 12 vuotta täyttäneelle lapselle enintään 30 vuorokauden ajan. Jaksoa voidaan jatkaa erityisen painavasta syystä 60 vuorokaudella. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Muista rajoitustoimenpiteistä ja päätöksenteosta erityinen huolenpito eroaa vaativuudellaan.

Työssäni lastensuojelun asiakasohjauksessa olen tuskailnut vuosien aikana lukuisten tilanteiden kanssa, joissa edellytettiin nopeaa toimintaa, mutta nuoren kannalta parhaaseen lopputulokseen ei päästy. Osa liittyi nuoren nopeasti kriisiytyneeseen tilanteeseen, jossa tarvittiin erityisen huolenpidon jaksoa, psykiatrasta osastohoitoa tai muita tukitoimia. Erytisen huolenpidon pitkien jonotusaikojen, tarvittavien palveluiden puutteen tai palveluiden eväämisen seurauksena nuorten ongelmat kumuloituivat ja vaikeutuivat entisestään. Näiden kokemusten pohjalta halusin lähteä tutkimaan aihetta tarkemmin. Yhtenä pyrkimyksenä oli lisäksi kehittää kuntien toimintaa selvittämällä, mikä toimii ja mitä asioita olisi tarpeen muuttaa.

Haastavat ongelmat ovat vaikeita juuri siksi, että ne ovat toisiinsa kietoutuneita. Mikäli ne olisivat jaoteltavissa osiin, olisivat ne vain rivi kesyjä ongelmia, jotka ratkeaisivat siihen ongelmaan erikoistuneen yksikön osaamisella. (Heino 2014, 287.) Yksittäisen erikoistuneen asiantuntijan tuella tilanteet eivät ensisijaisesti ratkea, vaan tarvitaan erilaisen osaamisen ja palveluiden yhteensovittamista toimivaksi kokonaisuudeksi (Yliruka ym. 2018, 64). Näitä

ajatuksia vasten halusin sisällyttää tutkimukseeni moniammatillisuuden näkökulman ja lähteä tarkastelemaan, miten yhteistyö kasautuneiden ongelmien äärellä toimii. Vaikka aiheesta on äskettäin saatu tärkeää tietoa Wennbergin ym. (2020) tutkimuksen kautta, pidän aihetta erittäin ajankohtaisena meneillään olevan sosiaali- ja terveysalan uudistuksen takia.

Tiedetään, että sijaishuollossa olevien lasten hoidon ja huolenpidon turvaamisessa on vakavia puutteita ja sen myötä katson tutkimuksen aiheen hyvin tärkeäksi. Todettakoon vielä, että haavoittuvassa asemassa olevien lasten ja heitä tukevien menetelmien tutkiminen on aiheena aina ajankohtainen.

Tutkielmani etenee siten, että ensimmäisenä käsittelen aihetta lastensuojelun sijaishuollon ja erityistä huolenpitoa koskevan kirjallisuuden ja aiempien tutkimusten kautta. Kolmannessa luvussa avaan moniammatillisuuden käsitettä sekä syvennyn tarkemmin yhdyspintatyöskentelyn teemaan. Kaikessa lastensuojelutoiminnassa on noudatettava tarkasti lainsäädäntöä, jonka takia lainsäädäntö kulkee vahvasti mukana tutkimuksessa. Neljäs luku avaa tutkimuksen rakennetta ja prosessin eri vaihteita. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin tulokset esittelen neljännessä kappaleessa. Viimeisessä osassa kokoan tutkimukseni keskeisimmät tulokset yhteen ja pohdin niiden merkitystä nuoren ja yhteiskunnan kannalta. Tutkimukseni päättyy tutkimusprosessini analyttiseen tarkasteluun sekä esittämiini jatkotutkimustarpeisiin.

2 Vaativa lastensuojelu

Tarkastelen lastensuojelun sijaishuollon järjestämistä lähtökohtaisesti laitoshoidon näkökulmasta, koska erityisen huolenpidon jaksolle siirtyvät nuoret tulevat useimmiten lastensuojelulaitoksista. Erityinen huolenpito on lastensuojelulain (417/2007) mukainen rajoitustoimenpide eikä sitä voida toteuttaa muualla kuin laitoshoidossa. Jaksolle menevä lapsi tulee olla sijoitettuna kiireellisesti, huostaanotettuna tai hallinto-oikeuden väliaikaisella määräyksellä laitoshuoltoon. (Saastamoinen 2010, 155.) Seuraavissa alaluvuissa avaan aiheen termistöä ja liitän siihen aiempia tutkimuksia sekä aiheesta käytyjä keskusteluja.

2.1 Lastensuojelun sijaishuolto

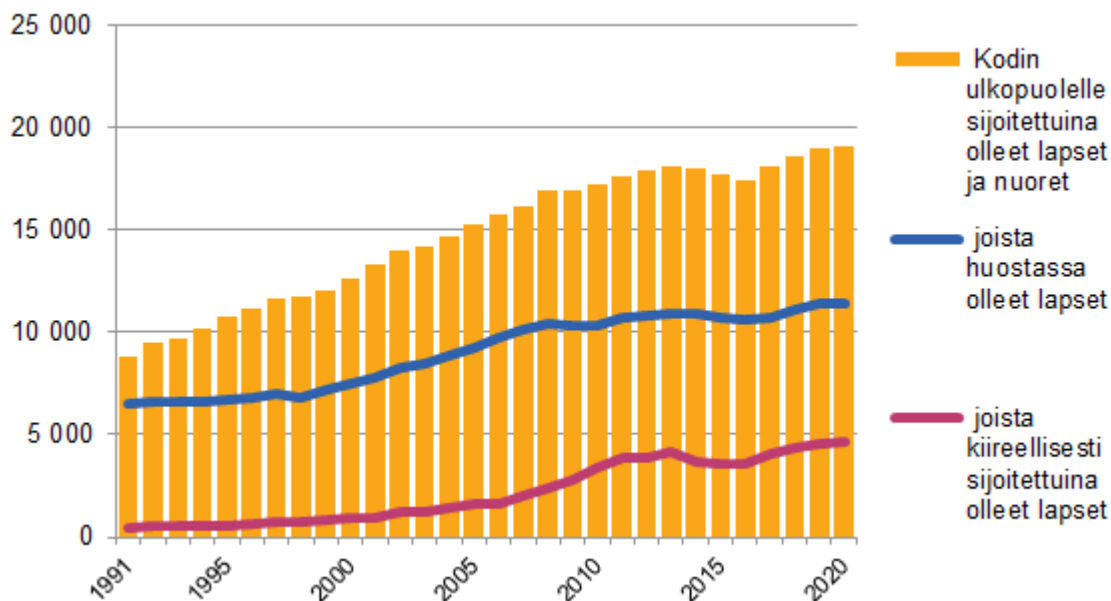
Lapsella on oikeus erityiseen suojeluun (Lasten oikeuksien sopimus 1999; Suomen perustuslaki 731/1999; Lastensuojelulaki 417/2007). Aikuiset ovat vastuussa lasten auttamisesta ja suojelusta. Vanhempien velvollisuutta vastaa lapsen oikeus hyvään hoitoon ja kasvatukseen sekä lapsen iän ja kehitystason mukaiseen tarpeelliseen huolenpitoon ja valvontaan. (Bardy 2004; Kangas 2004.) Viranomaisille sisältyy velvollisuus ryhtyä tarpeenmukaisiin ja riittäviin toimiin, jos lapsen asema perheessä vaarantuu (Räty 2020, 10). Lapsella on oikeus tulla huostaanotetuksi, mikäli lapsen huolenpito tai muut kodin olosuhteet vaarantavat vakavasti lapsen terveyttä ja kehitystä ja muut huostaanoton edellytykset täyttyvät (Kangas 2004, 114). Enroos (2016, 225) kuvailee sijaishuollon olevan julkisen palvelujärjestelmän osa, jossa huostaanottoa eli julkisen vallan interventiota, toteutetaan. Vuonna 2015 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain uudistuksella tavoiteltiin lastensuojelutoimien vähentämistä ja hoitokäytäntöjen muuttamista varhaisemman tuen tarjonnan sekä ehkäisevän tuen suuntaan. Näyttää siltä, että lapsen kynnys päästä lastensuojelun asiakkaaksi on vaikeutunut. Lastensuojeluun ohjautuvien lasten ja perheiden tarpeet ovat yhä monitahoisemmat ja ongelmat kietoutuneempia. Näihin tarpeisiin vastaaminen on nykyisin entistä haastavampaa. (Heino, Hyry, Ikäheimo, Kuronen & Rajala 2016, 9.)

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83§: n väliaikaismääräyksellä sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeita edellyttävällä tavalla. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Sijaishuoltoon

sijoitettaessa on arvioitava lapsen palveluiden tarve. Sijaishuollon järjestämiseen vaikuttavat lapsen tarvitsemien palveluiden runsaus ja palveluiden luonne. (Räty 2020, 472.)

Sijaishuollon tavoitteena voidaan nähdä olevan lapsen arkeen liittyvän hoidon, huolenpidon ja kasvatuksen mahdollistaminen (Pösö 2004, 206).

Taulukko 1 Kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleet lapset ja nuoret sekä heistä huostassa ja kiireellisesti sijoitettuna olleet lapset vuosina 1991–2020*(THL 2022a).

*Sama lapsi voi sisältyä sekä kiireellisesti sijoitettuihin että huostassa olleiden lukumääriin.

Sijaishuoltoon sijoitettujen lasten tilastollinen tarkastelu osoittaa sen, että määrät ovat jatkuvasti kasvaneet viimeisten vuosien aikana. Määrä on lähes kaksinkertaistunut viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Kodin ulkopuolelle oli vuonna 2020 sijoitettu yhteensä 19 086 lasta. (Forsell ym. 2020.) Kiireellisesti alkaneiden sijoitusten määrät ovat viime vuosina merkittävästi lisääntyneet. Vuonna 1999 kiireellisesti alkoi 16 prosenttia uusista sijoituksista, kun vuonna 2019 määrä oli jo yli puolet (54 %) uusista sijoituksista. Teini-iässä alkaneiden sijoitusten määrä on lisääntynyt yli kaksinkertaiseksi vuodesta 1999. Vuonna 1999 luku oli 1352 lasta (36 %) ja vuonna 2019 määrä oli kasvanut 2859 lapseen (51 %). Sen sijaan ala-asteikäisten ja pienten lasten määrä on pysynyt samalla tasolla 2000-luvulla (Heino 2020a, 74–75.)

Vuonna 2020 sijoitetuista lapsista 42,0 prosenttia eli 8015 lasta oli sijoitettuna laitoshoittoon. Laitoksissa olleiden lasten osuus edellisvuoteen verrattuna kasvoi 1,2 prosenttia. (Forssell ym. 2020, 13.) Lastensuojelulain 57§:ssa (417/2007) määritellään lastensuojelulaitoksilla tarkoitettavan sijaishuoltoa, joka järjestetään lastenkodissa, koulukodissa tai muussa lastensuojelulaitoksessa. Lain 50 § mukaan sijaishuoltopaikan valinnassa on otettava huomioon lapsen tarpeet, läheisten suhteiden turvaaminen ja hoidon jatkuvuus. Viime aikoina huolta on herännyt lasten nopea siirtyminen sijaishuoltopaikasta toiseen. Toistuvat sijaishuollon muutokset ja niiden myötä vaihtuvat kasvuolosuhteet ovat riski nuoren hyvinvoinnille. (Laakso 2016, 72–73.) Sijaishuoltopaikan jatkuvat muutokset aiheuttavat vakavan ristiriidan kasvuolosuhteiden pysyvyyttä korostavan lastensuojelun tavoitteen ja todellisuuden välillä. Pysyvyydellä tavoitellaan sijaishuoltopaikan ihmissuhteiden ja nuorelle suunnattujen palveluiden pysyvyyttä. (Laakso 2018, 4.) Ongelmia syventää kroonistunut pula laadukkaista sijaishuoltopaikoista (Eriksson & Korhonen 2022, 63).

Jokaiselle lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle on nimettävä hänen asioistaan vastaava sosiaalityöntekijä (Lastensuojelulaki 417/2007, 13§). Sosiaalityöntekijä vastaa siitä, että lapsi saa tarvitsemansa tuen ja monipuoliset palvelut. Lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä toimii huostaanotetun lapsen julkisena huoltajana (Helavirta 2016, 191), mikä sisältää erityisen vastuun lapselle kuuluvien oikeuksien ja edun toteutumisessa. (Räty 2020, 71–72.) Sosiaalityöntekijän ja lapsen välinen suhde on osoitettu merkittäväksi sijaishuollon tavoitteiden ja lapsikohtaisen valvonnan toteutumisen kannalta (Helavirta 2016; Eriksson & Korhonen 2022).

Lastensuojelulaissa (417/2007) 52§ on määritelty yhteistyön veloitteesta sijaishuoltopaikan edustajien kanssa lapsen huollon jatkuvuuden turvaamiseksi. Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän suhde sijaishuoltopaikkoihin on kaksijakoinen. Toisaalta sosiaalityöntekijän vastuulla on tukea sijaishuollossa toimivia, mutta samalla myös valvoa rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja sijaishuollon toteutumista. (Helavirta 2016, 194.) Fisher, Gibbs, Sinclair ja Wilson (2000, 231–232) painottavat sosiaalityöntekijän ja sijaishuoltopaikan toimijoiden välisen yhteistyön vaativan myös kykyä käsitellä erimielisyyksiä.

Haasteita lastensuojelun sijaishuoltoon ovat tuoneet viime aikoina esillä olleet lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden runsas vaihtuvuus, suuret asiakasmäärät sekä mahdollisuus tehdä eettisesti kestävä työtä (Lastensuojelun keskusliitto 2018; Kananaja & Ruuskanen 2019). Eettisyys on osa sosiaalityön ydintä (Laitinen & Väyrynen 2011, 163) ja laadukas lastensuojelutyö vaatii toteutuakseen eettistä pohdintaa. Eettinen harkinta korostuu erityisesti tilanteissa, joissa lapsen perus- ja ihmisoikeuksia joudutaan rajoittamaan. Laitinen ja Väyrynen (2011, 172, 174) havaitsivat tutkimuksessaan, että sosiaalityöntekijöiden etiikka paikantui työntekijöiden moniulotteiseen pohdintaan prosessissa olevien ihmisten näkökulmasta toiminnan mahdollisuuksiin ja eri vaihtoehtoista aiheutuviin seurauksiin. Sensitiivinen päätöksenteko on haastavaa ja usein ristiriitaisista tulkinnoista on muodostettava näkemys, jota vasten asetetaan tavoitteet sekä sovitaan toimenpiteistä tilanteen selkiyttämiseksi.

Sijaishuollossa olevalla lapsella on kaikille lapsille turvatut perus- ja ihmisoikeudet, joita ei voida rajoittaa laitospöytälaulun perusteella (Saastamoinen 2018, 7), vaan rajoitusten on aina perustuttava lastensuojelulakiin (417/2007). Rajoitustoimenpiteitä voidaan käyttää vain laitoshuoltona järjestettävässä sijaishuollossa. Jokaisen rajoitustoimen käytön yleisistä edellytyksistä säädetään erikseen lastensuojelulaissa (417/2007 62§-73§). Keskeisenä tavoitteena rajoitustoimenpiteille on lapsen sijaishuollon tarkoituksen toteuttaminen tai lapsen, toisen henkilön tai omaisuuden suojeleminen (Saastamoinen 2010, 152–153). Vaikka lastensuojelulain mukaisilla rajoitustoimenpiteillä puututaan lapsen itsemääräämisoikeuteen ja muihin perus- ja ihmisoikeuksiin, samalla ne myös yhdistyvät perustuslain (731/1999 19 §) mukaiseen oikeuteen sosiaaliturvaan. Rajoituksilla turvataan lapsen sijaishuollon toteuttaminen ja viime sijaisena perustuslain 19§:n 1 momentissa jokaiselle, kaikissa elämäntilanteissa turvattu subjektiivinen oikeus välttämättömään huolenpitoon. Suhteellisuusperiaatetta noudattaen toimenpiteen tulee olla laissa säädetyn tavoitteen saavuttamiseksi välttämätön. Lisäksi käytettävistä toimenpiteistä on valittava se, joka rajoittaa lapsen perusoikeuksia ja itsemääräämisoikeutta vähiten kyseisessä tilanteessa. (Pollari & Murto 2016, 217–218.) Hallintolain (434/2003 6§) mukaan viranomaisen toimien tulee olla puolueettomia sekä oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Laki näin ollen ohjaa viranomaisia pohtimaan käytettyjen toimenpiteiden tarpeellisuutta suhteessa tavoitteeseen.

Seuraavassa kappaleessa käsitellään erityistä huolenpitoa, joka eroaa vaativuudellaan muista lastensuojelun päätöksenteosta ja rajoitustoimenpiteistä. Erityinen huolenpito on vielä varsin uusi interventio suomalaisessa palvelujärjestelmässä. Lisäksi kansainvälinen vertailu osoittaa erityisen huolenpidon olevan kansallinen toimenpide.

2.2 Erityinen huolenpito

Erityisen huolenpidon käsite on syntynyt 1998 Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistion pohjalta, jossa on arvioitu suljetun hoidon tarvetta lastensuojelussa sekä tehty asiaa koskevia ehdotuksia. Työryhmä on ehdottanut suljetun hoidon sijasta käytettäväksi nimitystä erityinen huolenpito. Käsitettä suljettu hoito ei voida pitää perusteltuna eikä hyväksyttävänä perusoikeussäännöt ja kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet sekä ehdotetun hoidon ja huolenpidon luonne ja tavoite huomioiden. (Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998.) Erityinen huolenpito on syntynyt tarpeesta auttaa tehokkaasti ja yksilöllisesti poikkeuksellisen voimakkaasti oireilevaa lasta. Tarve on ollut luoda edellytykset aivan uudelle erityiselle hoidolle ja huolenpidolle, jossa lapsen perusoikeuksia voitaisiin rajoittaa laajemmin, mitä lainsäädäntö on mahdollistanut. Tarpeena on nähty lapsen ”pysäyttäminen” puuttamalla ja vaikuttamalla lapsen elämäntilanteeseen kokonaisvaltaisesti, ei pelkästään lapsen liikkumisvapautta rajoittamalla kriisitilanteen ratkaisemiseksi. Erityisen huolenpidon on nähty mahdollistavan lapsen huolenpidon tilanteessa, jossa lapsi itse sitä vastustaa. (HE 225/2004 vp, 105–107.) Lastensuojelulakiin tulivat erityistä huolenpitoa koskevat pykälät 1.11.2006. Joiltakin osin pykäläiä muutettiin uuteen lastensuojelulakiin (417/2007) ja ne tulivat voimaan vuoden 2008 ja 2010 alusta. (Tarviainen & Kekoni 2015.)

Erityinen huolenpito kuuluu lastensuojelulain (417/2007) mukaisiin rajoitustoimenpiteisiin. Lastensuojelulain (417/2007 71§, 72§, 73§) mukaan erityinen huolenpito on sijaishuollossa olevalle 12 vuotta täyttäneelle lapselle järjestettyä erityistä, moniammatillista hoitoa ja huolenpitoa, jonka aikana lapsen liikkumisvapautta on mahdollista hänen hoitonsa ja huolenpitonsa edellyttämässä laajuudessa rajoittaa. Lapselle voidaan järjestää erityistä huolenpitoa, jos hänen erittäin tärkeä yksityinen etunsa sitä vaatii. Jakso voidaan järjestää vakavan päihde- tai rikoskierteen katkaisemiseksi tai kun lapsen oma käyttäytyminen vakavasti vaarantaa lapsen henkeä, terveyttä ja kehitystä. Lisäksi edellytyksenä on, ettei

sijaishuoltoa ole mahdollista järjestää muulla tavoin lapsen hoidon ja huolenpidon tarve huomioiden, eivätkä terveydenhuollon palvelut sovellu käytettäväksi erityisen huolenpidon sijaan.

Erityinen huolenpito eroaa muista rajoitustoimenpiteistä pidempiaikaisella kestolla. Jakson kesto on enintään 30 vrk. Jaksoa voidaan jatkaa uudella päätöksellä 60 vrk erityisen painavasta syystä, mikäli lapsen tilanne sitä vaatii. Päätöksen valmisteleen lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä, ja päätöksen tekee 13 §:n 2 ja 3 momentissa tarkoitettu viranhaltija eli kunnan hallintosäännön mukaan määräytyvä sosiaalihuollon johtava viranhaltija tai hänen määräämänsä muu kuin lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä. (Lastensuojelulaki 417/2007; Rätty 2020, 693–694.) Ennen erityisen huolenpidon päätöstä 12 vuotta täyttävää lasta ja hänen huoltajaansa on kuultava (Rätty 2020, 693).

Koska erityisen huolenpidon tarve johtuu aina lapsen erityisen vaikeasta ja ongelmallisesta elämäntilanteesta ja koska päätöksellä puututaan voimakkaasti lapsen henkilökohtaiseen vapauteen ja itsemääräämisoikeuteen, tulee päätöksen perustua lapsen tilanteesta tehtyyn moniammatilliseen arvioon (Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio 1998, 95).

Moniammatillinen arvio perustuu kasvatukselliseen, psykologiseen, lääketieteelliseen ja sosiaalityön asiantuntemukseen (Lastensuojelulaki 417/2007 72§). Hallituksen esityksessä (252/2006 vp) jokaisen arviointiin osallistuvan tulee arvioinnissaan kiinnittää huomiota siihen, onko lapsen sijaishuolto järjestettävissä muulla tavoin vai tarvitseeko lapsi erityistä huolenpitoa.

Lastensuojelulaissa (417/2007) 73§:n 1 momentissa säädetään lastensuojelulaitoksen henkilökuntaa ja tiloja koskevista erityisvaatimuksista. Erityistä huolenpitoa voidaan järjestää yksikössä, jossa on riittävä henkilöresurssi, moniammatillista työskentelyä sekä terveydellisiltä ja muilta olosuhteilta osin asianmukaiset, toimivat rakenteelliset ratkaisut. Lastensuojelulaitoksessa tulee olla riittävä kasvatuksellinen, sosiaalityön, psykologinen ja lääketieteellinen asiantuntemus. Asiantuntemus voi olla lastensuojeluyksikön omalla hoito- ja kasvatushenkilökunnalla tai se voidaan hankkia lastensuojelulaitoksen ulkopuolelta.

(Saastamoinen 2018, 263–265.) Erityisen huolenpidon yksiköitä on Valtion koulukotien yhteydessä sekä kunnallisissa että yksityisissä lastensuojelulaitoksissa (Wennberg ym. 2020).

Erityinen huolenpito on tarkoitettu pysäyttäväksi ja lyhytaikaiseksi hoidoksi. Rädyn (2020, 688–689) mukaan erityisen huolenpidon pyrkimyksenä on lapsen kokonaisvaltainen hoito, ottaen erityisesti huomioon lapsen psyykkisen hoidon tarve. Intensiivisellä työskentelyllä pyritään luomaan edellytykset lapsen tarpeet mahdollisimman hyvin huomioon ottavaan sijaishuollon järjestämiseen. Keskeisenä tavoitteena on katkaista lapsen itsetuhoisen ja vahingollinen käyttäytyminen ja lisäksi edistää ja voimistaa lapsen sitoutumista vastuulliseen ja itsenäiseen omien asioiden hoitoon.

Kansainvälisessä vertailussa suomalainen käytäntö, jossa erityinen huolenpito nähdään hoidollisena ja kasvatuksellisena lastensuojelun toimintana, on poikkeuksellinen. Vastaavanlaista käsitettä sille on hankala löytää. (Kekoni 2008a, 58.) Tarvainen ja Kekoni (2015, 174) ovat havainneet vaikeuden kansainvälisesti löytää sisällöllisiä määritelmiä lastensuojelun sijaishuollon ja erityisesti suljetun sellaisen käytännöille. Kekoni (2008a) on määritellyt kansainvälisissä keskusteluissa ”suljetun hoidon” olevan lähimpänä sitä käytäntöä, jossa erityisessä huolenpidossa on kyse. Nuorten ongelmallisen käyttäytymisen reagoititapojen maakohtaiset erot selittyvät sillä, onko reagointi enemmän kasvatuksellista ja hoidollista vai rikosseuraamuksellisiin sanktioihin perustuvaa. Kyse on ennen kaikkea siitä, millä tavoin lasten ja nuorten ongelmat ymmärretään. Vertailua tehdessä on syytä muistaa käytäntöjen sidonnaisuus maan historiaan, kulttuuriin sekä muuhun palvelujärjestelmään. (mt., 58–64.)

Erityisesti jakson moniammatillisuuden käytäntö tekee erityisestä huolenpidosta erityisen suhteessa lapsille suunnattuihin suljettuihin hoitokäytäntöihin myös kansainvälisesti. Kansainvälinen vertailu osoittaa suljetun hoidon olevan vakiintunutta erityisesti nuorten rikoksia tekevien kohdalla. (Kekoni 2008a, 64.) Iso-Britanniassa suljetut laitokset voidaan jakaa vankiloihin, turvallisiin koulutuskeskuksiin ja suljettuihin lastenkoteihin (Allen 2006, 26–29). Vankilaan sijoitetaan 83 prosenttia Walesissa ja Englannissa alaikäisinä tuomituista rikoksentekeijöistä (Kekoni 2008a, 59). Skotlannissa poliittinen suunta on muuttunut

viimevuosina ja suljetut laitokset ovat lisääntyneet osana korjaaviin keskittyviä toimenpiteitä (Smith & Milligan 2005). Norjassa lastensuojelu nojaa vahvasti lastensuojelulakiin, jonka lähtökohtana on lapsen etu ja yleisiin kasvuolosuhteisiin vaikuttaminen. Lastensuojelulaki sisältää kuitenkin erityisiä, lasten tekemiä rikoksia käsitteleviä osioita. (Kekoni 2008a, 60.) Ruotsissa, kuten muissakin Pohjoismaissa rikos- ja sosiaalioikeudelliset instituutiot toimivat periaatteessa erillään. Pohjoismaissa rikosoikeudellisen vastuun alaikäraja on 15-vuotta, joka on varsin korkea muihin maihin verrattuna. Ruotsissa rikoksia tehnyt 15–17-vuotias nuori voidaan määrätä sosiaalihuollon ylläpitämään suljettuun laitokseen. Sijoitusaika vaihtelee kahden viikon ja neljän vuoden välillä. (Harrikari 2006, 253.)

Kattavin erityisestä huolenpidosta tehty tutkimus löytyy vuodelta 2008 ”Erityinen huolenpito koulukodeissa”, jonka ovat kirjoittaneet Kekoni, Kitinoja ja Pösö (2008). Vuonna 2007 Stakesin asettama työryhmä kartoitti erityisen huolenpidon käytäntöjä valtion koulukoteja tutkimalla. Tutkimukseen osallistui erityisen huolenpidon jaksolla olleita nuoria ja työntekijöitä. Raportissa on täsmennetty erityisen huolenpidon käsitettä ja paikkaa osana suomalaista lastensuojelua. (mt.) Pekkarinen (2017) on myös sivunnut erityisen huolenpidon jaksoja tarkasteltuaan koulukotien asemaa ja tehtäviä. Erityisen huolenpidon käsitettä ja käytäntöä osana hoivatutkimuksen kenttää on analysoitu Tarviaisen ja Kekonin (2015) tutkimuksessa. Tutkimuksessa nostetaan esiin laitoshoitokäytänteiden olevan jopa teoreettisessa tyhjiössä. (mt.) Viimeaikaisin selvitys lienee Itsenäisyyden ja juhlavuoden lastensäätiön Itlan ja perhekuntoutuskeskus Lausteen yhteistyössä tekemä tutkimus, jossa selviteltiin erityisen huolenpidon jaksolla olevien nuorten hoidon perusteluja ja palvelupolkuja Suomessa (Wennberg ym. 2020).

Erityistä huolenpitoa koskevia tutkimuksia on tehty jonkin verran opinnäytetyötasoisesti. Lähimpänä tätä tutkimusta on Rautasen (2018) pro gradu -tutkielma, jossa on selvitelty erityisen huolenpidon päätöksentekoa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta. Remahl (2018) on tutkinut lapsen edun toteutumista valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoilla asiantuntijoiden näkökulmasta, kun taas Kamunen (2014) on lähestynyt aihetta lapsen aseman viitekehystä. Lalja (2020) on pro gradu -tutkielmassaan puolestaan perehtynyt erityiseen huolenpitoon nuorten rikoksen tekijöiden näkökulmasta.

3 Yhteistyö nuoren kriisiytyneessä tilanteessa

Kasvava kompleksisuus ja monitoimisuus sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaympäristössä edellyttää jaettua asiantuntijuutta sekä tiivistä yhteistyötä eri toimijoiden välillä (Kekoni ym. 2019; Sipilä & Österbacka 2013). Yksi sektori ei kykene vastaamaan asiakkaiden moninaisiin ongelmiin (Blankey 2014, 511). Sosiaalialalla tehtävästä yhteistyöstä on keskusteltu kymmeniä vuosia (Mönkkönen, Kekoni & Pehkonen 2019, 9), minkä lisäksi se on herättänyt mielenkiintoa aiemmissa tutkimuksissa (esim. Vaininen 2011; Pärnä 2012; Karttunen 2018; Kotala 2019; Kaurala 2021). Eri toimijoiden välisen yhteistyön tiivistäminen on nostettu Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE) -hankkeen keskeiseksi tavoitteeksi (THL 2021). Seuraavissa luvuissa käytän termejä moniammatillinen yhteistyö ja moniammatillisuus kuvaamaan eri ammattilaisten välistä yhdessä työskentelyä. Tukeudun Isoherrasen (2006, 13) ja Mönkkösen ym. (2019, 9) näkemykseen, joiden mukaan moniammatillisuuden käsite toimii eräänlaisena sateenvarjokäsitteenä, pitäen sisällään monenlaisia ilmiöitä. Arkikielessä yhteistyötä kuvataan useiden käsitteiden kautta, mutta tässä tutkimuksessa eroavaisuuksien tarkempi määrittely ei ole tarkoituksenmukaista.

3.1 Moniammatillinen lastensuojelutyö

Moniammatillisen yhteistyön käsitettä käytetään kuvastamaan työmenetelmää tai tapaa tehdä työtä. Käsite on dynaaminen ja alati määrittyvä ja sen sisältöä ja merkityksiä luodaan laajempien organisaationaalisten tasojen ohella myös yksittäisten työryhmien vuorovaikutustilanteissa. Yksittäisten työntekijöiden sekä paikallisten työryhmien antamille käsitteen merkityksille syntyy moniammatillinen ja paikallinen yhteistyökulttuuri, joka joko rajoittaa tai kannustaa yhteistyökäytäntöjen kehittymistä. (Pärnä 2012, 48.)

Moniammatillisuus voidaan ajatella olevan enemmän kuin yhdessä työskentelevien henkilöiden summa. Se on monimutkainen kokonaisuus, jossa eri alan ammattilaiset käyttävät erilaisia kehyksiä, lähestymistapoja ja työkaluja tehokkaampaan resurssien käyttämiseen ja vastausten löytämiseen. (Blankey 2014, 511.) Pärnä (2012, 50) kiteyttää moniammatillisen yhteistyön olevan yksinkertaisimmillaan erilaisten koulutusten saaneiden, eri ammattinimikkeillä ja monenlaisista taustayhteisöistä tulevien työntekijöiden yhteistyön tekemistä mahdollisimman hyvin asiakkaan parhaaksi, tuomalla oman ammattinsa erityisosaamisen ja tiedon yhteiseen käyttöön sekä kohtaamaan joustavasti asiakkaat ja toisten ammattikuntien edustajat.

Viranomaisten välinen, moniammatillista yhteistyötä koskeva säädöspohja on hajanainen ja osittain puutteellinen. (HE 164/2014 vp, 58). Asia nostettiin esiin lakiehdotuksessa, jonka pohjalta vuonna 2014 säädettiin sosiaalihuoltolaki (2014/1301). Laki velvoittaa monialaiseen yhteistyöhön, jossa viranomaisen on huolehdittava asiakkaan tarpeisiin nähden riittävästä asiantuntemuksesta ja osaamisesta. Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa niin, että eri hallintoalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän tulee olla yhteydessä tarpeen vaatiessa eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301 41§.) Lastensuojelussa moniammatillisista asiantuntijaryhmistä määritellään lastensuojelulaissa (417/2007 14§). Ryhmän tarkoituksena on turvata lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle oikeudellisten kysymysten, lapsen terveydenhuollon, kasvun ja kehityksen ja muu lastensuojelutyössä tarvittava asiantuntemuksellinen tuki. Konsultatiivisen tuen ja erityisenosaamisen rinnalle on varmistettava moniammatillinen tuki, joka kytkeytyy tiiviisti lapsi- ja perhekohtaiseen työskentelyyn. (Lastensuojelun laatusuositus 2019.) Terveys- ja huollon erityisestä velvollisuudesta säädetään lastensuojelulaissa (417/2007 15§), jonka mukaan terveyskeskusten ja sairaanhoitopiirien on annettava lastensuojelussa asiantuntija-avun lisäksi tarvittaessa tutkimus-, hoito- ja terapiapalveluita. Lastensuojelun laatusuosituksessa (2019) korostetaan moniammatillista toteuttamista aiempaa enemmän. Moniammatillisen tiimin todetaan kokoavan lapsen ja vanhempien tarvitseman tuen eheämmäksi kokonaisuudeksi. Kaikkien lakien ja säännösten tarkoituksena on varmistaa viranomaisten välinen yhteistyö sekä ohjata viranomaisten toimintakäytänteitä. (HE 164/2014 vp, 90.)

Moniammatillinen työskentelymalli on yleistynyt sosiaali- ja terveysalalla, kun on todettu tarvittavan yhä kehittyneempiä yhteistyön muotoja taloudellisuuden, tehokkuuden ja asiakaslähtöisyyden toteuttamiseksi (Isoherranen 2008, 27–29). Viranomaistoiminnassa on pitkään korostettu viranomaisten välistä yhteistyötä, sen kehittämistä ja keskinäistä tiedonvaihtoa. Sen vastakohtana voidaan nähdä hallintokohtainen viranomaistoiminta, jossa kukin hallintoala tarjoaa toimintaansa sisältyviä palveluita asiakkaalle, toisten viranomaisten toimintaa tuntematta. Viranomaissektorikohtaisen lähestymistavan on todettu vastaavan heikosti moniongelmaisiiin ja laaja-alaisiiin auttamistarpeisiin. Viranomaisten välinen

yhteistyö palvelee erityisesti asiakkaita, joiden vaikeat tilanteet edellyttävät usean viranomaisen palveluita. (HE 164/2014 vp, 57.)

Verkostotyö on lastensuojelussa keskeinen tehtävä. Kun lapsen tilanteeseen on tarve reagoida nopeasti, lastensuojelun tehtävänä on järjestää erityistä tukea lapselle ja koota monipuolinen palvelukokonaisuus tueksi perheen tilanteeseen. (Heino ym. 2016, 21.) Useissa eri kunnissa Suomessa on viime vuosina kehitetty systeemistä lastensuojelun toimintamallia asiakkaan osallisuuden ja moniammatillisen työskentelyn lisäämiseksi. Systeemisyydellä tarkoitetaan kokonaisuutta, jolla on yhteinen päämäärä ja jonka jäsenet vaikuttavat ja ovat jatkuvasti yhteydessä toisiinsa (Isoherranen 2008, 29). Keskeistä systeemisessä työskentelyssä on eri toimijoiden roolien ja vastuiden selkiyttäminen. Systeemisessä työskentelyssä lapsen tilannetta tarkastellaan osana lapsen omaa systeemiä. Tiimirakenteeseen kuuluvat asiakkaan ja asiakkaan perheen lisäksi muut lapsen kannalta keskeiset ihmiset ja toimijat. Monitoimijaisen tiimirakenteen myötä mahdollistuu asiakkaan kokonaisvaltaisempi ja monitieteisempi näkemys tilanteesta. Yhteinen keskustelu tuottaa yhteistä näkemystä. (Lahtinen, Männistö & Raivio 2017, 11–12, 18.)

Tiimit nähdään usein pääasiallisena tapana järjestää yhteistyötä. Tiimit mahdollistavat asiakaslähtöisen joustavan rakenteen sekä kokonaisvaltaisen tiedonkeruun ja käsittelyn. Tiimien ajatellaan tuottavan systeemisen lisäpanoksen, joka ei olisi syntynyt vain rinnakkain työskentelemällä. (Isoherranen 2008, 32–36.) Moniammatillisten ryhmien osanottajat ja tehtävät vaihtelevat työskentelyn kohteen mukaan. Osa ryhmistä muotoutuu spontaanisti tietyn teeman äärelle, kunnes ongelma on ratkaistu tai tiimit voivat toimia vakiintuneella kokoonpanolla osana organisaatiota. Ryhmän toiminnassa ja asian edistämisessä jokaisella on jokin rooli. (Kekoni ym. 2019; Isoherranen 2008.) Tietystä asemassa olevalle henkilölle kohdistuu tämän asemaan liittyviä odotuksia. Roolien voidaan määritellä olevan tällaisiin asemiin kohdistuvia odotuksia. Rooliristiriitoja saattaa syntyä tilanteissa, joissa roolit ja niiden rajat ovat epämääräisiä ja häilyviä. Joskus asiantuntija voi saada liikaa tehtäviä omassa roolissaan ja sen seurauksena ylikuormittua. (Isoherranen 2008, 96.) Periaatteessa tiimityön kokonaisvastuu on kollektiivinen (mt., 97), mutta lastensuojelun sijaishuollon aikaisessa yhteistyössä on huomioitava, että sijaishuollon ensisijainen vastuu ja päätös sijaishuoltoon

liittyvissä asioissa on lapsen asioista vastaavalla sosiaalityöntekijällä (Saastamoinen 2010; Rätty 2020).

Kekoni ym. (2019, 28–29) hahmottavat moniammatillisessa yhteistyössä eri tasoja, joilla voidaan kuvata vuorovaikutuksen tapoja ja toimijoiden suhteita. Muodollisen tilanteen tasosta puhutaan silloin, kun osallistujat ovat paikalla pelkän muodon vuoksi. Yksisuuntaisen vaikuttamisen tasolla ryhmän vetäjä toimii yksisuuntaisesti, muiden jäädessä passiiviseen rooliin. Pelin tasolla ollessa ryhmän jäsenet kilpailevat keskenään eri leireissä. Varsinaisesta yhteistyöstä voidaan puhua silloin, kun ryhmän työnjako selkiytyy ja yhteinen suunta hahmottuu. Yhteistoiminnan taso saavutetaan vasta silloin, kun ryhmän asiantuntemus sulautuu yhteiseksi tietämykseksi, ryhmän jäsenet luottavat toisiinsa ja keskustelu näyttäytyy kunnioittavan kriittisenä.

Useissa tutkimuksissa on todettu sijaishuollossa olevien lasten vaikeus päästä päihde- ja mielenterveyspalveluihin (Heino 2016; Puustinen-Korhonen 2018; Valvira 2022). Palvelukäytännöt ja nuorille kohdennettujen palveluiden puutteet on esitetty yhdeksi syyksi nuorten lisääntyneisiin sijoituksiin (Laakso 2019, 77). Sijaishuollon palveluiden on todettu osin paikkaavan mielenterveyspalveluita (Laakso 2016, 16), mikä on ongelmallista, kun tiedetään sijaishuollossa olevien lapsien tarvitsevan monipuolisia palveluita. Palveluiden nopea järjestäminen tuo helposti näkyviin hallinnolliset rajat, kustannusten pallottelun, ammatilliset ja yksikkökohtaiset tehtävien rajaukset sekä päätöksentekoon ja johtamiseen liittyvät ongelmat. (Heino ym. 2016, 23.) Tutkimuksissa on havaittu palveluiden saatavuudessa olevan suuria kuntakohtaisia eroja, eikä alueellinen tasa-arvo toteudu kaikilta osin nuorten palveluiden kokonaisuudessa (ks. Sipilä & Österbacka 2013, 66; Heino ym. 2016; Känkänen, Kekkonen & Gissler 2018). Peruspalveluiden tuki on heikkoa erityisesti nuorisoikäisten kohdalla. Samanaikaisesti vastuun siirtämisen paine kääntyy lastensuojelun puoleen kasvaa peruspalveluissa. Sosiaalityöntekijöiden toimintatavat ja työkuultuuri muuttuvat siten reaktiivisiksi. (Heino 2016, 23.)

Palvelujärjestelmää ja nuorten sijoituksia tutkimalla on havahduttu päihdepalveluiden riittämättömyyteen (Heino 2009; Nuorisobarometri 2020). Ehkäisevä päihdetyö näyttäytyy

suunnittele mattomalta ja huonosti resursoidulta. Nuorille suunnattuja korjaavia palveluita ei ole tai niitä on vähän. (Nuorisobarometri 2020, 34.) Kaikkein vaikeimmin ja monista ongelmista kärsivien, päihteitä käyttävien asiakkaiden on todettu jäävän palveluiden ulkopuolelle herkimmin. (Heino 2009, 11.) Heinon ym. (2019) tutkimus lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syistä nosti esiin samankaltaisia puutteita nuorten päihdepalveluissa. Tutkimuksen mukaan päihteillä oireilevista nuorista suurin osa ei ollut saanut apua päihdepalveluista. (mt., 81.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutoshankkeessa (LAPE) tunnistettiin pienellä osalla lapsista olevan sellaisia vaativien erityispalveluiden tarpeita, joihin nykyinen palvelujärjestelmä ja osaaminen eivät vastaa. Hoitoa ja palveluita on kehitetty, mutta erilaisten toimintojen yhteensovittamisessa on edelleen vakavia puutteita. Useiden palveluiden yhteensovittamisen haasteet, palveluiden puute ja pitkä odotus aiheuttavat sen, etteivät nuoret ja perheet saa apua eivätkä tule autetuiksi. (Halila, Kaukonen, Malja & Savola 2019, 19, 29.)

3.2 Yhdyspintatyöskentely

Rajapintakäsitteen sijaan puhun tutkimuksessani yhdyspintatyöskentelystä, pohjautuen Kekonin ym. (2019, 16) näkemykseen, jonka mukaan raja-pintatyöskentely korostaa rajoja, eikä niinkään tarkoituksenmukaista yhteistyötä ja yhtymäkohtia. Rajapintojen käsiteellä tarkoitetaan raja-aluetta, joka jää eri työtehtävien välimaastoon. Kirjallisuudessa ja aiemmissä tutkimuksissa saatetaan puhua rajoista, mutta miellän sen tässä tutkimuksessa kuvaamaan myös yhdyspintatyöskentelyä eli yli hallintoalojen tehtävää yhteistyötä.

Tieteiden ja erilaisten töiden eriytyminen on ollut ja tulee olemaan tarpeellista, jotta osaaminen syvenee. Eri alojen kehittyminen on edennyt kiihtyvällä vauhdilla. (Isoherranen 2008, 46.) Eri tieteenalojen pitkälle eriytyminen, on saanut osakseen myös kritiikkiä. Eriytymisen myötä on havahduttu aiempaa suurempaan, syvällisempään ja kokonaisuuksia huomioivaan yhteistyön tarpeeseen. Isoherranen (2008) viittaa Bohmiin, joka on todennut

syyksi tieteiden pirstaloitumiselle ja eriytymiselle avoimen kommunikoinnin kehittymättömyyden. Bohm pitää erikoistumista tarpeellisena ja toivottavana, mutta näkee siinä piilevän pirstaloitumisen vaaran, jos maailma nähdään koostuvan erillisistä osista, joita tutkitaan itsenäisinä ilman yhteiseen merkitykseen pyrkivää keskustelua. (Isoherranen 2008, 31.) Pitkälle edennyt sektoroituminen tarkoittaa sosiaalityöntekijälle, johtaville viranhaltijoille ja luottamushenkilöitä tekeville työntekijöille isoa koordinointihaastetta ja -tehtävää (Heino 2009, 74). Haasteeseen tulisi tarttua ottaen huomioon Isoherrasen (2008, 28) näkemys, jonka mukaan taloudellisesti järkevä ja tehokas tapa ei toteudu, mikäli asiantuntijat työskentelevät pirstaleisesti, päällekkäisesti ja ristiriitaisin tavoittein.

Aiemmat tutkimukset kertovat huostassa olevien lasten yhteisasiakkuuden etenkin mielenterveyspalveluiden välillä olevan varsin yleistä (Lehto-Salo 2011; Laakso 2016; Heino, Forsell, Eriksson, Känkänen, Santalahti & Tapiola 2018; Laakso 2019). Suomalaiset tutkimukset tukevat kansainvälisesti saatuja tuloksia (Leslie, Landsverk, Ezzet-Lofstrom, Tschann, Slymen, & Garland 2000; Sullivan & van Zyl 2008). Lastensuojelun ja psykiatrisen hoidon samanaikainen asiakkuus vaihtelee tutkimusten mukaan 30–90 prosentin välillä (Heino ym. 2018, 2). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2018 tekemän selvityksen mukaan lastensuojelun (avo- ja sijaishuolto) ja lasten- ja nuorisopsykiatrian (avo- ja osastohoito) asiakkaana oli yhteensä noin 100 000 lasta. Suurin osa lapsista oli teini-ikäisiä. Lapsia, jotka olivat olleet vuoden aikana sekä lastensuojelun sijoituspaikassa sekä lasten- ja nuortenpsykiatrian (avo- ja osastohoito) asiakkaana oli yhteensä 6700 lasta. (mt., 2.)

Erityisesti nuoren vakavimmin kriisiytyneissä tilanteissa yhteistyö psykiatrian ja lastensuojelun välillä näyttäytyy akuutin tilanteen aiheuttamina nopeina yhteydenottoina. Nuoren kriisiytyneissä tilanteissa näkyvät myös nuoren ympäristön kokema keinottomuus, tuen tarpeet ja ongelmat nuoren auttamisessa. Lastensuojelun sijaishuollon ja sairaalayksikön rajapinnalla käytävä keskustelu linkittyy usein keskusteluun vastuun jakautumisesta nuoren auttamiseksi. Lastensuojelu voi tuoda esiin psykiatrisen hoidon tarvetta, kun taas psykiatrian näkemys korostaa lastensuojelun tuen tarvetta. (Kiuru & Metteri 2020, 400, 403.) Helavirta (2016, 195) tunnistaa ilmiön lapsen huoltoon liittyvien roolien epäselvyytenä. Monitoimijuus ja jaettu huolto saattavat aiheuttaa kiistelyä ja epäselvyyttä huoltoon osallistuvien tahojen asiantuntemuksesta, vastuunjaosta ja rooleista.

Moniammatillista yhteistyötä hankaloittavat ammatillisen ryhmän muut paineet, kuten tiukka aikataulu tai resurssien puute (Isoherranen 2008; Kekoni ym. 2019). Sosiaali- ja terveydenhuollon alalle on tyypillistä, että työntekijät ovat usein kiireisiä ja kuormittuneita (Kekoni ym. 2019, 21). Saman ovat tutkimuksessa osoittaneet Hotari ja Metteri (2010, 20), jotka havaitsivat lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteistyökäytäntöjen puutteiden syyksi ammattilaisten kiireen sekä asiakas- tai potilasmäärien kohtuuttomuuden suhteessa työntekijäresurssiin.

Moniammatillisuudessa piilee dilemma; toisaalta omaa asiantuntijuutta tulee selkiyttää ja kirkastaa, mutta samalla on kyettävä rakentamaan ryhmän yhteistä osaamista. Yhteistyössä tarvitaan yhteinen tavoite, tiedon kokoaminen ja käsittely. Yhteistyön tavoitteena on kaikkien osallistujien osallistuminen ja vaikuttaminen keskusteluun ja päätöksentekoon tuomalla siihen kaikkien oma näkökulma ja osaaminen (Isoherranen 2008, 33–34, 41). Työntekijöiden riittävä perehtyminen käsiteltävään asiaan ja ratkaisuehdotusten yhteinen pohdinta edistävät moniammatillisen työskentelyn tuloksia (Kekoni ym. 2019, 26). Yhteisen osaamisen rakentamista haastaa tilanne, jossa ratkaisun oletetaan löytyvän yhden ammattikunnan edustamasta viitekehuksesta, eikä yhteiseen tiedon prosessointiin varata riittävästi aikaa, välineitä ja mahdollisuuksia (Isoherranen 2008, 31).

Mitä monimutkaisempia asioita käsitellään, sen tärkeämmäksi nousevat yhteinen kieli, käsitteet ja vuorovaikutusta koskevat säännöt (Isoherranen 2008, 27). Moniammatillista työskentelyä koskevissa tutkimuksissa on todettu, etteivät eri ammattilaiset tunne toistensa työtä eikä yhteistä ammatillista kieltä ole kehittynyt (Kekoni ym. 2019, 29). Yhtisen kielen ja käsitteiden puute sekä menetelmien erilaisuus ovat puolestaan haaste avoimelle kommunikoinnille (Isoherranen 2008, 31). Avoin dialogi on erityisen tarpeellista moniammatillisessa työskentelyssä ja siinä, ettei hoito ja tutkimus muutu pirstaleiseksi (Isoherranen 2008; Kekoni ym. 2019). Avoimuus ja luottamus parantavat työskentelyyn sitoutumista ja lisäävät asiakkaan ongelmaan keskittävää huomiota (Kekoni ym. 2019, 22).

Lisääntynyt yhteistyö vaatii muutoksen koko toimintakulttuurissa (Isoherranen 2008, 32). Moniammatillisen yhteistyön saavuttamiseen tarvitaan olemassa olevan vuorovaikutuskulttuurin tunnistamista ja tietoisia pyrkimyksiä vuorovaikutukseen, jossa tiedon sekä eri näkökulmien yhdistäminen mahdollistuu. Yhteistyötä tekeviltä edellytetään vastuunottoa, toisen asiantuntijuuden kunnioittamista, käsitystä omista tehtävistä, ilmaisu- ja kuuntelutaitoja sekä kokonaisuuksien ymmärtämistä. (Kontio 2010, 6–8.) Isoherranen muistuttaa (2008, 34), että organisaation ja verkostojen on osaltaan mahdollistettava yhteisen keskustelun edellyttämät rakenteet. Kohtaamisessa tärkeänä lähtökohtana on ymmärrys siitä, miten eri ammattilaiset kokevat asemansa moniammatillisen tiimin jäseninä ja miten jokainen voi katsoa asioita eri näkökulmista (Mönkkönen ym. 2019, 65). Moniammatillinen yhteistyö tulee mahdolliseksi, kun yhteistyökumppanit tuntevat toisensa ja sitoutuvat riittävästi myös toisen työn lähtökohtiin. Samalla myös ristiriitojen mahdollisuus pienenee. (Isoherranen 2008, 138; Hotari & Metteri 2010, 19.)

Ihmisillä on perusvalmiudet yhteistyön tekemiseen luontaiseen avoimuuteen ja oppimiseen pohjautuen. Yhteistyö vaatii toteutuakseen niiden opettamista ja hyväksymistä sosiaalisina käyttäytymismalleina. Mitä vaativampaa yhteistyötä tehdään, sen enemmän tarvitaan kehittyneempää sosiaalista osaamista. (Isoherranen 2008, 27–28.) Konfliktien kohdalla on syytä muistaa, etteivät ne ole aina haitallisia, eikä niitä täydy sen vuoksi vältellä. On varsin luonnollista, että eri koulutusten saaneiden keskinäisessä työskentelyssä syntyy ristiriitatilanteita. Voidaan ajatella, että niitä pitääkin syntyä, jotta eri näkökulmat aidosti kohtaavat. Oleellista on, miten käsitellä ristiriitoja. Ristiriitojen ilmaisu, käsittely ja perustelu avoimesti kasvattavat luottamusta ja lisäävät ryhmän jäsenten näkökulmien ymmärrystä. (Isoherranen 2008, 102.)

4 Tutkimusasetelma

Tämän luvun tarkoituksena on selventää tutkimuksen tarkoituksia ja tavoitteita sekä jaotella tutkimuksen eri vaiheita. Ensimmäinen luku käsittää tutkimustehtävän ja kysymysten tarkemman määrittelyn. Toisessa osassa keskityn aineiston kuvaukseen ja keräystapaan. Kolmannessa alaluvussa avaatan sisällönanalyysiä, jonka mukaan olen aineistoni analysoinut. Viimeinen alaluku käsittää tutkimuksen eettisyyden ja oman kaksoisroolini tutkimuksen tekemisessä.

4.1 Tutkimustehtävän ja kysymysten määrittely

Tutkielmani aiheen valintaan vaikuttivat ensisijaisesti oma aiempi työkokemus lastensuojelussa ja sieltä nousseet havainnot sekä aiheen yhteiskunnallinen merkittävyys. Asetin tutkimukselleni aluksi kaksi tavoitetta. Ensimmäinen tavoitteeni oli selvittää, miten ja missä tilanteissa erityisen huolenpidon jaksolle haettiin ja millaisena moniammatillinen yhteistyö näyttäytyi jaksoa haettaessa. Toisena tavoitteena oli oman ammatillisen kompetenssin kehittäminen sekä muita ammatillaisia kollektiivisesti hyödyntävän tiedon tuottaminen hakuprosessin, yhteistyön ja palveluiden kehittämiseksi. Aineistoa analysoidessa esiin nousivat vahvasti palvelujärjestelmään liittyvät puutteet, jotka osaltaan vaikuttivat siihen, että jaksoa lähdettiin hakemaan. Tätä havaintoa vasten asetin itselleni kolmannen tavoitteen, jonka tarkoituksena oli nostaa esiin niitä yhteiskunnassamme olevia rakenteellisia puutteita, joiden takia erityisen huolenpidon jaksolle päädyttiin.

Tässä tutkimuksessa tehtävää selvitetään kolmen tutkimuskysymyksen avulla:

Mitkä ovat sosiaalityöntekijöiden kertomat taustatekijät haettaessa nuorelle erityisen huolenpidon jaksoa?

Millaisena moniammatillinen yhteistyö näyttäytyy jaksoa haettaessa?

Miten palvelujärjestelmä toimii haastavasti oireilevan nuoren kohdalla?

Tutkimuskysymyksiä muodostaessa, en osannut kuvitella, kuinka paljon analyysini painottui lopulta moniammatillisuuden teemoihin ja palvelujärjestelmän puutteisiin. Aavistelin, että näin saattaa käydä, mutta tulos oli silti itselleni pienoinen yllätys. Toisaalta tulos on varsin ymmärrettävä: viimesijaista palvelua ja kaikkein vaikeimmin autettavissa olevia nuoria tutkimalla saadaan osittain näkyväksi se, missä aiemmin on epäonnistuttu. Erityisen huolenpidon jaksolle menevien nuorten käytöksestä tiedetään jo melko hyvin (ks. Wennberg ym. 2020), mutta ajattelin, että moniammatillisuuden tarkastelu tuo siihen lisää syvyyttä.

Tutkimukseni on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Laadullinen tutkimus on tärkeää siksi, koska osa tutkimuskohteista on abstrakteja, vuorovaikutuksessa syntyneitä, tulkinnallisia, aikaan ja paikkaan sidottuja ilmiöitä. Tutkimus antaa äänen vähemmistöille ja luo tilaa moniäänisyydelle. Ihmistutkimuksessa ei voida saavuttaa lopullisia totuuksia, jonka vuoksi useiden eri tahojen kuuntelu on tärkeää. (Juuti & Puusa 2021a, 62.) Laadullisessa tutkimuksessa keskitytään yksittäisten tapausten tarkasteluun, jossa olennaiseksi muodostuu ihmisten näkökulma ja tutkijan vuorovaikutus yksittäisen havainnon kanssa (Puusa & Juuti 2021, 76). Suorsa (2011, 206) puhuu konkretisoivasta funktiosta, jonka miellän koskevan myös tämän tutkimuksen aineistoa. Konkretisoiva funktio auttaa kiinnittämään esiin nousseet ongelmat laajempiin yhteiskunnallisiin merkitysrakenteisiin ja osallisten käsityksiin niistä.

Tutkimukseen sisältyy empiirinen ja teoreettinen osa. Teoreettiset luvut koskevat suunnan antamista tutkimukselle ja empiirinen osa puolestaan on luontevasti irrallaan teoreettisesta ymmärtämisestä. (Perttula 2008, 133.) Perttulaa mukaillen lähestyin aihetta ensin aiempien tutkimusten ja lainsäädännön asettamien suuntaviivojen kautta. Tässä tutkimuksessa keskityn lastensuojelun näkökulmaan ja sosiaalityöntekijöiden kokemuksiin siitä, mitä hakuprosessi pitää sisällään ja miten moniammatillinen yhteistyö toteutuu. Pyrin ymmärtämään sosiaalityöntekijöiden antamia merkityksiä ja niiden yhteyksiä yhteiskunnan rakenteisiin. Empiirinen aineisto ei todista teoriaa oikeaksi, vaan sen on tarkoitus ennemminkin havainnollistaa ja konkretisoida teoriaa (Suorsa 2011, 218). Tutkimuksessani pyrin tarkkailemaan, miten lainsäädäntö toteutuu käytännön työssä sosiaalityöntekijöiden kuvauksen perusteella. Juutin ja Puusan (2021a, 9) mukaan laadulliselle tutkimukselle on tyypillistä tutkittavan ilmiön ymmärtäminen tutkimuksen kohteena olevien henkilöiden näkökulmasta. Kokemukselle luonteenomaista on sen omakohtaisuus (Suorsa 2011, 174).

Kokemus voidaan kuvata suhteena, joka pitää sisällään tajuavan subjektin ja toiminnan sekä kohteen, johon toiminta suuntautuu (Perttula 2008, 116).

4.2 Aineiston kuvaus ja keruu

Tutkielmani aineistoa varten hain tammikuussa 2022 tutkimuslupaa eräästä suuresta suomalaisesta kunnasta. Ilokseni sain myöntävän päätöksen tutkimusluvalleni muutamassa päivässä. Kyselin lisäksi neljän eri kunnan johtoasemassa olevalta työntekijältä sähköpostitse, olisiko heillä kiinnostusta osallistua tutkimukseeni. Neljä pienempää kuntaa ilmoittivat, ettei heillä ollut yhtään sijoitusta erityisen huolenpidon jaksolle viimeisen vuoden aikana. Saattaa olla, että pienistä asiakasmääristä johtuen tarve näyttäytyy vain suuremmissa kunnissa. Syiden erittely edellyttäisi kuitenkin tarkempaa perehtymistä asiaan. Tavoitteeni oli saada monipuolinen aineisto, joten lähestyin erästä toista suurta suomalaista kuntaa tutkimusaiheeni kanssa. He pitivät aihetta mielenkiintoisena ja ajankohtaisena, joten hain kunnalta tutkimuslupaa. Myönnettyjen tutkimuslupien jälkeen pyysin johtavia sosiaalityöntekijöitä jakamaan tiimeissään tietoa tutkimuksestani ja olemaan minuun sen jälkeen yhteydessä haastattelun ajankohdan sopimiseksi. Sovin haastattelut suoraan sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tiedonkeruumuotona haastattelut ovat varsin yleisiä. Haastatteluaineiston etuna voidaan nähdä sen joustavuus, joka sopii moniin eri tutkimustarkoituksiin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 34.) Valitsin haastattelun aineistonkeruumenetelmäksi samoista syistä, jotka Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2012, 205) ovat nostaneet esiin kirjoittaessaan haastattelun eduista. Tiesin entuudestaan aiheen tuottavan monitahoisia vastauksia, jotka edellyttäisivät joissain tilanteissa lisäkysymyksiä. Haastatteleamalla sain mahdollisuuden selventää ja syventää haastateltavien vastauksia.

Keräsin aineiston helmikuun 2022 aikana. Tutkimukseni aineisto muodostuu kahdeksan lastensuojelun sijaishuollon sosiaalityöntekijän haastattelusta. Sain molemmista kunnista yhtä monta haastateltavaa. Haastatteluun osallistujilta edellytin kokemusta vähintään kahden erityisen huolenpidon jakson hakemisesta. Päätin toteuttaa haastattelut yksilöhaastatteluina etäyhteydellä käyttäen yliopiston Zoom-palvelinta. Yhden haastateltavan kanssa haastattelu toteutettiin kasvokkain. Päädyin tekemään haastattelut etäyhteydellä vallitsevan

pandemiatilanteen sekä aikataulullisten syiden takia. Haastattelut kestot vaihtelivat 32 minuutista 69 minuuttiin.

Haastattelut toteutettiin puolistrukturoidulla teemahaastattelulla. Eskolan ja Suorannan (1996, 65) määritelmän mukaan puolistrukturoidussa teemahaastattelussa haastattelukysymykset ovat kaikille samat, mutta haastateltavat voivat vastata omin sanoin. Tästä syystä päädyin valitsemaan teemahaastattelun, koska halusin antaa haastateltaville tilaa puhua kokemuksistaan. Koin tärkeäksi mieltää valmiit kysymykset etukäteen, jotta saisin kysytyä kaiken haluamani aiheeseen liittyen. Käytin runsaasti aikaa haastattelurungon (LIITE 1) rakentamiseen, jotta välttyisin Hirsjärven ja Nurmen (2001, 37) kuvaamalta tilanteelta, jossa tutkijan kiireellä tehty kyselylomake muodostaa epäreliaabelin ja epävalidin menetelmän. Toisaalta oma kaksoisroolini vaikutti myös siihen, minkä takia halusin tehdä tarkan haastattelurungon kysymyksineen, etten tahattomasti lähtisi tilanteessa heräävillä kysymyksillä johdattelemaan keskustelua mihinkään suuntaan (ks. Hirsjärvi & Nurmi 2001, 94). Koen, että tarkka pitäytyminen haastattelukysymyksissä erityisesti tuttujen haastateltavien kohdalla, auttoi itseäni pitäytymään tutkijan roolissa. Toisaalta koen, että entuudestaan vieraiden haastateltavien kanssa haastattelu oli sujuvampaa ja mahdollisti luontevammin tarkentavien kysymysten esittämisen. Haastattelurunko koostui kolmesta teemasta, jotka jakautuivat kahta ensimmäistä tutkimuskysymystä noudattaen. Teemat sisälsivät neljästä kahdeksaan, avointa ja suljettua kysymystä. Sain useammalta haastateltavalta kiitosta hyvin suunnitelluista kysymyksistä.

Äänitallenteet kirjoitin auki tekstiksi ja yhteensä litteroitua aineistoa kertyi 86 sivua (fontti 12, riviväli 1.5). Aineiston litteroinnin tarkkuudesta ei anneta yksityiskohtaisia ohjeita, vaan tutkimustehtävä ja tutkimusote määrittävät litteroinnin tarkkuuta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 140). En litteroinut sanasta sanaan, vaan jätin pois mielestäni tarpeettomat toistot tai fraasit, elleivät ne olleet kokonaisuuden kannalta merkittäviä. Nimesin haastattelut numeroilla, jotta aineisto pysyi järjestyksessä. Litteroidessa poistin aineistosta mahdolliset tunnistetiedot, kuten nimet ja muut mahdolliseen tunnistamiseen vaikuttavat tekijät. Aineiston litteroituani poistin haastattelut nauhurista.

4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Valitsin tähän tutkimukseen tutkimusmetodiksi sisällönanalyysin. Sisällönanalyysiä pidetään yleisesti yksinkertaisena ja joustavana tapana järjestellä aineistoa (Braun & Clarke 2012, 58), mikä sopii hyvin, sillä itselläni on varsin vähän kokemusta tutkimusten tekemisestä.

Sisällönanalyysia voidaan pitää laadullisissa tutkimuksissa perinteisenä yksittäisenä metodina tai väljänä teoreettisena viitekehyksenä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91).

Aineiston hankinnan jälkeen aineiston analyysia jatketaan usein kahdesta suunnasta käsin. Tutkija pyrkii lukemaan aineistoa yhä uudelleen ja samalla saamaan viiheitä siitä, miten aineistoa voisi ryhmitellä. Sen lisäksi tutkija hankkii lisätietoa tutustumalla eri lähteistä aihetta käsitteleviin teorioihin ja tutkimuksiin. (Juuti & Puusa 2021b, 143.) Myös Braunia & Clarkea (2012, 60) mukailleen oppouduin aineistoon tarkasti ja luin haastatteluita läpi useaan otteeseen. Sisällönanalyysissa aineisto järjestetään tiiviiseen ja selkeään muotoon informaatiota kadottamatta. Aineisto hajotetaan osiin ja käsitteellistetään, jonka jälkeen se kootaan uudestaan uudella tavalla loogiseen järjestykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108.) Aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistoon selkeyttä ja sen kautta tuottaa uutta tietoa tutkittavasta asiasta (Eskola & Suoranta 1996, 104). Eskola (2010, 180) muistuttaa varsin humoristisesti, ettei ole olemassa mitään juhannustaikoja, joilla aineistosta saisi työstettyä pätevän analyysin. Illalla aineiston kätkeminen tyynyn alle ei paljasta aineiston saloja, vaan tutkijan on aktiivisesti työstettävä aineistosta analyysinsa ja tulkintansa (mt.).

Eskola (2010, 180–181) kirjoittaa tutkijan suhteesta teoriaan, joka voidaan jakaa aineistolähtöiseen, teoriasidonnaiseen ja teorialähtöiseen tutkimukseen. Aineistolähtöisessä analyysissa teoria konstruoidaan aineistosta. Teoriasidonnaisessa analyysissä on teoriasidonnaisia kytkentöjä, mutta ne eivät suoraan nouse teoriasta tai pohjaudu teoriaan. Teorialähtöisessä analyysissa teoriasta lähdetään liikkeelle ja siihen palataan takaisia empirian jälkeen. Perusteellisen aiheeseen perehtymisen jälkeen valitsin tämän tutkimuksen aineiston sisällönanalyysin olevan aineistolähtöistä. Analyysi etenee aineistosta nousevien havaintojen ehdoilla kohti käsitteellisempää näkemystä, jonka yhdistin aiempiin tutkimuksiin. Pyrkimykseni ei ollut testata olemassa olevia teorioita, vaan kertoa sosiaalityöntekijöiden kokemuksista yksityiskohtaisesti ja moniulotteisesti. Työhistoriani ja lastensuojeluasioiden

aktiivinen seuraaminen ovat kuitenkin varmasti myötävaikuttaneet analyysini lopulliseen jäsentymiseen.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi voidaan jakaa kolmivaiheiseksi prosessiksi, joka alkaa aineiston redusoinnilla eli pelkistämällä, etenee aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn ja päättyy abstrahointiin eli teoreettisten käsitteiden luomiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2012, 108–109.) Tulostin litteroidut haastattelut ja merkkasin eri värisillä korostustussella aineistosta nousevia ilmiöitä. Papereiden sivuun kirjoitin omia havaintojani tai tiivistin haastateltavan tekstin pelkistetyimmäksi ilmaisuksi. Vähitellen aloin huomata teksteissä toistuvia teemoja, joita aloin ryhmitellä Word-tiedostolle omiksi kappaleiksi. Näistä teemoista muodostui sekalainen ja kirjava joukko alakategorioita, joista lähdin muodostamaan laajempia yläkategorioita. Analyysin jokainen muodostettu kategoria auttoi vastaamaan tutkimuskysymyksiini. Yhdistelin kategorioita niin kauan, kun se oli järkevää aineiston sisällön näkökulmasta. (Puusa 2021, 153.)

Aineistostani muodostui tutkimuskysymyksiin vastaavat kolme pääluokkaa, jotka nimesin: jakson hakemiseen vaikuttavat taustatekijät, hakuprosessi ja moniammatillinen yhteistyö ja palvelujärjestelmän puutteet. Ensimmäisen pääluokan alaluokat muodostuivat nuorten jaksoa edeltävästä käytöksestä, jakson monista tarkoituksista ja erityinen huolenpito väliaikaisena ratkaisuna. Toisen pääluokan alaluokat sisälsivät organisaatorakenteet ja sosiaalityöntekijä prosessihaltijana ja eettisenä toimijana. Kolmannen pääluokan alaluokat koostuivat: tukeen sitoutumattomat nuoret, yhteistyön haasteet ja työskentelyn pinnallisuus sekä kohti syvempää yhteistyötä ja monipuolisia palveluita.

Puusa (2021, 154–155) muistuttaa, ettei tutkimus ole valmis vielä silloin kun aineisto on analysoitu, vaan keskeistä on tulosten tulkinta ja selitys. Puusa kuvaa tulosten laatimista synteeseiksi, joihin on koottu yhteen pääseikat, jotka auttavat vastaamaan asetettuihin ongelmiin. Laadittujen synteisien perusteella luodaan johtopäätökset. Puusan (2021, 145) mukaan laadullisen aineiston pohjalta on haastavaa tehdä tieteellisesti kestäviä johtopäätöksiä. Se edellyttää huolellisesti pohditun tutkimusasetelman lisäksi tarkoituksenmukaisen aineiston keräämistä asianmukaisin menetelmin sekä kykyä käsitellä runsasta ja vivahteikasta aineistoa.

Koin ajoittain haasteita nimenomaan monipuolisen aineiston käsittelemisessä ja rajaamisessa. Pidän monipuolista aineistoani rikkautena, josta oli mahdollista ammentaa monta eri näkökulmaa ja havaintoa. Toisaalta koin harmilliseksi sen, että jouduin sivuuttamaan tärkeitä yksittäisiä asioita, jotka eivät vastanneet tutkimustehtävääni. Asiaa selittää Tuomen ja Sarajärven (2009, 92) havainto, jonka mukaan usein aloittavan tutkijan saa hämilleen uusien kiinnostavien asioiden ilmestyminen ja niistä syntyvä tarve saada raportoida ja tutkia kaikkea. On otettava ”jäitä hattuun” ja myönnettävä, ettei kaikkia maailman asioita voi tutkia yhden tutkimuksen puitteissa. Koin tutkimukseni aiheeni tärkeäksi ja merkitykselliseksi, joten asian hyväksyminen vaati joissain kohdin etäisyyden ottamista kirjoitusurakasta.

4.4 Tutkimuksen eettisyys

Juuti ja Puusa (2021b, 175) kiteyttävät laadullisen tutkimuksen luotettavuuden koostuvan uskottavuudesta, luotettavuudesta ja eettisyydestä. Käsitteet ovat merkityksellisiä, sillä yhdenkin käsitteen vajavaisuus vie pohjan koko tutkimukselta. Eskola ja Suoranta (1996, 54, 60) ovat perehtyneet tutkimuksen eettisyyteen. Heidän mukaansa jokainen tutkimus sisältää lukuisia erilaisia päätöksiä, mikä tarkoittaa tutkijan etiikan joutuvan koetukselle useita kertoja tutkimusprosessin aikana. Eettisten pulmien tunnistaminen ja välttäminen etukäteen vaativat tutkijalta ammattitaitoon sisältyvää ammattietiikkaa. Tutkimuksessani olen kiinnittänyt huomiota tutkimuseettisiin kysymyksiin jokaisessa prosessin vaiheessa. Sen lisäksi, että olen pyrkinyt vaalimaan hyvää tieteellistä käytäntöä (ks. Kuula, 2006 34), olen pohtinut paljon matkan varrella omaa tutkijapositioniani.

Eettisyyttä tarkasteltaessa on merkityksellistä, millaiseen positioon tutkija itsensä paikantaa. Tämän tutkimuksen kannalta kriittisin pohdinta kytkeytyy omaan kaksoisroolini tutkijana ja työntekijänä. Tutkijan esiymmärrys vaikuttaa aina aineiston hankintaan sekä väistämättä aineiston analyysiin. Tutkijan on pyrittävä tunnistamaan ennakkoon aiheesta omaamiensa tietojen ja uskomusten sisältö ja luonne, josta muodostuu tutkijan esiymmärrys. (Juuti & Puusa 2021, 143.) Olen perehtynyt tutkielmani aiheeseen läheisesti vuodesta 2018 alkaen tekemäni työn kautta. Työni on pitänyt sisällään yhteistyötä avo- ja sijaishuollon sosiaalityöntekijöiden sekä muiden eri viranomaisten kanssa ympäri Suomen. Yhtenä työtehtävänä oli asiakasohjaukseen sisältyvä erityisen huolenpidon jaksojen hakeminen. On

selvää, että esiyymmärrykseni aiheesta on varmasti vaikuttanut tekemiini valintoihin tutkimusta tehdessä. Toisaalta tutkijan rooliin mukautuminen ja etäisyyden ottaminen arjen työstä ovat mahdollistaneet kriittisen tarkastelun ja uusien näkökulmien oivaltamisen. Omaa rooliani voi pitää tutkimuksen luotettavuutta heikentävä seikkana, jos asian avaaminen tutkimuksessa jäisi hämärän peittoon. Hahmotan kokemukseni enemmän tutkimusta syventävä tekijänä pohjautuen Aaltion ja Puusan (2021, 182) näkemykseen, jonka mukaan tutkijan kyky omien esitietojen kriittiseen tarkasteluun ja kykyyn yhdistää niitä uusiin havaintoihin johdattavat tutkijan kiinnittämään huomiota asioihin, jotka muutoin saattaisivat vaikuttaa merkityksettömiltä ja itsestään selviltä.

Tutkittaessa ihmisten kokemuksia tutkija joutuu kiinnostumaan koetun maailmansa niistä merkityssuhteista, jotka ovat syntyneet tutkimustilanteen ulkopuolisiin, tutkimustilannetta muistuttaviin aiheisiin. Tutkijan kokemukset eivät kuitenkaan muodosta niitä käsityksiä, joita hän on selvittämässä. Tutkija joutuu siis tutustumaan kokemuksiinsa tutkimuksen aikana, jotta hän kykenee erottamaan kokemukset, jotka ilmenevät suhteessa tutkittaviin. Siten tutkija antaa itselleen mahdollisuuden uuden ymmärtämiseen. (Perttula 2011, 134.) Jatkuvan reflektion ja asian tiedostaminen vuoksi en ole kokenut kaksoisrooliani tutkimuksessa ongelmalliseksi. Aaltio ja Puusa (2021, 179) käsittävät tämän objektiivisuuteen pyrkiväksi toiminnaksi, jossa objektiivisuus lisääntyy tunnistamalla oma subjektiivisuus sekä nostamalla sen esiin.

Ihmisiin kohdistuvissa tutkimuksissa tärkeinä eettisinä periaatteina pidetään informointiin perustuvaa suostumusta, luottamuksellisuutta, seurauksia ja yksityisyyttä (Hirsjärvi & Hurme 2001, 20). Jokaiselle tutkittavalle tulee antaa riittävä informaatio tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta sekä korostaa vastaamisen vapaaehtoisuutta (Eskola & Suoranta 1996, 57). Edellisiä noudattaen huolehdin siitä, että tutkimukseeni osallistuvat saivat arviooni perustuvat tarvittavat tiedot tutkimuksesta ennen haastattelun alkua. Samalla pyysin kirjallista suostumusta haastatteluihin osallistumisesta. (LIITE 2). Suostumuslomakkeen liitteeksi lähetin tietosuojaselosteen (LIITE 3) Kuulan (2006, 64) ohjeistuksen mukaisesti. Laadin tutkimussuunnitelmaa tehdessä aineistohallintasuunnitelman, jossa kuvailin tarkasti, miten ja missä aineistoa säilytetään. Suunnitelman mukaisesti säilytin tutkimukseni aineistoa yliopiston Seafire-verkkopalvelussa.

Tutkielmani aihe käsitteli lastensuojelussa olevia alaikäisiä lapsia, joten tutkimusaihetta voidaan pitää herkkänä ja sensitiivisenä. Haastattelijana pyrin olemaan empaattinen ja luomaan vuorovaikutuksesta keskustelunomaista ja vapautunutta (ks. Hirsjärvi & Hurme 2011, 96–97, 102–103). Ennen haastattelun alkua kerroin tutkimukseen osallistuville perustietojeni lisäksi tutkimuskysymykset ja tutkimuksen kulun pääpiirteittäin sekä haastattelurungon teemat. Tein tietoisin valinnan, etten kertonut työhistoriastani sellaisille haastateltaville, joita en entuudestaan tuntenut. Yhden haastateltavan kohdalla kerroin taustoistani vasta virallisen haastatteluosion jälkeen. Perustelen tätä ratkaisua sillä, että varoin antamasta itsestäni ennakkotietoja, ettei se vaikuttaisi negatiivisesti haastateltavien avoimuuteen ja oletukseen, että tiedän jo aiheesta. Kerroin ennen jokaisen haastattelun alkua, että keskustelu tuli pitää yleisellä tasolla, eikä haastattelussa käsitellä kenenkään yksittäisen asiakaslapsen tilannetta tarkemmin. Koen, että tämä auttoi itseäni etäännyttämään tutkijan rooliin erityisesti tuttujen haastateltavien kohdalla.

Tietojen käsittelyssä luottamuksellisuus ja anonymiteetti ovat keskeisiä käsitteitä. Tutkijan on huolehdittava siitä, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu. Mitä arkaluontoisempi aihe on kysymyksessä, sen tiukemmin on suojattava anonymiteettiä. (Eskola & Suoranta 1996, 58.) Tutkimuksen analyysia tehdessä kiinnitin erityistä huomiota siihen, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu. Olen lisäksi poistanut alueellisia eroja korostavia piirteitä, jos ne eivät olleet tutkimuksen analyysin kannalta oleellisia. Tutkiessani tarkemmin kuntien hakuprosesseja, en voinut jättää eroavaisuuksia mainitsematta ilman, että ne olisivat merkittäväällä tavalla vaikuttaneet analyysini lopputulokseen. Lukija ei kuitenkaan pysty lainauksista tunnistamaan yksittäisiä työntekijöitä.

5 Jakson hakemiseen vaikuttavat taustatekijät

Analyysini luvuissa viisi, kuusi ja seitsemän esittelen empiirisen aineistoni keskeiset tulokset. Olen jakanut analyysin kolmeen eri lukuun, jotka yhdessä muodostavat kokonaiskuvan jakson hakemisesta, moniammatillisen yhteistyön toteutumisesta ja palvelujärjestelmän toimivuudesta. Tässä luvussa tarkastelen tutkielmaani osallistuneiden sosiaalityöntekijöiden haastatteluihin perustuen, millaisena nuoren käyttäytyminen on näyttäytynyt ennen jakson alkua ja mitä sosiaalityöntekijät ovat jaksolla tavoitelleet. Analyysini tueksi esittelen sosiaalityöntekijöiden haastattelusitaatteja. Aiheen arkaluontoisuuden vuoksi olen jättänyt sitaateista pois haastateltavien tarkemmat tunnistetiedot. Haastateltavat käyttävät nimitystä eho-jakso puhuessaan erityisen huolenpidon jaksosta.

5.1 Nuorten jaksoa edeltävä käytös

Erityiseen huolenpitoon päättymisen taustalla tulisi olla lapsen omasta toiminnasta lähtöisin oleva huomattavan vakava ongelma (Kekoni 2008b, 15). Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö Itila on selvittänyt tutkimuksessaan erityisen huolenpidon jaksolla olevien nuorten hoidon perusteluja ja palvelupolkuja. Jaksolle sijoitettujen nuorten haasteet ulottuvat usealle osa-alueelle, minkä lisäksi ne ovat usein päällekkäisiä ja runsaita. Entistä suuremmalla osalla nuorista ongelmat ovat monisyisiä ja vaikeita. (Wennberg ym. 2020, 10–11.) Sama on näkyvissä aineistossa, jossa nuorten oireilu kuvautui monitahoisena ja haastavana. Nuorten haastavan käyttäytymisen taustasyitä paikantuivat muun muassa vaikeisiin perhetaustoihin, kiintymyssuhdeongelmiin sekä aikaisemman tuen ja palveluiden puutteisiin. Haastateltavien mukaan nuori oli saattanut olla sijoitettuna sijaishuoltopaikkaan, joka ei vastannut nuoren tuen tarpeita. Heino (2009, 67) korostaa, ettei lapsen etua sinänsä turvaa huostaanotto, vaan on merkityksellistä, millaisessa paikassa lapsi huostaan otettuna asuu ja millaista hoitoa ja huolenpitoa hänelle järjestyy. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden seurauksena nuoriin ei ehditty tutustua ennen ongelmien kärjistymistä.

" ---kun kukaan ei ole ehtinyt tutustua niihin lapsiin, jotta pystytään alussa määrittämään heille tarpeeksi tukevat sijaishuoltopaikat. Ja sitten, kun työntekijät

on vaihtunut, niin tilanteet on pitkittynyt tosi pitkään... Ja sitten, kun joku ehtii heihin tutustua, niin se tilanne on jo kaoottinen ja hengenvaarallinen."

Haastateltavan mukaan osa nuorista tuli lastensuojelun asiakkaaksi liian myöhään, jolloin nuori oli saattanut siirtyä suoraan avohuollon asiakkuuden alkamisesta kiireellisesti erityisen huolenpidon jaksolle. Sijaishuoltoon siirtyminen ja huostassa olon alkuvaihe on luonteeltaan ja vaikutuksiltaan aivan erityinen. Siirtymiseen liittyy emotionaalinen vaativuus sekä korostettu tuen saamisen tärkeys niin vanhemmilta, sosiaalityöntekijältä kuin sijaishuoltopaikalta. (Helavirta 2016.) Edelliseen peilaten nuorten nopea siirtyminen jaksolle on ikävää erityisesti niissä tilanteissa, joissa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä vaihtuu avohuollosta sijaishuoltoon siirryttäessä. Jakson aikana nuoren vapautta rajoitetaan merkittävästi, minkä lisäksi sosiaalityöntekijän tulee tehdä isoja päätöksiä nuoren hoidosta ja kasvatuksesta tilanteessa, jossa nuori ja sosiaalityöntekijä ovat toisilleen vieraita.

Aineiston perusteella sosiaalityöntekijät kuvasivat varsin yhdenmukaisesti nuorten oireilua ennen jakson alkua. Kaikkien haastateltavien mukaan nuorten vaikea käyttäytyminen oli tyypillisimmin liittynyt päihteiden käyttöön ja/tai karkailuun. Tuloksia tukevat Johanna Kantojärven (2021, 43) ja Päivi Korhosen (2014, 55–56) pro gradu -tutkielmat, joiden mukaan nuoren päihteiden käyttö näyttää tyypillisimpänä syynä sijoituspaikan vaihdoksiin. Aineistossa nuorten kuvailtiin kuljeskelevan omilla teillään pitkiäkin aikoja. Karkureissuilla tapahtuvia tilanteita kuvailtiin nuorelle vaarallisiksi ja turvattomiksi. Sijaishuoltopaikasta karkaaminen on merkittävä ongelma muuan muassa nuoren sijaishuollon onnistumisen ja nuoren turvaamisen kannalta (Isoniemi 2019). Omassa tutkimuksessani kaksi sosiaalityöntekijää mainitsi kasvavan riskin joutua hyväksikäytetyksi karkumatkan aikana. Riskit kasvavat, mitä kauemmin nuori on luvattomasti poissa sijaishuoltopaikasta (Ching-Hsuan 2012). Rätty (2020, 691) muistuttaa, ettei jakson järjestämisen syynä voi olla yksistään lapsen karkailu sijaishuoltopaikasta. Erityinen huolenpito ei ole suljettua hoitoa, jonka tarkoituksena olisi lapsen säilyttäminen. Karkailun syyt tulee aina selvittää yhdessä lapsen kanssa ja vasta sen jälkeen arvioida, missä ja millä tavoin lapsen sijaishuoltoa tulisi järjestää. (mt., 691.)

"No hatkat nyt on varmaan tosi yleisiä sijaishuollossahan tai laitospuolella varsinkin --- Et eihän niille kaikille haeta eho-paikkaa, mutta näitten kohdalla sitten ehkä ne hatkat on ollut sellaisia jo astetta huolestuttavampia. Ne on kestänyt tosi kauan tai niitten yhteydessä ollut tätä muuta käytöstä."

Useimmat mainitsivat karkailuun ja päihteisiin linkittyvän myös rikollista toimintaa. Havaintoa tukee Isoniemen (2019, 110, 161) väitöskirja, jonka mukaan noin joka kolmas sijaishuoltopaikastaan karannut nuori tekee karkumatkansa aikana jonkin asteisen rikoksen. Lisäksi noin joka kymmenes nuori joutuu itse rikoksen uhriksi. Luvattomien poissaolojen aikaista rikollista käyttäytymistä selittävät yhtenä osana alaikäisten toimeentuloon liittyvät haasteet. Rikolliseen käyttäytymiseen luvattomien poissaolojen aikana kytkeytyy nuoren elämisen ja päihteiden käytön rahoittaminen, kun muita tulonlähteitä ei ole. (mt., 110,161.) Aineiston perusteella nuorten käytös oli ennen jakson alkua saattanut olla väkivaltaista ja arvaamatonta. Eriksson ja Korhonen (2022, 103–104) nostavat Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportissa esiin huolestuttavan tuloksen, jonka mukaan lasten keskinäinen fyysinen ja henkinen väkivalta on sijaishuollossa hälyttävän yleistä. Samanlaisia tuloksia on saatu myös kansainvälisissä tutkimuksissa (ks. Barter, Renold, Berridge & Cawson 2004).

Haastateltavista yli puolet kertoi nuoren itsetuhoisen käyttäytymisen olleen perusteluna jaksolle. Suorasta itsetuhoisesta käyttäytymisestä puhuttaessa kyse on itsetuhoisista ajatuksista tai -teoista. Epäsuorassa itsetuhoisuudesta voidaan puhua silloin, kun käyttäytyminen on henkeä uhkaavien riskien ottamista. (THL 2022b.) Aineistossa oli havaittavissa itsetuhoisuuden molempia muotoja. Tulos kytkeytyy vuoden 2021 kouluterveyskyselyyn, jonka mukaan jopa 40,3 prosentilla sijoitetuista teini-ikäisistä oli ollut itsetuhoisia ajatuksia, ja heistä yli kolmannes oli satuttanut itseään (Eriksson & Korhonen 2022, 38). Känkäsen ja Laaksosen (2006,12) mukaan erityisen huolenpidon yksikköön tulevien lasten oireilu ja sijoitusperusteet näyttävät säilyneen samoina aiempaan verrattuna, mutta taustalla olevat syyt ovat muuttuneet kohti vaikeampia psykiatrisia ongelmia.

"Osalla on ollut niin, että on tosi rajua päihteidenkäyttöä, että on käytetty ihan suonensisäisiä huumeita. Ja sitten se käyttö on ollut sen laatuista, että on hän käyttänyt niin paljon, että siinä on ollut oikeasti hengenlähtö lähellä.

Ja sitten toinen syy, mitä on ollut aika usein, on ollut semmoinen pakonomainen hatkailu. ---Että on mennyt vaikka ikkunoista ja ovista läpi. ---Että kunhan vain on jollakin keinolla päässyt hatkaan. Ja sitten on ollut sellaisia, että on ollut jatkuvaa rikostelua... Nuoren elämä on ollut sellaista, että kun hän on aamulla lähtenyt ovesta ulos, niin hän ensimmäiseksi suorittaa neljä rikettä."

" --- Aika usein on itsetuhoisuutta jollakin lailla. Tavallaan itsetuhoista käyttäytymistä, piittaamattomuutta omasta hyvinvoinnista ja muuten... Ja toisaalta myöskin ihan semmoisia, itsetuhoisia ajatuksia on osalla."

Haastateltavat nostivat esille nuoren käyttäytymisen näkyvän yleisenä sitoutumattomuutena sijaishuoltopaikkaan ja rajattomana käytöksenä. Pietilä (2017, 33) huomauttaa, ettei rajaton käytös ole käsitteenä yksiselitteinen, vaan se tarkoittaa monenlaista rajojen ylitystä.

Wennbergin ym. (2020) selvityksessä koulunkäynninongelmat mainittiin yleiseksi sijoitusta edeltäväksi ongelmaksi. Erityistä on se, että tässä tutkimuksessa vain yksi haastateltava mainitsi nuoren haasteet koulunkäynnissä. Koulunkäynninongelmat on yleisesti liitetty erityisesti huostaanottotilanteisiin ja kodin ulkopuolelle sijoittamiseen (vrt. Kuula & Marttunen 2009; Kitinoja 2005; Heino ym. 2016).

5.2 Jakson monet merkitykset

Aineiston perusteella aloite jakson hakemiselle tuli tyypillisimmin lapsen asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä tai nuoren sijaishuoltopaikasta. Haastateltavat kuvailivat sijaishuoltopaikkojen tuottaneen huolta nuoren tilanteesta, minkä jälkeen sosiaalityöntekijä lähti pohtimaan jakson mahdollisuutta yhteistyössä sijaishuoltopaikan kanssa. Lopullisen päätöksen oli tehnyt sosiaalityöntekijä. Sijaishuoltopaikkojen mainittiin joissain tilanteissa painostavan sosiaalityöntekijää jakson hakemiseen, jolloin sosiaalityöntekijän tuli erityisesti harkita, oliko kyse todellisesta erityisen huolenpidon tarpeesta vai enemmän seurausta nuorta hoitavien työntekijöiden väsymyksestä.

"---Kyllä ne melkein minun aloitteesta on lähtenyt. Välillä tietenkin on niin, että sijaishuoltopaikat alkaa vaatia tosi vahvasti, että nyt tarvitaan ehoo ja nyt ei auta mikään muu. Sitten loppu viimeksi ne ketä eholle on mennyt, niin kyllä se on ollut, että minä olen itse ajatellut, että nyt ei mikään muu auta."

"No pääsääntöisesti varmaan minun [aloite]. Joissain tilanteissa laitoksen, että laitokset irtisanoo paikan. Ne sanoo, että he ei pärjää ja sitten ruvetaan miettiä, että mitäs nyt. Ei ole niin kun mitään muutakaan laitosta, kuka sitä nuorta tällaisessa hetkessä varmastikaan ottaisi vastaan. ”

Sosiaalialan asiantuntijat Hynynen, Kekkonen, Kulla-Mykkänen, Laine, Lyytikäinen ja Sinivirta (2020) ovat Helsingin Sanomien mielipidekirjoituksessaan 8.11.2020 ilmaisseet huolensa sijaishuoltopaikkojen haasteista vastata vaativasti oireilevien lasten tarpeisiin. Kirjoituksessa tuotiin esiin sijaishuoltopaikkojen hoito- ja kasvatushenkilökunnan resurssien riittämättömyys suhteessa haastavasti käyttäytyviin nuoriin. Työntekijöiden rekrytoinnin kerrottiin olevan vaikeaa ja erityisesti väkivaltaisille nuorille ei ollut sopivia sijaishuoltopaikkoja. (mt., 2020.) Tämä saattaa osaltaan selittää sijaishuoltopaikkojen hätää.

Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan ajatus jakson hakemisesta saattoi tulla myös sosiaalityöntekijän oman työyhteisön sisältä yhteisen keskustelun päätteeksi. Joskus harvoin aloite tuli nuorelta itseltään tai nuoren läheiseltä. Tyypillisimmin jaksoa haettiin nuorten päihteiden käytön katkaisemiseksi sekä nuoren haitallisen ja vaarallisen käytöksen pysäyttämiseksi. Seuraavissa otteissa sosiaalityöntekijä havainnollistaa, millaisia haasteita nuorten päihdekuntoutusyksiköihin liittyy.

"Ja sitten taas, kun ei ole hirveän hyvät kokemukset siitä, että päihdekatkot tai päihdekuntoutukset noitten alaikäisten kohdalla kauheasti toimisi. Kyllähän siellä liikkuu hirveästi päihkeitä, niin sitten se eho on oikeastaan sellainen ainoa, millä pystytään takaamaan se, että ne lapset on päihteettä."

"---Tai siis, että jos haluaa nuoren irti niistä päihteistä, niin semmoinen päihdejakso ei kyllä ole se, missä se tapahtuu, koska siellä on kuusi muutakin päihteilevää nuorta samassa. Ja sitten ne ei pysty rajoittamaan yhtä paljon, kun ehot. Jos tavoite on niistä päihteistä päästä irti, niin eho on kyllä tehokkaampi keino, kun joku päihdejakso jossain."

Suomessa on päihdehoitoon erikoistuneita sijaishuoltoapaikkoja, joissa nuorten päihdeongelmia voidaan hoitaa. Eräs haastateltava toi esiin, ettei päihteistä irtautuminen onnistunut sijaishuoltoapaikassa, koska nuorta ei pystytty tarpeeksi rajoittamaan ja muut nuoret saattoivat tuoda päihteitä lastenkodin alueelle. Aiemmissa tutkimuksissa on havaittu, että joidenkin nuorten päihteiden käyttö on saattanut alkaa vasta sijoituksen myötä. Joissain tilanteissa päihteiden käyttö saattaa muiden innoittamana ”tarttua”. (Laine & Pietilä 2020; Westlund & Liukkonen 2020; Raitasalo 2022.) Päihteisiin erikoistuneissa sijaishuoltoapaikoissa riski tunnistetaan. (Laine & Pietilä 2020, 8).

"Mutta selkeästi se on, niin kun minun mielestä semmoinen yleisempi tilanne, että on aggressiivisia poikia, jotka käyttää päihteitä. He on tosi arvaamattomia siellä sijaishuoltoapaikassa. Ja ne tilanteet on aika jo semmoisia... isoja. On jatkuvasti jotain puukkoa tai jotain muuta, mitä otetaan nuorelta pois. --- Sellaiset on niitä tilanteita pääsääntöisesti, missä sijaishuoltoapaikka sitten irtisanoo. Että ei he pärjää tämän kanssa, koska heidän täytyy sitten toki miettiä muiden lasten turvallisuutta. Ja toki omien työntekijöiden turvallisuutta. Ja sitten saattaa olla sellainen tilanne, että siellä jo muut lapset, kaikki pelkää tätä kyseistä nuorta... tai työntekijät pelkää ja muuten... Ettei ehkä enää halua hirveästi työskennellä. Niin siinä ei ehkä sitten ole kauheasti enää edellytyksiä sille sijoituksellekaan siinä tilanteessa."

Usean haastateltavan kuvauksissa nuorten tilanteet näyttäytyivät hengenvaarallisilta. Jakson ensisijaisena tarkoituksena oli saada nuori turvaan, joko nuorelta itseltään tai muilta ihmisiltä. Aineistossa perusteluina korostui jaksolla mahdollistuva rajoitustoimenpiteiden tehokkaampi käyttö nuoren vakavassa tilanteessa. Yllä mainittu ote kuvastaa tilannetta, jossa erityinen huolenpito nähtiin ainoana keinona tilanteen turvaamiseksi. Tilastot osoittavat rikoksia tekevien nuorten määrän laskevan, mutta ongelmien kasautuvan voimakkaimmin pienelle joukolle nuorista (Heino 2020a; Riku 2021). Nämä nuoret ovat siirtyneet yhä vakavampiin rikoksiin. Syitä selittää osin huumeiden roolin voimistuminen ja sitä myötä raaistuneempi väkivalta. (Riku 2021.) Sijoitettujen lasten tiedetään myös joutuvan huolestuttavan usein henkisen ja fyysisen väkivallan uhreiksi sijaishuoltoapaikkojen ulkopuolella (Eriksson & Korhonen 2022, 103–104). Poliisi on ilmaissut keinottomuutta puuttua alle 15-vuotiaiden väkivaltaan, rikosoikeudellisen vastuun puuttumisen vuoksi (Riku 2021). Tätä tulosta vasten

voidaan ajatella osan nuorista päätyvän erityisen huolenpidon jaksolle turvaan -joko väkivallan tekijänä tai uhrina.

”Että kyllä mulla vähän syntyy sellainen tunne, että se on yksi ainoita paikkoja missä he on oikeasti niin kun turvassa.”

Haastateltavat toivat esille jakson yhdeksi tavoitteeksi nuorten tilanteiden kokonaisvaltaisen arvioinnin. Seuraava aineisto-ote kuvastaa tyypillistä tilannetta, jossa nuorelle ei saatu tarvittavia terveydenhuollon palveluita, jolloin jakso jäi ainoaksi vaihtoehdoksi. Erityisen huolenpidon suljettu ympäristö nähtiin pysäyttävän ja tasoittavan nuoren tilanteen siten, että psyykkisen voiminnan ja tuen selvittäminen mahdollistui. Eräs haastateltava kuvaili jakson tavoitteena olleen kuntouttaminen siihen, että nuoret pystyivät jakson jälkeen ottamaan tarjottua hoitoa ja tukea vastaan.

"Kyllä mulla eholla käy semmoisia lapsia tietyllä tavalla turhaan. Ajattelen, että nimenomaan... terveydenhuollon pitäisi ne hoitaa. Mutta terveydenhuolto ei lähde sitä asiaa hoitamaan tai ota koppia siitä tilanteesta. Ja jotain on pakko tehdä. Ja sitten se on se eho-jakso."

Useissa tutkimuksissa on todettu lastensuojeluun tulevien lasten kärsivän hyvin usein myös mielenterveydenongelmista (ks. Kitinoja 2005; Hukkanen 2002; Lehto-Salo 2002). Lähtökohtaisesti voidaan ajatella erityisen huolenpidon yksiköissä hoidettavien nuorten kärsivän samantyyppisistä ongelmista kuin psykiatrisille osastoille hoitoon ohjautuvat nuoret. (Kekoni 2008, 22). Haastateltavat tiedostivat, ettei psykiatrista osastohoitoa pitäisi olla mahdollista korvata erityisen huolenpidon jaksolla, kun huomioidaan päätöksen liitteenä olevat terveydenhuollon lausunnot. Käytännössä tilanne oli kuitenkin toinen. Haastateltavat kertoivat, että jaksoja käytettiin joissain tilanteissa paikkaamaan psykiatrian osastohoitoa. Tuloksia tukevat aiemmat tutkimukset, joiden mukaan lastensuojelun on havaittu paikkaavaan usein nuorisopsykiatrisen hoidon saatavuuden puutteita. (Wennberg 2020; Pekkarinen & Helander 2021). Haastateltavien mukaan osa nuorista olisi hyötynyt sairaalajaksoista, jossa etenkin hoidon tarvetta ja nuoren lääkitystä olisi voitu kartoittaa tarkemmin. Erään haastateltavan mukaan osastojaksoista käytiin loputonta vuoropuhelua. Jakson sijaan haastateltavat toivoivat erityisesti nuorten pääsyä EVA-jaksolle. EVA-yksiköllä tarkoitetaan

erityisen vaikeahoitoisten alaikäisten psykiatrista tutkimus- ja hoitoyksikköä Tampereen yliopistollisessa sairaalassa (ks. Tampereen yliopistollinen sairaala 2022). Avaan tarkemmin lastensuojelun ja psykiatrian yhteistyötä tutkimukseni seitsemännessä kappaleessa. Alla olevat otteet kuvaavat, millaista terveydenhuollon tukea jaksoilta haettiin.

"Mutta sitten on ihan kyllä sellaisia selkeitä tällaisia tietynlaisia tapahtumia. On tapahtunut jotain isoa ja halutaan sitten saada sen lapsen tilanne selville. Mikä oikeasti se mielenterveyden tilanne myös on ja mitä kannattasi tehdä. Se on vähä sellainen pysäytys... sekä päihdenuorten osalta että muussakin tapauksessa. Valitettavasti joudutaan välillä paikkaamaan terveydenhuoltoa sillä, että laitetaan eholle, vaikka oikeasti kuuluisi Evalle. "

"Onhan semmoisia sitten myös ollut, kenellä on isoja tällaisia mielenterveyden pulmia. Ja sitten ei ehkä saada tai ei koeta, että saataisiin sitä semmoista apua ja tukea sieltä vaikka nuorispsykiatrian puolelta. Ja lapsi on jatkuvasti jotenkin tosi itsetuhoinen. Ei pystytä sitä tilannetta varmistamaan sen pelkän sijaishuollon keinoin."

Useissa haastateltavien kuvauksissa erityisen huolenpidon jaksojen nähtiin toimivan viimesijaisena keinona puuttua nuoren tilanteeseen. Jaksoa lähdettiin hakemaan silloin, kun tilanteessa ei nähty muita vaihtoehtoja.

5.3 Erityinen huolenpito toimivana väliaikaisratkaisuna

Haastattelujen perusteella on selkeästi todettavissa, että erityisen huolenpidon jakson järjestämisen mahdollisuus koettiin tarpeellisena lastensuojelussa. Moni sosiaalityöntekijä koki, ettei heillä ollut mitään muita keinoja auttaa kaikkein haastavimmin oireilevia lapsia. Osa koki nykyisen lainsäädännön olevan riittämätön auttamaan erityisesti sijaishuollossa olevia, päihteillä oireilevia nuoria. Heidän kohdallaan jakson mahdollisuus koettiin tärkeäksi.

"Kyllä tämä on minun mielestäni yksi meidän tehokkaimpia keinoja. Lainsäädäntö on tosi tiukka näissä rajoittamistoimenpiteissä niin se, että sitten, kun näillä nuorilla on oikeasti... ne saattaa joutua sellaiseen kierteeseen, mikä on vaarallinen niille itselleen ja joilla saattaa olla ihan hirveän kauaskantoisia vaikutuksia niitten tulevaisuuteen. Esimerkiksi joku tosi vakava rikoskierre, että se saadaan ainakin hetkeksi poikki. Ja toisaalta se, että jos joku nuori on vaikka vuosikaudet jo vetänyt joka päivä subutexiä tai mitä tahansa niin

se, että se on kolme kuukautta selvinpäin, niin onhan se ihan mieletön juttu kaikilla."

Eräs haastateltava pohti, ettei nuorten pitäminen suljetussa ympäristössä pidemmän aikaa välttämättä edistä nuorten motivoitumista pysyvämpään muutokseen. Siitä huolimatta yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta jokainen sosiaalityöntekijä koki kolmen kuukauden pituisen jakson olevan liian lyhyt osalle nuorista. (myös Wennberg ym. 2020). Lyhyt kesto vaikeutti jaksolla saavutettujen hyötyjen ja tavoitteiden siirtymisen nuoren sijaishuoltoapaikan arkeen. Siirtymävaiheen työskentelylle ei jäänyt tarpeeksi aikaa ja nuoren siirtymistä jaksolta takaisin sijaishuoltoapaikkaan kuvailtiin valtavana "pudotuksena". Nuoren siirtyessä koulukodin pitkäaikaisesta yksiköstä koulukodin erityisen huolenpidon yksikköön, jakso saatiin sulavammin liitettyä osaksi nuoren hoitopolkua.

"Jotkut nuoretkin on joskus sanoneet sitä mulle, että se tuntuu isolta se vastuu ehon jälkeen, kun sä olet kolme kuukautta ollut siellä semmoisessa pumpulissa. Kaikki on hoidettu ja sulle on kerrottu, mitä milloinkin teet. Sun ei ole tarvinnut huolehtia siitä, että kestäkö se sun pääsi. Sitä hoitoa on koko ajan tullut. Ja sitten yhtäkkiä aukaistaan ovi---."

"Ensin, kun sitä lasta rajataan tiukasti, niin sitten hän voisi turvallisissa rajoissa mennä kohti taas semmoista normaalin nuoren ihmisen arkea, että hän käyttää puhelinta, pääsee vähä liikkumaan..."

Haastateltavien mukaan erityinen huolenpito ei yksistään ollut mikään taikasauva nuoren tilanteen ratkaisemiseksi pitkällä aikavälillä. Joidenkin nuorten kohdalla jaksosta ei koettu olevan muuta kuin hetkellistä apua, jonka avulla nuori saatiin pidettyä hengissä ja turvassa suljetussa paikassa. Jakson lyhyt kesto nähtiin ongelmana etenkin päihteitä käyttävän nuoren kohdalla. Jakson alku saattoi nuorella kulua vieroitusoireissa ja varsinaiseen työskentelyyn jäi vähän aikaa. Lyhyeen jaksoon saatettiin kohdistaa lisäksi epärealistisia odotuksia.

"Tavallaan siellä ehkä ajatellaan vähän ehkä naivistikin, että se kuukausi-kolme kuukautta, mitä se on lain mukaan, mitä siellä eholla nyt maksimissaan voit olla, niin jotenkin sen tilanteen siitä laukaisisi. Että se nuori käy siellä niin sanotusti muuttumassa päihteettömäksi ja sitten voidaan taas jatkaa. Useinhan se

toimii just semmoisena katkaisuna, kun on lähtenyt niin sanotusti mopo keulimaan, niin saadaan se tilanne rauhoitettua ja nuori taas asettumaa."

Aineiston mukaan osa sosiaalityöntekijöistä korosti tarkkaa ja perusteellista harkintaa, mikäli jakson pidentämiseen Suomessa tulevaisuudessa päädytään. Jaksojen kehittämisen rinnalle haastateltavat nostivat tarpeen pohtia laajemmin nuorten palveluiden saatavuutta ja oikea-aikaisuutta jaksoa ennen ja sen jälkeen. Osa haastateltavista pohti, ettei erityinen huolenpito tai psykiatrian osastojakso ratkaissut yksistään nuoren pitkälle kehittyneitä ongelmia. Apua olisi tarvittu jo paljon ennen jakson alkua.

6 Hakuprosessi

Tässä luvussa avaan tarkemmin, miten erityisen huolenpidon jaksolle aineiston perusteella haettiin. Analyysia lukiessa on tärkeää pitää mielessä, että aineisto koostuu kahden eri kunnan sosiaalityöntekijöiden haastatteluista. Kuntien hakuprosessit eivät olleet identtiset, vaan niistä löytyi joitain eroavaisuuksia. Sosiaalityöntekijät kertoivat omista kokemuksistaan nykyisen kunnan osalta, mutta vastauksissaan he kertoivat peilanneensa myös aiempiin kokemuksiin työskenneltyään eri kunnissa.

6.1 Kuntien eroavat käytännöt

Sosiaalityöntekijöiden haastatteluissa korostuivat kuntakohtaiset vaihtelut jakson hakemisen järjestämisessä. Erään haastateltavan mukaan jakson hakeminen muuttui byrokraattisemmaksi, mitä suuremmasta kunnasta oli kyse. Pienemmällä paikkakunnalla jakson hakeminen jäi kokonaisuudessaan sosiaalityöntekijän harteille. Tutkimukseen osallistuneissa kunnissa prosessi eteni samansuuntaisesti moniammatillisten lausuntojen hankkimista lukuun ottamatta.

Vastauksissa oli nähtävissä eroavaisuutta, pohtiko sosiaalityöntekijä jakson mahdollisuutta yhdessä muiden kanssa ja miten nopeasti varsinainen päätös jakson hakemisesta syntyi. Jakson tarve näyttäytyi aineiston perusteella olevan useimmiten sosiaalityöntekijälle itsestään selvä siinä vaiheessa, kun jaksoa lähdettiin tosiasiallisesti hakemaan. Rädyn (2020, 692) mukaan jakson tarpeessa ei yleensä ole kysymys äkillisen kriisin hoidosta, vaan nuoren ongelmat ovat kehittyneet pidemmän ajan saatossa, vaikka nuoren akuutti kierre onkin saattanut olla lyhytaikainen. Haastateltavat kuvailivat päätöksen jakson hakemista syntyneen toisinaan nopeasti, jonkin äkillisen tapahtuman seurauksena. Hieman epäselvemmissä tilanteissa jakson mahdollisuutta saatettiin pohtia lähinnä nuoren sijaishuoltopaikan työntekijöiden, oman tiimin tai sijaishuollon johtavan sosiaalityöntekijän kanssa. Toisinaan pohdintaa paikan hakemisesta tehtiin asiakasohjausyksikön työntekijöiden kanssa. Asiasta keskusteltiin nuorta hoitavien viranomaisten kanssa edellyttäen, että nuorella oli aktiivinen kontakti ja nuori oli työntekijälle ennestään tuttu. Tutkimukseen osallistuneen toisen kunnan haastateltavien mukaan jakson tarvetta käsiteltiin aina kunnan omassa moniammatillisessa tiimissä, jonka puoltava päätös oli edellytys jakson hakemiselle. Muissa moniammatillisissa

tiimeissä tai kunnan systeemisen tiimissä nuoren mahdollista jaksoa ei muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta käsitelty, jolloin päätös jakson hakemisesta saattoi joissain tilanteissa jäädä yksinomaan sosiaalityöntekijän arvion varaan.

"Tarve on ollut tosi äkillinen, että siinä ei ole ehtinyt semmoista huolellista, pitkäjänteistä hakuprosessia olemaan. Aika usein on tapahtunut jotain tosi vakavaa, mihin sitten terveydenhuolto ei ole pystynyt auttamaan."

Kaikkien haastateltavien mukaan paikkojen hakeminen oli ulkoistettu nykyisessä kunnassa asiakasohjausyksikölle. Erään haastateltavan mukaan paikkojen etsintä oli pienimmissä kunnissa sosiaalityöntekijän tehtävänä. Aineiston perusteella sosiaalityöntekijät välittivät nuorta koskevat tiedot asiakasohjausyksikön työntekijälle, joka lähti selvittämään vapaina olevia paikkoja. Varsinaisen päätöksen paikan vastaanottamisesta teki lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

6.2 Moniammatillinen arvio osana päätöksentekoa

Eriytyisen huolenpidon päätökseen liittyvää moniammatillisen asiantuntemuksen vaatimusta on perusteltu sillä, että jakson järjestämisellä puututaan voimakkaasti lapsen henkilökohtaiseen itsemääräämisoikeuteen ja vapauteen (Saastamoinen 2018, 275). Aineistossa oli nähtävillä, että sosiaalityöntekijät kokivat moniammatillisen arvion tärkeäksi osaksi päätöstä perustuen jakson rajoittavaan luonteeseen. Aineistossa korostuivat moniammatillisen arvion hankkimisen suuret kuntakohtaiset erot.

Toisen kunnan organisaatiossa moniammatillisen arvion hankkiminen oli sidoksissa moniammatilliseen työryhmään. Kokoonpano saattoi vaihdella, mutta työryhmässä oli aina mukana kasvatuksellinen, psykologinen, lääketieteellinen ja sosiaalityön asiantuntemus. Arvion hankkiminen alkoi moniammatillisen työryhmän tapaamisen ajan varauksella. Ennen varsinaista tapaamista sosiaalityöntekijät laativat nuoren tilanteesta raportin, joka esitettiin

tapaamisella työryhmälle. Joissain tilanteissa nuoren ja perheen mielipide selvitettiin ennen tapaamista. Lausunnot pyydettiin nuorta hoitavilta tahoilta, mikäli nuorella oli aktiivinen kontakti. Mikäli nuorella ei ollut kontakteja, tuli päätökseen liitettävä moniammatillinen arvio työryhmältä yhteisen tapaamisen jälkeen. Lastensuojelulain (417/2007 72§) mukaan asiantuntijoiden arvioista on selvittävä, kuka arvion on tehnyt, miten arviot on tehty ja miten asiaa on arvioitu. Päätöksenteon edellyttämät asiantuntijat laativat lähtökohtaisesti erilliset arviot, mutta arvio voi olla myös yhteinen (Saastamoinen 2018, 276).

Moniammatillisen työryhmän tapaamista kuvailtiin sujuvaksi prosessin etenemisen kannalta, mutta syvällisempi moniammatillinen yhteistyö jäi uupumaan. Moniammatillisuuteen liittyviä haasteita on kuvailtu Toimiva lastensuojelu -selvitysryhmän loppuraportissa (Sosiaali- ja terveysministeriö 2013), jonka mukaan lastensuojelulain velvoite moniammatilliseen yhteistyöhön on tiedostettu. Yhteistyössä ja sen hyödyissä on kuitenkin valtavia eroja kuntien välillä. Moniammatillisen yhteistyön avuksi ja tueksi on olemassa monia eri menetelmiä ja malleja, mutta kunnat ovat ottaneet niitä vaihtelevasti käyttöönsä. (mt., 35.)

Sosiaalityöntekijöiden vastauksissa kuvastui turhautuminen työskentelyn pinnallisuuteen ja moniammatillisen työryhmän kokoontuminen jäi erään haastateltavan kuvauksen mukaan yhdeksi "byrokratian rattaaksi". Eräs haastateltava kuvaili työryhmän jäsenten tarkastelevan asiaa tiiviisti omasta näkökulmastaan. Erilaiset ajatukset jäivät irrallisiksi palasiksi sen sijaan, että nuoren tilanteesta olisi muodostettu yhdessä kokonaisvaltainen näkemys. Yhteisen näkemyksen muodostaminen osoittautui haastatteluiden perusteella vaikeaksi, koska osalla työryhmän jäsenistä ei ollut kokemusta vastaavanlaisen asiakasryhmän kanssa työskentelystä. Osa koki ongelmaksi sen, etteivät työryhmän jäsenet välttämättä tunteneet nuorta, jolloin kaikki tieto nuoresta jäi sosiaalityöntekijän kertoman varaan.

"---Toki se olisi vielä sitä lasta ja nuorta hyödyttävämpi, jos se moniammatillinen, joka siinä on, niin olisi jotenkin tutumpi sen lapsen kanssa. Ne oikeasti tietäisivät, kenestä me puhutaan."

Tutkimukseen osallistuneen toisen kunnan sosiaalityöntekijät kuvasivat lausuntojen hankkimista työlääksi, aikaa vieväksi ja ajoittain hyvin haastavaksi. Erityisesti lääkärin ja psykologin lausuntojen hankkiminen koettiin vaikeaksi ja toisinaan jopa mahdottomaksi. Lausuntojen saamisen vaikeus ja tilanteen pitkittyminen saattoivat johtaa nuoren sijaishuoltopaikan muutokseen. Haastateltavat kuvailivat lausuntojen hankkimisen sujuvan mutkattomasti, mikäli nuori oli sijoitettuna koulukotiin, erityislastenkotiin tai vastaanottoyksikköön, jossa oli oma moniammatillinen työryhmä. Nuoren aktiivinen kontakti terveydenhuoltoon helpotti lausuntojen hankkimista.

"Varmaan eniten vaivaa on tuottanut se psykologin lausunto, kun juuri näillä lapsilla ei välttämättä ole mitään psykologin kontaktia ollut. Sitten pahimmillaan on jouduttu toimimaan niin, että se kunta, missä lapsi on ollut, niin on googlattu joku yksityinen psykologi tai Googlen avulla löydetty psykologi, joka sitten on tavannut nuorta ja kirjottanut sen psykologin lausunnon."

"Jos miettii ihan puhtaasti sitä, miten eholle lain mukaan pitäisi mennä, niin siinä pitäisi olla se moniammatillinen työryhmä sitä asiaa miettimässä. Ja käytännössä se työstyy siihen, että minä pyydän lasten asioista vastaavana sosiaalityöntekijänä niitä lausuntoja. Sitten minä saan ne ja koostan niistä sen minun moniammatillisen tiimin näkemyksen sen ehon perustaksi. Et eihän siinä semmoista, että me yhdessä istuttaisi sillä kokoonpanolla, joka niitä lausuntoja kirjoittelee... siinä niin kun heidän kanssaan yhdessä aidosti mietittäisi. Ne moniammatilliset tiimit on irrallaan siitä porukasta, joka ne lausunnot kirjoittaa."

Edellä mainitut otteet kuvastat niitä arjen haasteita, joita sosiaalityöntekijät kohtasivat hakuprosessin aikana. Otteiden perusteella muodostui käsitys, jonka mukaan erityisen haastaviksi koettiin tilanteet, joissa nuori jatkuvasti karkaili, eikä häntä saatu nuorelle ennestään tuntemattoman lääkärin tai psykologin tapaamiselle. Joissain tilanteissa lausunto oli kirjoitettu näkemättä nuorta. Haastateltavan mukaan kyseisissä tilanteissa liikuttiin "harmaalla alueella". Muutama haastateltava toi esiin, ettei terveydenhuollon puolella välttämättä tiedetty osallistumisveloitteesta, jolloin sosiaalityöntekijän tuli ensin perustella asia terveydenhuollon

työntekijälle. Haastateltavat kertoivat ymmärtävänsä, millaisia eettisiä haasteita lausunnon kirjoittamiseen liittyi tilanteissa, joissa terveydenhuollon työntekijät eivät tunteneet nuorta.

6.3 Paikan valinta

Erityistä huolenpitoa järjestetään esimerkiksi Valtion koulukodeissa sekä lukuisissa yksityisissä ja kunnallisissa lastensuojelulaitoksissa (Wennberg ym. 2020, 16). Erityistä huolenpitoa on mahdollista järjestää myös lapsen omassa asuinyksikössä. Jakson järjestäminen edellyttää kuitenkin erityisiä tiloja. (Räty 2020, 696.) Aineistossa oli jonkin verran eroavaisuutta, käytettiinkö yksistään Valtion koulukotien paikkoja vai niiden lisäksi myös yksityisten palveluntuottajien paikkoja.

Aineiston mukaan paikan valintaa ohjasivat sosiaalityöntekijöiden aiemmat kokemukset eri yksiköistä, nuoren yksilölliset tarpeet ja paikan akuutti tarve. Yleisesti sijaishuoltopaikan valinnassa tulee kiinnittää huomiota siihen, että paikka vastaa juuri niihin ongelmiin, joita nuorella on. Valintaa tehdessä on annettava merkitystä lapsen iälle, sukupuolelle sekä lapsen muille hänen yksilöllisiin olosuhteisiinsa vaikuttaville tekijöille, kuten lapsen etniselle taustalle ja uskonnolliselle vakaumukselle. (Räty 2020, 479.) Aineiston perusteella vuosien saatossa kertyneet omat tai kollegoiden kokemukset eri yksiköiden toimintavoista ja henkilökunnan osaamisesta auttoivat pohtimaan tarkemmin, mikä yksikkö vastasi nuoren yksilöllisiä tarpeita parhaiten. Asiaa saatettiin pohtia myös asiakasohjausyksikön työntekijöiden kanssa. Haasteena nähtiin sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuus, jolloin kokemattomille sosiaalityöntekijöille ei ollut kertynyt kokemusta eri yksiköistä, eivätkä he näin ollen osanneet arvioida yksiköiden soveltuvuutta nuorelle. Lähes kaikkien haastateltavien mukaan erityisen huolenpidon yksiköissä oli eroja esimerkiksi asiakasprofiilissa sekä hoito- ja kasvatuskäytännöissä. (ks. Kitinoja 2008; Pekkarinen 2018.) Eräs haastateltava toivoi yksiköihin enemmän tasalaatuisuutta ja sisältöjen tarkempaa määrittelyä esimerkiksi rajoitustoimenpiteiden käytön osalta. Haastateltavan mukaan valvonnasta huolimatta joidenkin yksiköiden kasvatuskäytänteet olivat edelleen kyseenalaisia ja epäeettisiä.

"Sitten, mitä pidempään tätä työtä on tehnyt, niin tietää vähän niitten toimintatapoja. Ja sitten myös ehkä vähän se, että minkälaisia tavoitteita itse ajattelee, että sillä eholla pitäisi saavuttaa."

Kaikki haastateltavat toivat esiin, ettei nuoren vakavasti kriisiytyneessä tilanteessa ehditty jäädä odottamaan tietyn paikan vapautumista, vaan silloin oli otettava ensimmäiseksi tarjottu paikka vastaan. Erityisen haasteen muodostivat herkästi karkaavat nuoret, jotka oli saatava nopeasti turvaan, ennen kuin nuori karkaisi ja paikka menetettäisiin. Puolet haastateltavista koki, ettei yksilöllistä harkintaa voinut tehdä alun perinkään, tilanteen vakavuuden ja akuutin tarpeen takia.

"Niissä on tosi erilaisia paikkoja. Jos siis saisin valita, niin tietäisin kyllä, mitä paikkoja haluaisi käyttää millekin nuorelle. Mutta ne on niin harvinainen luonnonvara... että käytännössä ensimmäinen paikka, joka tulee, niin se on paikka, joka otetaan vastaan. Ja se on tosi surullista..."

Nuoren jonopaikan vaihtaminen toiselle nuorelle näyttäytyi aineistossa ristiriitaiselta. Eräs haastateltava kertoi paikan vapauduttua pohtineensa oman tiiminsä kanssa, kenen tilanne oli akuutein ja kuka jonossa olevista tarvitsi paikkaa eniten. Osa haastateltavista toi esiin, ettei jonopaikan vaihtaminen toiselle nuorelle ollut mahdollista. Aineiston perusteella voidaan todeta, että jonotuskäytännöissä on eroavaisuuksia. Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan osa nuorista oli niin haastavasti käyttäytyviä, etteivät he saaneet paikkaa edes erityisen huolenpidon jaksolle. Muutama haastateltava toivoi jaksosten järjestämisen siirtyvän Valtion ja kuntien vastuulle, joka takaisi paikan kaikille sitä tarvitseville.

"---Et kenellä olisi akuutein tarve sille eholle, niin se pääsee ehkä ensimmäisenä. ---Ja sitte taas on mullakin semmoisia nuoria, kenen kohdalla ajattelee, että no tällä ei ole mitään semmoista akuuttia hätää, että tämä voi hyvin odottaa, että kannattaa ehkä laittaa toinen eka. --- Ni kyllähän me sitten tiimissäkin sitä välillä pohditaan, voisiko tämä mennä nyt silti siihen sinun paikalle, että tällä olisi aika akuutti tilanne."

"---Ehot pystyy valitsemaan asiakkaansa, niin minun mielestäni semmoinen pitäisi saada tästä prosessista ja lastensuojelusta pois. ---"

Koska se oikeasti tarkoittaa sitä, että ne kaikista huonovointisimmat lapset... tämä on nyt hirveästi sanottu--- niin he eivät kelpaa edes eholle."

Lähes kaikki vastaajat kertoivat paikan vapautumisen vaihtelevan suuresti. Nopeimmin paikan oli voinut saada jo heti seuraavana päivänä tai muutaman päivän kuluessa. Pahimmillaan paikan vapautumisessa kesti useita kuukausia. Keskimääräistä jonottamisaikaa ei pystynyt aineistosta päättelemään suuren vaihtelun vuoksi. Kaikki haastateltavat toivat esiin, ettei paikkoja ollut saatavissa akuuttiin tarpeeseen. Ongelma on tunnistettu tutkimuksissa ja aiheesta on käyty julkista keskustelua (esim. Wennberg 2020; Kirsi 2020). Toisaalta moni haastateltava koki yllättävänä, miten nopeasti paikka oli tosiasiallisesti järjestynyt. Haastateltavat kuvasivat joutuneensa toisinaan tekemään muita väliaikaisia ratkaisuja, mikäli paikan saamisessa kesti. Joidenkin nuorten tilanne tasoittui odottelun aikana, jolloin erityisen huolenpidon tarve poistui. Nuoret saattoivat myös täysi-ikäistyä odotellessaan paikkaa.

"Mulla on varmaan käynyt tosi hyvä tuuri, koska ne, ketä sitä ehoa on tosiasiallisesti tarvinnut, niin kyllä he ovat sen paikan saaneet. En tiedä, mistä se on tippunut, kun tiedän, ettei ole kovin helppoa. Tai eri ihmiset puhuvat, ammattilaiset puhuvat, että eho-paikat on aina täynnä ja jonot on pitkät. --- Sitten on voinut olla semmoisia muuten, että on laitettu eho-jonoon, kun tilanne on näyttänyt pahalta, mutta se ei ole ollut nii kraavi, kun näillä lapsilla, jotka on mennyt sinne saman tien. He on ollut siellä eho-jonossa, niin sitten on voinut tulla, vaikka puolen vuoden päästä puhelu, että nyt meillä olisi tämä paikka. Ei ne lapset sitten ole sitä ehoa tarvinnut."

Työkokemukseeni perustuen pidän yllättävänä, että jaksot olivat järjestyneet sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan niinkin nopeasti. Pitää kuitenkin huomioida, etten ole tutkimuksessani selvittänyt, kuinka monen nuoren jakson hakeminen oli keskeytynyt paikan viivästymisen takia ja millaiseksi nuorten tilanteet olivat kehittyneet myöhemmässä vaiheessa. Osalle haastateltavista esitin tarkentavana lisäkysymyksenä, olivatko kaikki ne nuoret, joille paikkaa oli haettu, menneet jaksolle. Sain useimmilta vastauksen, että viivästymisestä johtuneita keskeytyksiä oli tapahtunut. Yhden haastateltavan mukaan jopa puolet jaksolle hakeneista nuorista eivät olleet lopulta päätyneet jaksolle. Huolimatta

hämmentävästä tuloksesta, asiasta ei voida kuitenkaan tehdä suoraa johtopäätöstä siitä, että syynä olisi yksistään ollut pitkä jonotusaika.

6.4 Sosiaalityöntekijä prosessihaltijana ja eettisenä toimijana

Aineistossa sosiaalityöntekijästä piirtyi kuva aktiivisena prosessin eteenpäin viejänä. Hakuprosessin koettiin olevan alusta loppuun asti sosiaalityöntekijöiden vastuulla.

"Onhan se aina sen vastuusosiaalityöntekijän varassa ihan koko prosessin vieminen alusta loppuun. Niin kun ideasta sinne asti, että se muksu on siellä eholla."

Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta jakson hakemisella kerrottiin olevan vaikutuksia muihin työtehtäviin. Pitkät perustelut, päätökset ja lausuntojen hankkiminen sitoivat sosiaalityöntekijöiden työaika. Haastateltavat kuvasivat vaikutusten näkyneen työpäivien pitenemisenä, muiden työasioiden kasautumisena ja siirtymisenä. Etenkin ei-kiireellisiä asioita siirrettiin myöhemmin hoidettavaksi. Osa haastateltavista korosti kaikkien muiden työtehtävien jäävän jakson hakemisen ajaksi. Eräs haastateltava harmitteli, ettei aikaa jäänyt nuoren tai perheen rauhoitteluun ja tukemiseen asian käsittelyssä.

"--Tämä nuori itse ja sitten sen nuoren perhe tietysti pelästyy tätä koko juttua aika paljon, koska se kuulostaa niin hurjalta, että sinä olet siellä kuukaudesta kolmeen kuukauteen tosi valvotuissa olosuhteissa. Se työ varmasti jää ihan puolitiehen. Sellainen tavallaan rauhoittelutyö sen verkoston ja sen nuoren itsensä kanssa."

" Yleensä, kun tällainen akuutti, kraavi ehon tarve tulee, niin sitten on tapahtunut jo paljon muuta ennen sitä, kun kirjoitetaan vielä ensimmäistä paperia. Usein itse lapsi on ollut hatkalla tai sairaalassa, psykiatrialla siis... tai sitten vaikka pidätettynä tai putkassa. Siinä on jo useampi edeltävä päivä soitellut, että missä lapsi on ja miten se voi ja mitä seuraavaksi tapahtuu. Se tarkoittaa sitä, että kaikki ne työtehtävät, jotka on kalenteroitu etukäteen, niin ne on ihan pakko siirtää tai perua, että on pystynyt hoitaa sen ehon."

Haastateltavat kertoivat saavansa tarvittaessa tukea prosessissa nuoren sijaishuolto paikasta, kollegoilta tai johtavalta sosiaalityöntekijältä. Oma-aloitteisuutta korostettiin vastauksissa ja se nähtiin olevan edellytys tuen saamiselle etenkin johtavan sosiaalityöntekijän kohdalla. Muutama vastaaja koki terveydenhuollon työntekijöiden joko painostavan tai korostetusti kannustavan paikan ottamiseen. Muualta tuleva tuki näyttäytyi aineiston perusteella jäävän vähäiseksi.

"Mä ajattelen, että se on aina jotenkin sidoksissa siihen, miten sitä itse osaa pyytää. Ei se ehkä tule silleen tarjottuna. Kyllä aika oman päätöksenteon ja oman itsesi varassa sä tätä teet."

"Henkilöstöresursseja on niin vähän, että jos ei osaa tiukasti ottaa sitä omaa aikaansa, niin voi varmasti jäädä vaille."

Kysyttäessä tuen tarpeen riittävydestä, osa koki tuen olevan riittävää ja osa mainitsi "pärjäävänsä" tiedostaen, ettei työssään saama tuki ollut koskaan riittävää. Eräs haastateltavista toivoi saavansa enemmän tukea konkreettisen työkuorman vähentämiseen prosessin aikana esimerkiksi sosiaaliohjaajilta. Työparityöskentelyn lisääminen koettiin tärkeäksi etenkin epäselvissä tilanteissa, joissa sosiaalityöntekijä olisi halunnut tukea mahdollisten vaihtoehtojen pohtimiseen. Haastateltavien mukaan työkokemus vaikutti luonnollisesti tuen tarpeen määrään.

Aineistossa oli paikannettavissa monipuolista eettistä harkintaa jaksoon liittyen. Yleisimmin eettinen pohdinta nivoutui tiiviisti nuoren etuun suhteessa jakson rajoittavaan luonteeseen. Sosiaalityöntekijät pohtivat suljetun ympäristön vaikutuksia nuoren hyvinvointiin ja sitä, saavutettaisiinko jaksolla tavoiteltu hyöty. Eettinen harkinta korostui erityisesti epäselvissä tilanteissa, joissa jakson ohella harkittiin muitakin vaihtoehtoja. Laitinen ja Väyrynen (2011, 178) kuvailevat sosiaalityöntekijöiden käyvän jatkuvaa eettistä pohdintaa omasta toiminnasta ja tehdyistä ratkaisuista, mikä Lindqvistiä (2002) mukailten näyttäytyy moraalisen vastuun kantamisena, jossa yhdistyvät syyllisyys ja ahdistus. Haastateltavien mukaan jaksosta saattoi joissain tilanteissa olla haittaa erityisesti herkille nuorille, joilla psyykinen oireilu suuntautui sisäänpäin. Suljettu ympäristö ja jaksolla olevat

muut aggressiivisesti ja päihteillä oireilevat nuoret nähtiin riskinä sisäänpäin oireilevien nuorten kohdalla. Haastateltavat toivoivat toisenlaisia palveluita jakson sijaan, mutta niitä ei joko saatu tai sellaisia palveluita ei ollut olemassa.

"Totta kai sitä tosi paljon pohtii, että miten sellainen tosi suljettu ja tarkka ja tiukkarajainen jakso vaikuttaa kuhunkin nuoreen. Eihän se kevyt juttu ikinä ole."

"---Varsinkin tällaisilla herkillä ja haavoitetuilla nuorilla, jotka ovat kokeneet, vaikka vahvaa hyväksikäyttöä tai muuta niin... joskus on semmoista tuskaa siitä, että haluaisi, että olisi jotain muuta tarjota niin hankalassa tilanteessa, kun ehoa. -- -Joittekin nuorten kohdalla toivoisi tosi paljon, että olisi enemmän vaihtoehtoja, erilaisempia. ---Ehoissa on vaihtelua, mutta myöskin ehoilta voi käydä hankkimassa sen kaikista parhaimman rikollisseuran. --- Jos ei ole koskaan ollut käytännössä laitoksessa niin se syvä pääty on sitten kyllä tosi syvä. Totta kai lapsi saadaan pidettyä hengissä ja muutkin pidettyä hengissä, jos lapsi niitä uhkaa, mutta tällaisissa tilanteissa miettii, että kuinka paljo se sitten rikkoo sitä lasta."

Useampi vastaajista koki eettisen harkinnan kohdistuvan laajemmin jakson oikea-aikaisuuden pohdintaan. Lastensuojelulaissa (417/2007 72§) erityisen huolenpidon jakson edellytyksenä on, ettei sijaishuoltoa ole lapsen hoidon ja huolenpidon tarve huomioiden mahdollista järjestää muulla tavalla. Aineistossa jokainen haastateltava korosti jakson olevan viimeinen keino auttaa nuorta. Toisaalta osa haastateltavista kertoi joidenkin nuorten menevän jaksolle liian myöhään. Haastateltavien mukaan aikaisemmalla puuttumisella olisi mahdollisesti voitu saada suurempi hyöty nuoren tilanteesta. Kaksi haastateltavaa kertoi tilanteista, joissa nuori oli mennyt jaksolle ennen ongelmien kehittymistä massiivisiksi. Jaksolta saadut hyödyt koettiin suurina, koska työskentely alkoi heti jakson alettua. Väkivaltaisen ja päihteitä käyttävän nuoren kohdalla varsinaisen työskentelyn aloittaminen saattoi viivästyä vieroitusoireiden takia ja jaksolta saatu hyöty jäädä siten vähäisemmäksi.

Sosiaalityössä asiakkaiden itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen on olennainen osa eettisiä periaatteita. Talentia (2017) muistuttaa rajoittamisen välttämättömyyden ja tarkoituksenmukaisuuden pohtimisesta. Ammattilaisten tulee pohtia, turvataanko rajoittamisella ihmisen oikeus huolenpitoon vai rajoitetaanko liikaa henkilökohtaista vapautta. (mt. 2017, 13.) Aineiston perusteella haastateltavat tunnistivat oman roolinsa nuorten

perusoikeuksien rajoittajana. Osa sosiaalityöntekijöistä kuvaili joutuneensa pakottamaan nuoret jaksolle, vastoin nuoren omaa tahtoa. Haastateltavat eivät halunneet aiheuttaa nuorille enempää stressiä, vaikka ajattelivat jakson olleen välttämätön nuoren hyvinvoinnin turvaamiseksi. Konfliktitilanteiden tiedetään yleisesti olevan työläitä sosiaalityöntekijöille ja ne voivat ilmetä sosiaalityöntekijöiden keinottomuutena (Laitinen & Väyrynen 2011, 175). Eräs haastateltava totesi oman olon helpottaneen siinä kohtaa, kun nuorten suhtautuminen muuttui myönteisemmäksi jakson edetessä. Seuraavassa esimerkissä on selkeästi huomattavissa sosiaalityöntekijän eettistä pohdintaa suhteessa nuoren itsemääräämisoikeuteen.

"---Se on erittäin mittava puuttuminen ihmisen olemiseen ja elämiseen. Sehän on tietynlaista pakottamista ja miten sen tekee niin, että se oma... Niin kun lapset, joiden rajat on ylitetty monta kertaa... Miten sen tekee niin kunnioittavasti ja niin hoidollisesti, kun mahdollista, vaikka siinä joudutaan puuttumaan niin vakavasti siihen, mitä sinä teet ja mitä sinä olet ja miten sinä suurin piirtein ajattelet."

"Toinen kysymys on, että mitä mä teen sitten jos mä olen tiennyt, että on näin vakava tilanne, enkä ole koittanut pysäyttää tätä lasta ja seuraavaksi joku menettää henkensä...joku sivullinen..."

Eettiset pohdinnat paikantuivat aineistossa yksikön paikan valintaan sekä moniammatillisiin lausuntoihin. Eräs haastateltava koki suurimpana eettisenä pohdintana nuoren sijoittamisen sellaiseen yksikköön, jonka hoito- ja kasvatustapoja sosiaalityöntekijä ei pitänyt eettisenä ja nuorten tarpeita huomioivana. Eettinen ristiriita syntyi siitä, kun jakson tarve oli niin suuri, että tarjottu paikka piti lopulta ottaa vastaan.

7 Moniammatillisen yhteistyön karikat ja palvelujärjestelmän puutteet

Analyysini jäsenyi lopulliseen muotoonsa yhdistämällä moniammatillinen yhteistyö ja palvelujärjestelmän puutteet omaksi kokonaisuudekseen. Haastateltavien kertomat kokemukset eivät liittyneet yksistään jakson hakuprosessiin, vaan he kertoivat myös aiemmista kokemuksistaan. Seuraavissa alaluvuissa esittelen, millaisena moniammatillinen yhteistyö näyttäytyy erityisen huolenpidon jaksoa haettaessa ja millaisille palveluille yhteiskunnassamme on tarve. Alaluvuissa nostan esiin erityisesti haasteita, joita sosiaalialan ammattilaiset työssään kohtaavat yhteistyöverkostojen kanssa ja miten yhteistyötä voisi syventää eri toimijoiden kanssa.

7.1 Tukeen sitoutumattomat nuoret

Jaksolle hakeneita nuoria yhdisti erilaiseen tukeen ja apuun sitoutumattomuus (myös. Lehto-Salo 2020). Aineiston perusteella nuorille oltiin ennen jakson hakemista tarjottu erilaista tukea ja osalla saattoikin olla jonkinasteiset kontaktit terveydenhuoltoon, erityisesti psykiatriaan. Harvalla nuorella kerrottiin olevan aktiiviset kontaktit päihdehuoltoon. Heino ym. (2016, 81) on huostaanotettuja lapsia tutkiessaan havainnut, että enemmistö niistä lapsista ja nuorista, joilla oli paljon päihdeongelmia, ei ollut saanut päihdepalveluita. Tilanne oli parempi mielenterveyspalveluiden kohdalla. Osa tähän tutkimukseen osallistuneista haastateltavista kertoi, ettei joillain nuorilla ollut kontakteja ollenkaan ja niiden hankkiminen asetettiin yhdeksi jakson tavoitteeksi. Nuorten kontakteja terveydenhuoltoon kuvailtiin aineistossa pääasiassa nimellisiksi ja ei-aktiivisiksi. Nuoren oma motivaatio näyttäytyi aineistossa merkittävänä tekijänä ja edellytyksenä avun saamisessa. Haasteeksi muodostui tällöin avun saaminen niille nuorille, jotka kieltäytyivät tarjotusta tuesta. Nuorten sijoitusten taustoja tutkittua tiedetään, että yleisimmin vastustus on kohdistunut päihdepalveluihin, terapiaan ja psykiatriseen hoitoon (Heino ym. 2016, 79–80).

"Yksi merkittävä tekijä, miksi laitetaan eholle on se, että meidän nuorispsykiatriset palvelut on sillä tavalla vähän kun vapaaehtoisia. Lastenpsykiatria toimii, koska niitä alle 13-vuotiaita vielä hoidetaan, vaikka ne ei niitä haluaisikaan. Sitten kun ne täyttävät sen 13 niin ei niitä enää hoida kukaan,

koska ei ne halua ottaa sitä vastaan. ---Ollaan tarjottu muita palveluita, mutta ei ota vastaan..."

"Koska siis minun näkemyksen mukaan nämä saa liian vähän hoitoa. Nimenomaan valitettavasti sellaista pakkohoitoa, että otettaisiin sinne osastolle ja pidettäisiin. Hirveän monillehan sitten, jos osastojakso myönnetään, niin ne on niitä vapaaehtoisia eli he saavat lähteä sieltä, kun siltä tuntuu. Eikä kukaan heitä estä. Ja monihan sitten lähtee ja lopettaa sen jakson kesken. Tosi varovaisesti otetaan pakolla hoitoon. Mikä tavallaan on tietysti hyvä asia näin yleisenä periaatteena, mutta sitten ei ehkä oikein toimi näitten lasten kanssa. Ja sitten edes niille vapaaehtoisille jaksoille tosiaan on kyllä vaikea päästä monessa kaupungissa."

Haastateltavien kertoman mukaan nuorten jatkuva karkaaminen sijaishuoltopaikasta yhdistettynä kontaktien puutteeseen tai vähäisiin tapaamisiin aiheutti sen, ettei terveydenhuollon puolella kukaan tuntenut nuorta. Jakson hakemisen aikaan muut yhteistyötahot saattoivat olla täysin vieraita sekä nuorelle että sosiaalityöntekijälle. Palveluita ei ehditty aloittamaan sijaishuoltopaikkojen muutosten tai nuorten jatkuvan karkailun takia. Niissä tilanteissa moniammatillisen yhteistyön tekeminen koettiin erityisen vaikeaksi. Osa koki, ettei nuorten kriisiytyneissä tilanteissa ollut lastensuojelua lukuun ottamatta enää muita viranomaisahoja jäljellä.

7.2 Yhteistyön haasteet ja työskentelyn pinnallisuus

Haastateltavat kuvailivat moniammatillisen yhteistyön kriisiytyneissä tilanteissa tyypistävän tyypillisimmin nuoren sijaishuoltopaikan kanssa tehtyyn yhteistyöhön. Sijaishuoltopaikan ja sosiaalityöntekijän välisessä tiedonkulussa ilmeni toisinaan puutteita. Erään haastateltavan mukaan harmillisia tilanteita olivat sellaiset, joissa lapsen asioista vastaavaa sosiaalityöntekijää ei pidetty ajan tasalla nuoren huonontuneesta tilanteesta. Sosiaalityöntekijä saattoi saada tiedon vasta siinä vaiheessa, kun sijaishuoltopaikka oli väsynyt tilanteeseen ja halusi irtisanoa sijaishuoltopaikan. Sosiaalityöntekijälle lankesi vastuu tilanteen pikaisesta pelastamisesta.

Haastateltavan mukaan erityisesti vaikeissa tilanteissa saattoi alkaa syyllisten etsiminen ja "vastuun pallon heittäminen" siitä, kenen kuuluu tilanne ratkaista. Juhila (2006, 226) on nimennyt hierarkkiseksi ongelmatyönjaoksi haastavat tilanteen, jotka synnyttävät kiistaa eri

instituutioiden välillä siitä, kenen vastuulle asiakas ongelmineen kuuluu. Haastatteluissa oli havaittavissa sosiaalityöntekijöiden neuvottomuutta nuoren tilanteen eteenpäin viemisessä.

"Että ylipäänsä se ehkä liittyy tähän sosiaalityöntekijän niin kun vastuusosiaalityöntekijän rooliin, että millä saisi sitä tietoa ja vastuuta jaettua muillekin, ettei se olisi yhden ihmisen niskassa."

"Kyllähän itse toivoisi kovasti, että joku muukin taho työskentelisi, kun itsellä on semmoinen olo, että ei meillä ole enää tähän kauheasti annettavaa. Meidän keinot on käytetty..."

Muiden tukitoimien tiivistäminen jakson sijaan näyttäytyi aineistossa ristiriitaiselta. Kysyttäessä asiaa suurin osa vastaajista totesi, ettei toisenlaisen tuen koettu olevan enää mahdollista ottaen huomioon tilanteen vakavuuden. Muiden tukitoimien arveltiin olevan hyödyttömiä tai riittämättömiä nuoren tilanteen parantamiseksi. Toisaalta aineistossa korostui vahva toive terveydenhuollon tiiviimmästä tuesta. Haastateltavat kokivat, ettei heidän ammattitaitonsa yksin riittänyt ratkaisemaan tilannetta, vaan vaikeasti oireilevien nuorten kohdalla tarvittiin erityisesti myös terveydenhuollon osaamista. Tulos saa tukea Heinon ym. (2016) ja Wennbergin (2020) tutkimuksista, joiden mukaan lastensuojelussa on tunnistettu psykiatrian tuen tarve, mutta ongelmaksi on muodostunut se, ettei tuen tarpeeseen kyetä kaikkialla vastaamaan. Useissa tutkimuksissa on havaittu tuen ja palveluiden saamisessa alueellista epätasa-arvoa (Känkänen, Kekkonen & Gissler 2018; Valvira 2019; Heino 2020, 63).

"Ajattelen, et ne lapsen haasteet on nimenomaan sen psyykkisen voinnin osalta tai se hänen psyykkinen terveydentilansa ei ole sellainen, että hän pysty olemaan siellä lastensuojelun sijaishuollossa ja siksi tarvitsee jotain muutoksia tehdä. Silloin se oma ajatus olisi se, että voisiko sieltä terveydenhuollon puolelta järjestää hänelle tässä kohdassa... kun meillä ei ole lastensuojelussa sellaista asiantuntemusta niitä asioita hoitaa."

Sekä terveydenhuollossa että lastensuojelussa oltiin usein yhtä mieltä siitä, että tilanteeseen tulisi reagoida. Näkemyseroja syntyi siitä, miten ja kenen tilanne pitäisi hoitaa. Arnkil ja Eriksson (1996, 276) kuvailevat tilannetta verkostoissa muodostuvaksi peliksi, jossa

tarpeelliset, mutta hankalat kontrollitehtävät delegoidaan toisen toimijan hoidettavaksi. Haastatteluista syntyi vaikutelma, ettei kriisitilanteissa varsinaiseen vaihtoehtojen pohtimiseen terveydenhuollon kanssa useimmiten päästy. Erityisesti psykiatrialta saatettiin ilmoittaa, ettei apua ollut saatavilla tai tuen saamisen edellytyksenä oli nuoren tilanteen vakauttaminen ensin jossain toisaalla. Asia ei ole yllättävä, sillä palvelujärjestelmän on havaittu valikoivan asiakkaita (esim. Heino 2020, 71). Erityisesti näin tapahtui Pietilän (2017) tutkimuksen mukaan 17-vuotiaille samaan aikaan päihteitä käyttäville ja mielenterveydellä oireileville nuorille. Oli hyvin todennäköistä, että monimuotoisen psyykkisen oireilun ja runsaan päihteiden käytön kohdalla nuorelle korostettiin päihdekatkon tarpeellisuutta ja vastuu hoidon järjestämisestä siirtyi psykiatriasta lastensuojelulle (mt., 106–107.) Aineiston perusteella osa haastateltavista ymmärsi tilanteen vakauttamisen tarpeen esimerkiksi ennen terapian aloittamista. Toisaalta he pitivät sitä haastavana, koska nuorten tilanteet eivät välttämättä olleet missään vaiheessa tasaisia. Terveydenhuollolla ja lastensuojelussa saattoi olla näkemuseroja siitä, mitä tarkoitettiin ”riittävästi vakiintuneella tilanteella”. Muutaman haastateltavan mukaan näkemuserot kasvoivat nuorten siirtyessä lastenpsykiatrialta nuorisopsykiatrialle. Kokemusten mukaan lastenpsykiatrialla painotettiin usein lapsen tilanteen kokonaisvaltaista näkemystä, kun nuorisopsykiatrialta tuen saaminen oli jo lähtökohtaisesti hankalampaa ja sidoksissa nuoren omaan motivaatioon.

”---Koska he ovat jokaisen kohdalla todenneet, ettei ole mitään, mitä psykiatrian puoli voi tehdä, kun on perus käytöshäiriöinen lastensuojelun nuori [haastateltava näytti lainausmerkkejä tämän sanoessaan]. Tai sitten päihdeongelma on niin akuutti, että ei voida auttaa ennen, kun se päihdeongelma on saatu katki.”

Aineiston perusteella terveydenhuollon puolelta tuen saaminen vieritettiin joissain tapauksissa sijaishuoltopaikan vastuulle. Osastojaksojen saaminen koettiin vaikeaksi laitoksessa asuvalle nuorelle. Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto Valvira (2019) on selvityksessään havainnut puutteita lasten- ja nuorisopsykiatrisen ja psykoterapeuttisen hoidon järjestämisessä nuorten sijoitusten aikana. Lehto-Salon (2011) tutkimus puolestaan osoittaa sijaishuoltopaikkojen työntekijöiden kokevan usein jäävänsä vaikeasti oireilevien nuorten kanssa yksin, kun psykiatrisen terveydenhuolto on todennut, ettei nuori ole ”psykiatrian keinoin autettavissa” ja palauttanut nuoren takaisin sijaishuoltopaikkaan (mt., 57). Muutaman haastateltavan mukaan nuori saattoi leimautua lastensuojelutaustan vuoksi terveydenhuollossa yhteistyöhaluttomaksi ja käytöshäiriöiseksi. Erään haastateltavan mukaan terveydenhuolto

herkästi kritisoi nuorten sijaishuoltopaikkoja kriisiytyneissä tilanteissa ja kannusti niissä tilanteissa sijaishuoltopaikan muutokseen. Terveysthuollosta saatettiin esittää sellaisia toiveita nuorten sijaishuoltopaikoiksi, joita ei tosiasiallisesti lastensuojelussa ollut.

”Tällä lapsella on nyt niin hyvä omaohjaajasuhde, niin ei sitten varmaan meitä [terveydenhuollon työntekijöitä] samalla tavalla tarvitakaan. Tuntuu, että lapset, jotka on sijoitettu pitkäaikaisesti taikka vaan vastaanottoonkin, niin sitten helposti ajatellaan, että no se sijaishuoltopaikka hoitaa vähän niin kun kaikki.”

" ---Ja sitten terveydenhuolto hyvin helposti -jos sen lapsen tilanne on tosi haastava, niin ne alkavat kritisoidaan sijaishuoltopaikkoja, että kannattaisiko nyt vaihtaa paikkaa. Joku on joskus sanonut, että tämä lapsi tarvitsee semmoisen hoidollisen yksikön. Niin kun tarkoitti tällaista psykiatrista yksikköä, jossa ei olisi muita lapsia."

Yhteistyön haasteista puhuttaessa aineistossa korostuivat erityisesti haasteet psykiatrian kanssa. Erään haastateltavan mukaan yhteistyöstä ei voitu edes puhua, kun sellaista ei käytännössä ollut. Haastateltava koki, etteivät psykiatrian työmuodot, asenteet ja toimintatavat kohdanneet niitä nuoria, jotka kaikkein vaikeimmin oireilivat. Haastateltavien puheista oli tulkittavissa turhautuneisuutta ja ärtymystä puhuttaessa terveydenhuollon, erityisesti psykiatrian kanssa tehdystä yhteistyöstä. Eräs haastateltava myönsi psykiatriasta keskustelun ”nostavan tunteita pintaan”.

Yhteistyön tekeminen kuvautui aineistossa yleisesti heikoksi ja pinnalliseksi vaikeissa kriisitilanteissa. Syvällisemmän yhteistyön esteiksi näytti muodostuvan yhteisen kielen puuttuminen ja toisten työn sisällön tunteminen. Sosiaalityöntekijät kokivat, ettei psykiatrialla tunnettu erityisen huolenpidon sisältöä sekä sen todellista tarkoitusta ja mahdollisuuksia. Haasteita yhteistyölle lisäsivät rakenteelliset tekijät, kuten yhteyden saaminen ja aikataulujen yhteensovittaminen. Haastateltavat kertoivat nuorten tilanteiden edellyttävän nopeaa reagointia, eikä aikaa jäänyt lääkärin tavoitteluun ja laajemman verkostopalaverin sopimiseen. Kekoni ym. (2019, 21) ovat havainneet eri alojen ammattilaisten haasteen suhtautua myönteisesti moniammatilliseen työskentelyyn, silloin jos työskentely koetaan ylimääräisenä taakkana jo ennestään kiireisessä työssä.

7.3 Kohti syvempää yhteistyötä ja monipuolisia palveluita

Vaikeasti oireilevat nuoret tarvitsevat monipuolista tukea hyvinvointiinsa (esim. Heino 2020; Lehto-Salo 2011). Myös tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät toivoivat tiiviimpää ja monipuolisempaa yhteistyötä eri toimijoiden kanssa. Poliisin ja rikosseuraamuslaitosten kanssa tehtävän yhteistyön lisääminen erityisesti päihteitä käyttävien ja karkailevien nuorten kanssa koettiin tärkeäksi. Eräs haastateltava toivoi poliisia, joka toimisi linkkinä lastensuojelun ja poliisin välillä. Osa haastateltavista esitti toiveen myös eräänlaisista koordinaattoreista. Haastateltavan mukaan sekä terveydenhuollon että sosiaalihuollon puolella olisi hyvä olla erillisiä työntekijöitä, jotka olisivat erityisesti tarkoitettu verkostotyöskentelyyn.

Nuorisopsykiatrian professori Riittakerttu Kaltiala (2022) nostaa esiin 8.4.2022 antamassaan haastattelussa koulun merkityksen. Kaltialan mukaan liian moni nuori putoaa koulumaailmasta pois. Oppimisvaikeudet tulisi todeta aikaisessa vaiheessa, jonka lisäksi oppilashuollon palveluihin kaivattaisiin yhä enemmän yksilöllistä tukea (mt., 2022.) Saman toiveen esitti eräs haastateltava alla olevassa otteessa.

"-- Ja sitten toisissa hetkissä ajattelen, että ehkä myös se koulun ja sijaishuoltopaikan välinen yhteistyö, että senkin tiivistäminen ja jotenkin niitten opiskelumuotojen miettiminen olisi voinut kantaa hedelmää."

Haastatteluista oli yleisesti nähtävissä toive palveluiden kehittämistä ja monipuolisemmasta tarjonnasta. Osa haastateltavista kuvaili, ettei tämänhetkisessä palvelujärjestelmässä ollut sellaisia palveluita, joille olisi tarve. Lehto-Salo (2011, 57) toteaa tutkimuksessaan, ettei lastensuojelulaitoksiin sijoitetuille, käytöshäiriöistä kärsiville nuorille ole Suomessa vakiintuneita psykiatrisia hoitomuotoja. Marttunen, Kataja, Henttonen, Hokkanen, Tuominen ja Ebeling (2004) tuovat esiin, että nuoren käytöshäiriötä tulisi hoitaa ensisijaisesti avohoidossa ja kriisitilanteessa lyhyenä osastojaksena. Vaikeasti aggressiivisesti käytöshäiriöisten nuorten hoito ei yleensä onnistu tavallisella nuorisopsykiatrisella osastolla. Niissä tilanteissa tarvittaisiin psykiatrisia osastoja, jotka on tarkoitettu vaikeahoitoisille nuorille. (mt. 2004.) Näille nuorille on ehdotettu erityistä pääsyä erikoissairaanhoidon sekä

sellaista lastensuojelun ja psykiatrian yhteistyönä tehtävää hoitoa, joka huomioi nuorten erityisyyden (Lehto-Salo 2011). Sama toive nousi esiin myös haastatteluissa.

"---Mutta se vielä tarvitsisi ihan selkeästi, niin kun sairaalamuotoista lastensuojelua. Paikka, johon lapsi voitaisiin sijoittaa tietyksi ajaksi lastensuojelulain mukaan. ---Sekä päihdepuolen että sitten muu oireilu. Tavallaan Evan tyylistä, mutta joka olisi kuitenkin kevyemmän tason. Ja ihan normaalisti yliopistosairaaloilla tai erityissairaanhoidon puolella."

Aineistossa korostui päihdepalveluiden vähäinen määrä, huono saatavuus ja palveluiden alueellinen epätasainen jakautuminen. Päihdepalveluiden puutteen on havainnut myös Haapala (2019) tutkittuaan kiireellisten sijoitusten taustasyitä. Tutkimuksen mukaan säännölliset huumausaineseulat ja/tai niihin yhdistetty keskustelutuki ovat riittämättömiä päihhteitä käyttäville nuorille. Asiakirjojen perusteella vakavia huolia heräsi nuorten päihdehoidon ja etenkin päihdepsykiatrisen hoidon saatavuudesta ja laadusta (mt., 86–87.)

Sosiaalityöntekijät kertoivat toivovansa ymmärrystä sijaishuollossa elävien lasten tuen tarpeesta myös muilta tahoilta. Lehto-Salon (2011) mukaan sijaishuoltoapaikan ja psykiatrisen hoitoyksikön toiminnan painopisteen tulee olla keskinäisessä yhteistyössä niin, että psykiatrialla pystytään kuulemaan ja ymmärtämään sijaishuoltoapaikassa tehtävän kasvatuksellisen työn tärkeys sekä tuomaan tähän kasvatustyöhön psykiatrisen ymmärrys ja hoitamisen lisäarvo (mt., 58). Aineiston mukaan sosiaalityöntekijät toivoivat lisäksi, että nuoret tunnettaisiin paremmin terveydenhuollon puolella. Haastateltavat toivat esille toiveen koulutuksen lisäämisestä terveydenhuollon puolelle lastensuojelulaista ja terveydenhuollon osallistumisvelvollisuudesta.

"--- varmaan se semmoinen ymmärrys, molemminpuolinen ymmärrys siitä, että minkälaisien lainalaisuuksien... me toimitaan. Minä tiedän, et he ei tykkää siitä, miten me tehdään... me taas ajatellaan, että heidän vaatimuksensa on kohtuuttomia---."

Yhteistyön syventämisen edellytyksenä nähtiin saman pöydän äärelle istuminen yhteistyötä tekevien tahojen kanssa. Haastateltavat kokivat tärkeänä yhteistyön edistämisen kannalta yhteisten kokousten tai palaverien pitämisen, joissa opittaisiin tuntemaan paremmin toisten

työtä ja työtapoja. Erityisesti toivottiin yhteistä keskustelua psykiatrian työntekijöiden kanssa. Palaverin tarkoituksena toivottiin konkreettisten käytäntöjen pohtimista ja molemminpuolisen ymmärryksen lisäämistä yhteistyön parantamiseksi. Samanlaisia toiveita on esitetty australialaisessa tutkimuksessa, jossa toivottiin selkeitä palvelumalleja, riittäviä resursseja, viestinnän parantamista ja molempien alojen ammattilaisten tietopohjan parantamista (ks. Darlington & Feeney 2007, 187). Aineiston perusteella syvemmän yhteistyön tekeminen koettiin olevan yhteydessä työntekijöiden tuntemiseen. Tuttujen lääkärin ja sairaanhoitajien kanssa yhteistyö näyttäytyi tiiviimpänä. Erilaisten työtapojen vastaanottaminen ja hyväksyminen helpottui, kun työntekijät tunsivat toisensa. Luottamuksen syntymisen on todettu helpottavan professioiden rajoilla tehtäviä neuvotteluita ja mahdollistavan rajojen ylitykset ja sitä kautta moniammatillisen yhteistyöprosessin käynnistymisen ja etenemisen (Pärnä 2012, 6).

Osa haastateltavista oli tietoisia erilaisista hankkeista, mutta niissä nähtiin tiettyjä ongelmakohtia. Hankkeisiin ja kokouksiin kaivattiin lääkäreitä ja niitä työntekijöitä, jotka käytännössä työskentelivät nuorten kanssa. Aineiston perusteella esitettiin tarve yleisten ajattelutapojen muutoksesta. Erään haastateltavan mukaan olisi tärkeää lopettaa vastuun pallottelu ja aidosti pyrkiä yhdessä miettimään keinoja nuoren tukemiseksi pitkällä aikavälillä.

”Että totta kai siinä joutuu tekemään sen yhteistyön eteen itsekin töitä. Sehän on... yhteistyötähän koko tämä sosiaalityö on.”

Aineiston perusteella haastateltavat tunnistivat oman roolinsa merkityksen ja toimintansa vastuun yhteistyön sujumisessa. Haastateltavat kuvailivat ymmärtävänsä psykiatrian resurssipulan tuomia haasteita käytännön työssä. Aineiston perusteella yhteistyön tiivistäminen ja syventäminen koettiin olevan vielä ison työn takana. Yhteistyön kehittäminen koettiin tärkeäksi niin jakson hakemisen aikaan kuin ylipäätään koko nuoren sijaishuollon aikana.

8 Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkielmani tarkoituksena on ollut löytää näkökulmia siihen, mitä erityisen huolenpidon jakson hakemiseen liittyy ja millaisena moniammatillinen yhteistyö käytännön työssä kuvautuu haastatteleamalla sosiaalityöntekijöitä. Aineistoon perehtyessäni muodostui kolmas tutkimuskysymys, jonka tarkoituksena on ollut syventää käsitystä, miten palvelujärjestelmä toimii vaikeasti käyttäytyvän nuoren kohdalla. Erityisen huolenpidon jaksolle hakeminen muodostuu tässä tutkimuksessa kolmesta teemasta: nuoren haastavasta käyttäytymisestä, varsinaisesta hakuprosessista sekä moniammatillisesta yhteistyöstä (luvut 5, 6 & 7).

Tutkimustulosten perusteella jakson hakemiseen liittyvät taustatekijät muodostuvat sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan nuorten haastavasta käyttäytymisestä ja jaksolle asetetusta tavoitteista. Tulosten mukaan keskeistä nuoren käytöksessä ennen jakson alkua oli ongelmien moninaisuus ja vakavuus. Tyypillisimmin nuoren haastava käytös näkyi päihteiden käyttönä ja karkailuna. Ongelmia syvensivät nuorten tekemät rikokset luvattomien poissaolojen aikana sekä väkivaltainen ja arvaamaton käyttäytyminen. Huomionarvoista aiempiin tutkimuksiin verrattuna on se, että vastaajista vain yksi mainitsi nuoren oireilun näyttävätyvän koulunkäynnin pulmina (vrt. Wennberg ym. 2020). Pidän mahdollisena sitä, etteivät haastateltavat eritelleen jokaista yksittäistä oirehdintaa, vaan he saattoivat nostaa esiin eniten nuorten tilannetta vaarantavia tekijöitä. Siten tutkimukseni tulos ei välttämättä anna todellista kuvaa nuorten kokonaistilanteesta. Tutkimustuloksen perusteella nuorten oireilu näytti kaikin puolin hyvin vaikealta, joka luonnollisesti haastaa niin nuoren kanssa työskenteleviä kuin yhteiskunnan palvelurakennetta.

Haastatteluissa syyksi nuorten vakavaan oireiluun esitettiin yksilökohtaisia ja yhteiskunnallisia taustatekijöitä. Nuoret saattoivat olla sijoitettuina sijaishuoltopaikkoihin, joissa eivät saaneet tarvitsemaansa tukea. Pahimmillaan sosiaalityöntekijöiden runsaan vaihtuvuuden myötä nuorten tilanteisiin ehdittiin perehtyä vasta tilanteet vakavoiduttua. Vaikka kyse oli yhden vastaajan kommentista, tulos on huolestuttava, koska Erosen (2013, 18) näkemykseen nojaten huolellinen perehtyminen lasten yksilöllisiin tilanteisiin ja tarpeisiin on edellytys lapsen kehitystä tukevien ja uhkaavien tekijöiden sekä tarvittavien

toimenpiteiden arvioinnille. Lastensuojelun tiedetään yleisesti kärsivät resurssipulasta (esim. Hakalehto 2016, 55; Kananaja & Ruuskanen 2019, 23), joten pohdin, onko suuren työkuorman aiheuttama ongelma yleisempi kuin, mitä tässä tutkimuksessa nostettiin esiin. Heinon ym. (2016) tutkimuksesta tiedetään, että sosiaalityöntekijöillä on liian vähän aikaa perehtyä lapsen tilanteisiin. Lastensuojelussa on kyse lapsen oikeuden suojelusta elää ikä kautensa mukaista mahdollisimman hyvää elämää olosuhteissa, jotka ovat turvalliset sekä lapsen hyvinvointia, kehitystä ja muita lapselle kuuluvia oikeuksia edistävät (Hakalehto 2016, 57). Tilanteet, joissa sosiaalityöntekijä ei ehdi tutustua lapsen tarpeisiin ennen ongelmien kärjistymistä vaarantavat koko lastensuojelun perimmäisen tarkoituksen. Pohdin myös, jäävätkö silloin vähemmän oireilevat nuoret näkymättömäksi lastensuojelun sosiaalityössä.

Sosiaalityöntekijöiden kokemuksen mukaan aloite erityisen huolenpidon jakson hakemiselle tuli useimmiten joko lapsen asioista vastaavalta sosiaalityöntekijältä tai nuoren sijaishuoltopaikasta. Sijaishuoltopaikan rooli aloitteen tekijänä näyttäytyi ristiriitaiselta. Sijaishuoltopaikkojen painostusta saattaa osin selittää kroonistunut pula laadukkaista sijaishuoltopaikoista (Eriksson & Korhonen 2022) ja etenkin kaikkein huonoimmin voiville ja vaikeimmin hoidettaville nuorille ei ole saatavilla oikeanlaisia sijaishuoltopaikkoja (EOA K8/21 vp, 157). Tätä vasten pohdin, että jos nuoren tarpeet ja sijaishuoltopaikka eivät alun perinkään ole kohdanneet, tilanne voi olla erityisen vaikea viimeistään silloin, kun nuori oireilee voimakkaasti. Se, että nuori sijoitetaan sinne, missä on tilaa (Eriksson & Korhonen 2022, 63–64), asettaa kohtuuttomasti painetta myös sijaishuoltopaikoille. Tilanteiden ei tulisi kärjistyä niin pitkälle, että asioita pyrittäisiin muuttamaan painostamisen avulla. Avoin ja ajantasainen kommunikointi sijaishuoltopaikan ja lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän välillä edistävät yhteistyön tekemistä.

Tuloksissa oli nähtävissä, että sosiaalityöntekijät perustelivat erityisen huolenpidon jakson tarvetta eri tavoin. Erityinen huolenpito nähtiin tehokkaamman rajoitusten käytön takia paikkana, jossa nuori saatiin pidettyä turvassa nuorelta itseltään tai muilta henkilöiltä. Tämä tutkimus tukee Wennbergin ym. (2020) tulosta, jonka mukaan erityisen huolenpidon jaksoja käytetään osin paikkaamaan terveydenhuollon puutteita. Tuloksista tekee ristiriitaisen se, että vain osa haastateltavista mainitsi suoraan jakson paikkaavan terveydenhuollon palveluita. Sosiaalityöntekijät perustelivat kuitenkin jakson tarvetta joissain tapauksissa arvion

hankkimisella ja psyykkisen tilan kartoittamisella, jotka yhdistän koskemaan joiltain osin terveydenhuollon palveluita. Haastatteluiden edetessä kaikki sosiaalityöntekijät nostivat esiin, että terveydenhuollon palvelut ja tuki olivat riittämättömiä, jolloin lastensuojelun täytyi tilanteessa reagoida. Tätä ristiriitaa pohtiessa mieleeni nousee kysymys, mieltävätkö sosiaalityöntekijät psykiatrian palveluiden olevan vaihtoehto nuoren vakavasti kriisiytyneessä tilanteessa.

Tutkimukseni tavoitteena oli selvittää, miten erityisen huolenpidon jaksolle kunnissa haettiin. Sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa korostui vahvasti hakuprosessin kuntakohtaisuus. Tutkielmani mukaan suurin eroavaisuus kahden kunnan välillä muodostui moniammatillisen arvion hankkimisesta. Puolet sosiaalityöntekijöistä kertoi, että jakson hakemiseen edellytettiin kunnan oman moniammatillisen työryhmän puoltava päätös, josta myös päätöksen liitteeksi tulevat lausunnot kirjoitettiin. Työryhmän tapaamista pidettiin toimivana lausuntojen hankkimisen kannalta, mutta varsinainen yhteinen työskentely ja vaihtoehtojen pohtiminen jäivät pinnallisiksi. Toisen kunnan moniammatillisten lausuntojen hankkiminen näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden kertomuksissa sattumanvaraisena ja työläänä tehtävänä. Pahimmillaan lausuntojen hankkimisen vaikeus saattoi viivästyttää jaksolle pääsemistä, jolloin edessä oli sijaishuoltopaikan muutos. Yhdessä tapauksessa lausuntoa ei onnistuttu saamaan ollenkaan, mutta nuori otettiin siitä huolimatta jaksolle. Lausuntojen saamisen vaikeus voi pahimmillaan estää nuoren oikeuden tulla suojelluksi. Pidän pulmallisena sitä, että sosiaalityöntekijät joutuivat käyttämään runsaasti työaika lausuntojen keräämiseen jo pahasti kriisiytyneessä tilanteessa, jossa edellytettiin nopeaa toimintaa. Näiden tulosten johtopäätöksenä voidaan todeta, että moniammatillisen arvion hankkiminen toteutuu useimmiten lastensuojelulain (417/2007 72§) mukaisesti. On kuitenkin tilanteita, joissa moniammatillista arviota ei päästä tekemään, vaikka sosiaalityöntekijä on arvioinut erityisen huolenpidon tarpeelliseksi. Lisäksi tilanne, jossa nuori otetaan erityisen huolenpidon jaksolle ilman moniammatilliseen arvioon perustuvaa päätöstä, rikkoo lastensuojelulakia (417/2017). Näihin perustuen kuntien rakenteissa tulisi kiinnittää huomiota moniammatillisen arvion hankkimiseen, jotta nuoren oikeus päästä erityisen huolenpidon jaksolle toteutuu, mikäli lastensuojelulain mukainen päätös sitä puoltaa. Moniammatillisen työryhmän puoltava päätös jakson hakemisen edellytyksenä vahvistaa etenkin nuoren oikeusturvaa ja on siten suositeltava menettelytapa.

Kuntien välillä oli eroa siinä, käytettiinkö Valtion koulukotien lisäksi myös yksityisten palveluntuottajien paikkoja. Vaikka erityisen huolenpidon yksiköiden hoito- ja kasvatuskäytännöissä kerrottiin olevan eroja, ei sosiaalityöntekijälle jäänyt välttämättä aikaa valita nuoren tarpeisiin parhaiten soveltuvaa paikkaa akuutin tarpeen vuoksi. Pitkän jonottamisen seurauksena joidenkin nuorten kohdalla erityisen huolenpidon tarve poistui. Joskus saattoi käydä niin, ettei vaikeasti käyttäytyvälle nuorelle järjestynyt paikkaan lainkaan. Samoja huomioita ovat tehneet Wennberg ym. (2020), joiden pohjalta Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä (2020, 23) esitti jatkossa erityisen huolenpidon hoidollisen, huolenpidollisen ja kuntouttavan luonteen korostamista sekä jakson pidentämistä enintään 90 + 90 vuorokauteen.

Tutkimustulokseni osoittaa, ettei yksilöllinen harkinta käytännössä toteudu ruuhkautuneiden paikkojen takia. Näiden syiden pohjalta paikkojen lisäämistä voidaan pitää perusteltuna. Paikkojen eroavaisuuksien hahmottaminen asettaa vaatimuksia myös paikan hakemisesta vastaavalle asiakasohjaukselle. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä (2020) on esittänyt jaksojen järjestämistä tulevaisuudessa lastensuojelun ja perusopetuksen integroitua laitoshoidtoa järjestävässä sekä kunnan tai maakuntien omistamissa sijaishuoltopaikoissa. Tämä oleellisesti käynnistää pohdinnan, miten paikkojen tulevaisuudessa käy ja kuinka yksiköiden profiloituminen jatkossa tullaan järjestämään. Pohdin myös, onko paikkoja helpommin tulevaisuudessa saatavilla vai kasvaako jonottamisaika entisestään. Yhden sosiaalityöntekijän huomio sijaishuoltopaikan epäeettisistä hoito- ja kasvatuskäytännöistä on tärkeä nostaa erikseen esiin, sillä tiedetään, että lastensuojelun sijaishuollon valvonnan on yleisesti todettu olevan riittämätöntä. (EOA K8/21 vp). Näitä tuloksia vasten valvonnan kehittäminen on tarpeellinen ja ajankohtainen.

Sosiaalityöntekijöiden kertomusten perusteella näyttäisi siltä, että paikka järjestyi niille nuorille, joiden tilanne oli syystä tai toisesta akuutti. Tästä voidaan päätellä, että osa nuorista, joiden tilanne ei ollut vielä niin akuutti, saattoivat joutua odottamaan paikan vapautumista pitkään. Pohdin, miten käy nuorille, jotka eivät pääse jaksolle? Kriisiytyykö nuorten tilanne, minkä jälkeen he pääsevät jaksolle vai löydetäänkö muita ratkaisuja, jolloin erityisen huolenpidon tarve poistuu? Mitä ovat nämä muut ratkaisut?

Tutkimukseni tulosten mukaan sosiaalityöntekijän aktiivinen rooli hakuprosessissa ve runsaasti työaika. Eettinen harkinta korostui epäselvissä tilanteissa, joissa jakson rajoittava luonne tai jaksolla olevat muut vaikeasti käyttäytyvät nuoret nähtiin etenkin herkkien ja sisäänpäin oireilevien nuorten kohdalla riskinä kuntoutumiselle. Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan jakso nähtiin viimesijaisena keinona auttaa nuorta, mutta osa koki joidenkin nuorten päätyvän jaksolle liian myöhään. Täten voin todeta, erityisen huolenpidon jakson hakemisen edellyttävän sosiaalityöntekijältä aktiivista roolia, eettistä harkintaa sekä hyvää paineensietokykyä äkillisten työtehtävien uudelleen järjestelemisestä ja tilanteen akuutista luonteesta johtuen. Erityisen huolenpidon jakson pohdinnassa korostuu erityisesti rajoittamisen välttämättömyyden ja tarkoituksenmukaisuuden pohtiminen sen välillä, turvataanko rajoittamisella ihmisen oikeus huolenpitoon vai rajoitetaanko liikaa henkilökohtaista vapautta. (Talentia ry. 2017, 13.) Näitä tuloksia vasten voidaan pitää tärkeänä, että yksiköt ovat profiloituneet erilaisiin pulmiin ja että nuoret pystyttäisiin ohjaamaan niihin yksiköihin, jotka vastaavat nuorten tarpeita parhaimmalla mahdollisella tavalla. Kuntien rakenteiden tulee myös mahdollistaa sosiaalityöntekijöiden tiimityöskentelyn ja ajatusten vaihtamisen, jotta sosiaalityöntekijät eivät jäisi Laitista ja Väyrystä (2011, 175) lainatakseni yksin arvopohdintoineen. Sosiaalityön rakenteellisen työn luonteeseen kuuluu, ettei aikaa ja tilaa aina ole yhteiselle reflektiolle, vaikka arvot ja etiikka muodostavat yhdessä sosiaalityön ytimen (mt., 175).

Tutkielmani toisena tavoitteena oli selvittää, millaisena moniammatillinen yhteistyö näyttäytyy jaksoa haettaessa. Tutkielman kannalta keskeisenä tuloksena voidaan todeta, että moniammatillinen yhteistyö oli sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan usein toimimatonta ja puutteellista sekä aiheutti sosiaalityöntekijöissä turhautumista ja kokemusta yksin jäämisestä. Sosiaalityöntekijöiden kokemus yksin jäämisestä on huolestuttava, sillä aiemman tutkimuksen (ks. Puustinen-Korhonen 2013) perusteella tiedetään, että jopa kolme neljästä sosiaalialan ammattilaisesta arvioi, että lastensuojelussa on asiakkaita, jotka eivät ole lastensuojelun toimenpitein autettavissa (mt., 40). Kun tiedetään, että lastensuojelussa ongelmat ovat monisyisiä ja tiivistä toisiinsa kietoutuneita, joutuvat sosiaalityöntekijät kohtuuttomaan tilanteeseen, jossa lastensuojelun odotetaan yksin ratkaisevan kompleksiset ongelmat. Yliruka ym. (2018, 62–63) ovat kuvailleet lastensuojelun roolia

palvelujärjestelmässä residuaalisena: se, mitä muut tahot jättävät hoitamatta, jää viime kädessä lastensuojelun kannateltavaksi. Tämän tutkimuksen tulokset vahvistavat aiempaa tutkimusta (mt.). Tilanne on kestävä, kun tiedetään, ettei lastensuojelun sosiaalityöntekijä välttämättä selviä tehtävästä yksin, mutta kantaa joka tapauksessa viimesijaisen vastuun. On syytä pysähtyä pohtimaan, saavatko kaikki lastensuojelussa olevat lapset tarvitsemaansa apua ja tukea. Isoksi kysymykseni nousee, miten lisätä eri sektoreiden välistä yhteistyötä ja sitä kautta vähentää sosiaalityöntekijöiden kokemaa yksinäisyyttä moninaisten ongelmien äärellä.

Sosiaalityöntekijöiden kertoman mukaan kaikista vaikeimmin olivat autettavissa ne nuoret, jotka eivät olleet motivoituneet ottamaan apua vastaan tai kieltäytyivät tarjotusta tuesta. Löydökseni korreloi aiempiin tutkimuksiin ja suosituksiin (Wennberg ym. 2020; Imla 2021; Heino 2022), joiden mukaan sijoitettujen teini-ikäisten ongelmat ovat päässeet kasvamaan sopivan tuen puutteen vuoksi ja jotka nykyisellään edellyttävät uudenlaisia interventioita. Nuorella on oikeus erityiseen suojeluun, joten painotan Heinon ym. (2018, 2) näkemystä, jonka mukaan huolimatta hoitokontaktiin sitoutumattomuuden syistä, yhteiskunnalla on erityinen vastuu siitä, ettei yksikään nuori jää vastustuksen takia vakavaan vaaraan. Mikäli näin käy toistuvasti eikä nuorta saada syystä tai toisesta erityisen huolenpidon jaksolle, rohkenen pohtia, onko silloin nuoren suojelemisessa epäonnistuttu. Tulosten pohjalta on tarpeellista kehittää jalkautuvia palveluita, jotta tuen saaminen ei perustuisi nuoren aktiivisuuteen ja oma-aloitteisuuteen, vaan palvelut tuotaisiin nuoren luokse.

Tutkimukseni kannalta yksi keskeisimpiä tuloksia on, ettei moniammatillinen yhteistyö toteudu, koska yhteistyö kulminoituu vastuun välttelyyn ja epärealistisiin odotuksiin. Sosiaalityöntekijöiden kuvailemat ongelmat voidaan paikantaa erityisesti lastensuojelun ja psykiatrian väliseen yhteistyöhön. Näyttää siltä, että yhteiskunnassa on epäonnistuttu siinä, ettei asiaan ole löydetty tarpeeksi toimivia ratkaisuja, vaikka nuorten psykiatriseen hoitoon pääsyssä on todettu olevan puutteita jo vuosien ajan (ks. Puustinen-Korhonen 2012; Puustinen-Korhonen 2017; Känkänen & Laaksonen 2016; HE 170/2021). Lastensuojelun kuntakyselyn 2017 perusteella tiedetään, että lapsia sijoitetaan sijaishuoltoon siksi, ettei lapsen tarvitse mielenterveyshoitoa ole jostain syystä aiemmin mahdollistunut. Sijoitetun lapsen voi olla entistä hankalampi saada psykiatrian palveluita, koska avun odotetaan tulevan lastensuojelusta. (HE 170/2021.) Tässä tutkimuksessa sosiaalityöntekijät korostivat, että

tilanteen ratkaisun ja tarvittavan tuen odotettiin tulevan lastensuojelusta tai nuoren sijaishuoltopaikasta. Tutkimukseni tuloksia sekä aiempien tutkimusten tuloksia vasten mielenterveyspalveluiden kehittäminen sekä lastensuojelun ja psykiatrian yhteistyön lisääminen ovat välttämättömiä kehittämisen kohteita.

Sosiaalityöntekijöiden mukaan terveydenhuollon kanssa tehtävää yhteistyötä haastoi se, ettei toisten työn sisältöä tunnettu, minkä lisäksi organisaatorakenteet itsessään hidastivat yhteistyön tekemistä akuutissa tilanteessa. Yhteistyön haasteista huolimatta vetoan Hakalehdon (2016, 50) ajatukseen, jonka mukaan lastensuojelun ja terveydenhuollon välisen yhteistyön ongelmat tulee ratkaista ilman lapsen oikeuksien loukkaamista. Lisäksi on tärkeää, että organisaation rakenteet ja prosessit mahdollistavat sujuvan yhteistyön tekemisen, jotka osaltaan tukevat sosiaalityöntekijöiden selviytymistä haastavassa asiakastyössä.

Sosiaalityöntekijät toivoivat yksiselitteisesti tiiviimpää yhteistyötä terveydenhuollon lisäksi poliisin ja koulun kanssa. Sosiaalityöntekijät näkivät tärkeänä, että sijaishuollossa olevien nuorien tuen tarpeita ymmärrettäisiin laajemmin ja nuoret tunnettaisiin myös terveydenhuollon puolella. Jaan sosiaalityöntekijöiden kanssa saman ajatuksen siitä, että moniammatillisen yhteistyön kehittäminen, erityisen huolenpidon jaksoa hakiessa kuin koko sijaishuollon aikana, vaatii ison muutoksen, joka edellyttää irtautumista tämänhetkisistä ajattelutavoista.

Tutkimukseni kannalta keskeisenä tuloksena voidaan pitää, ettei haastavasti oireileville nuorille ollut sosiaalityöntekijöiden mukaan sopivia palveluita saatavilla. Erityisesti päihde- ja psykiatrian palvelut eivät vastanneet kaikkien nuorten tarpeita tai niitä ei ollut riittävästi (myös Puustinen-Korhonen 2013, 30–31). Päihteitä käyttävien nuorten kohdalla tilannetta pidettiin vaikeana, koska palveluita ei juurikaan ollut ja nykyinen lainsäädäntö koettiin riittämättömänä tukemaan päihteillä oireilevaa nuorta. Tulosten perustella nykyiset palvelut ovat osoittautuneet riittämättömiksi kaikkein vaativimmassa tilanteessa olevien nuorten kohdalla ja toisaalta myös palveluiden yhteensovittamisessa näyttää olevan merkittäviä puutteita. Päihteitä käyttäviä lapsia on tämän aineiston valossa vaikea auttaa. Erityisen huolenpidon rooliksi näyttää joiltain osin muodostuvan muiden alojen ja palveluiden

puutteiden paikkaaminen. Tarvitaan uusia toimintamalleja, joilla varmistetaan tarpeiden mukaiset ja vaikuttava palvelut jokaiselle nuorelle. Jatkossa on tärkeää pohtia, miten palveluiden integroimista voitaisiin edistää vastaamaan yhä moninaisimpiin haasteisiin. Näihin haasteisiin pyritään vastaamaan tulevaisuudessa Osaamis- ja tukikeskusten (THL 2021) avulla, joille tämän tutkimustulosten perusteella näen olevan suuri tarve.

Tutkielman perusteella voidaan lopuksi todeta, että erityisellä huolenpidolla on tärkeä paikka suomalaisessa lastensuojelussa. Sosiaalityöntekijät kokivat jakson mahdollisuuden ehdottoman tärkeäksi, mutta samalla korostivat jakson väliaikaista luonnetta ja sen pohjalta tuen saamisen tärkeyttä arjen työssään. Jakson kesto nähtiin liian lyhyenä joidenkin nuorten kohdalla eikä varsinaiseen siirtymätyöskentelyyn jäänyt aikaa. Tutkielman tulosten perusteella koen tärkeäksi pohtia, miten sijaishuoltopaikan ja erityisen huolenpidon yksikön työskentelyä voitaisiin tiivistää, jotta jaksolla saavutetut hyödyt saataisiin siirrettyä nuoren sijaishuoltopaikkaan.

8.1 Lopuksi

Tutkielmani alkuperäisenä tarkoituksena oli avata erityisen huolenpidon hakuprosessia ja sinä aikana tapahtuvaa moniammatillista yhteistyötä. Analyysini edetessä painopiste siirtyi varsinaisesta hakuprosessista vahvemmin moniammatillisen yhteistyön haasteisiin sekä rakenteellisiin epäkohtiin. En pidä painopisteen siirtymistä ongelmallisena, sillä kuten Eriksson ja Korhonen (2022, 106) ovat huomauttaneet, nuorten hyvinvointia vaarantavien tekijöiden taustalla olevat rakenteelliset epäkohdat tulisi tunnistaa ja niihin tulisi puuttua. Pidän tutkimukseni tärkeimpänä merkityksenä sitä, että se antaa äänen niille työntekijöille, jotka työskentelevät ja kantavat viimesijaisen vastuun kaikkein vaikeimmin autettavissa olevista nuorista. Erityisen huolenpidon jakso näyttää tutkimukseni perusteella tuovan hetkellisen avun, mutta samalla tulokset osoittavat, että pidempiaikaisen tuen saaminen edellyttäisi sektoreiden välisen yhteistyön tiivistämistä ja palveluiden kehittämistä.

Aineisto koostuu kahdeksan sosiaalityöntekijän haastattelusta, joka on huomioitava tuloksia yleistettäessä. Toisaalta tutkimuksen yleistettävyyttä lisää se, että aineisto on koottu kahdesta eri kunnasta. Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi esitin haastattelukutsut johtavien

sosiaalityöntekijöiden kautta, jolloin en valinnut haastateltaviani itse. Tiedostan, että oma kaksoisroolini tutkijana ja lastensuojelun työntekijänä saattaa aiheuttaa kritiikkiä. Vaikka tutkimukseni tuloksia tukevat työelämässäni tekemät havainnot, on kahden kunnan toimintatapojen vertailu mahdollistanut aiheen monipuolisen ja kriittisenkin tarkastelun. Opintovapaalle siirtyminen ja etäisyyden ottaminen arjen työstä osoittautui oikeaksi valinnaksi, sillä koen sen mahdollistaneen tiukemmin tutkijan positioon asettumisen. Koen tarpeelliseksi erikseen korostaa, että yhteistyön haasteet on tässä tutkimuksessa esitetty ainoastaan lastensuojelun näkökulmasta ja näkökulma on siten yksipuolinen. Kokonaisvaltainen näkemys moniammatillisesta yhteistyöstä edellyttäisi asian tarkastelua myös terveydenhuollon kontekstista.

Tutkimukseeni ovat vahvasti vaikuttaneet tiiviisti seuraamani alan uutisointi ja lastensuojelua koskeva keskustelu. Olen tietoisesti ottanut varsin ongelmalähtöisen näkökulman, jonka avulla olen pyrkinyt korostamaan muutoksen tarvetta. Se ei kuitenkaan poissulje sitä, etteikö moni asia olisi hyvin. Äskettäin ilmestynyt Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti (Eriksson & Korhonen 2022) kertoo, että suurin osa sijaishuollossa olevista lapsista voi hyvin. Sijaishuollossa on kuitenkin vakavia epäkohtia, jotka edellyttävät pikaisia toimenpiteitä. Tilanteen vakavuudesta kertoo myös se, että Eduskunnan oikeusasiamies on vuonna 2019 nostanut lastensuojelun puutteet yhdeksi merkittäväksi perus- ja ihmisoikeusongelmaksi Suomessa (HE 170/2021 vp).

Tutkimukseni aloitus osui ajankohtaan, jolloin hallitus oli laatimassa esitystä eduskunnalle lastensuojelulain muuttamisesta. Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä asetettiin uudistamaan lainsäädäntö, jotta sijaishuollon sisältö ja rakenteet vastaisivat paremmin vaativaa tukea tarvitsevien lasten tarpeisiin. Hanke vaiheistettiin ja loppuosa oli tarkoitus antaa kevään 2022 aikana. Nyt käynnistetyn visiotyön tavoitteena on lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistus ensi hallituskaudella. (HE 170/2021 vp; Sosiaali- ja terveysministeriö 2021.) Nähtäväksi jää, millaisia muutoksia erityisen huolenpidon jaksoon ja ylipäätään lastensuojeluun on tulossa. Tutkimusta tehdessä epäilin ajoittain, olinko tutkimukseni kanssa liian myöhässä, koska esiin nostamani ilmiöt on jo tunnistettu. Ajattelen kuitenkin, että tutkimukseni vahvistaa esiin nousseita huolenaiheita ja antaa kunnille mahdollisuuden kehittää toimintaansa ja prosesseja. Tutkimukseni osuu toisaalta varsin otolliseen aikaan, sillä käynnissä on sosiaali- ja terveyspalveluiden uudelleen

järjestely kohti vuoden 2023 alussa aloittavia hyvinvointialueita. Sosiaalityön paikkaa rakentaessa tutkimukseni tuo tietoa tämänhetkisestä tilanteesta ja muutostarpeista. Hyvinvointialueilla on merkittävä mahdollisuus luoda toimivampia rakenteita esimerkiksi moniammatillisen yhteistyön toteuttamiseksi.

Erityisessä huolenpidossa olevien nuorten käyttäytymisestä, hoidon perusteluista ja palvelupoluista tiedetään Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiön ja Perhekuntoutuskeskus Lausteen tekemän selvityksen pohjalta (Wennberg ym. 2020). Jakson vaikuttavuuden tutkiminen on jäänyt vähäiseksi ja koen sille olevan erityinen tarve myös jakson sisällöllisen kehittämisen kannalta. Olisi erittäin tärkeä tutkia, palaavatko nuoret takaisin samaan sijaishuoltopaikkaan ja millaisia tuloksia jaksolla on saatu aikaan. Tulevaisuudessa olisi tärkeää tutkia tarkemmin lisääntyneitä sijaishuollon muutoksia ja sijaishuollon katkeamiseen liittyviä taustatekijöitä, jotta nuoret saisivat tarvitsemaansa tukea. Tutkimukseni herätti laajoja kehittämistarpeita liittyen moniammatillisen yhteistyön tekemiseen. Jatkossa olisi syytä selvittää tarkemmin, millaiset rakenteet tukevat moniammatillisen yhteistyön toteutumista erityisesti vaativissa asiakastilanteissa.

Olen tässä tutkimuksessa esittänyt vahvoja kannanottoja erityisesti yhteiskunnan epäonnistumisesta tukea vaikeasti käyttäytyviä nuoria. Tulkintoihini ovat kiistatta vaikuttaneet aiempi työkokemukseni yhdessä tämän tutkimusten tulosten kanssa. Vaikka pidän tutkimustani vain pintaraapaisuna tähän tärkeään aiheeseen, toivon vilpittömästi, että olen onnistunut välittämään lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden ajatuksia käytännön työstään haastavasti käyttäytyvien nuorten kanssa. Sosiaalityön kannalta toivon, että tutkimukseni antaa aihetta kehittää palveluita ja toimintakäytänteitä vastaamaan elämänsä alkutaipaleella olevien lasten ja nuorten tarpeita yhä monimutkaisempien haasteiden kourissa.

Lähteet

- Aaltio, Iris & Puusa, Anu (2021) Mitä laadullisen tutkimuksen arviossa tulisi ottaa huomioon? Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.
- Allen, Rob (2006) From punishment to problem solving. A new approach to children in trouble. London: Centre for crime and justicestudies.
- Arnkil, Tom & Eriksson, Esa (1996) Kenelle jää kontrollin Musta Pekka -kortti? Sosiaalitoimisto verkostoissaan. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Blakey, Joan Marie (2014) We're all in this together: Moving toward an interdisciplinary model of practice between child protection and substance abuse treatment professionals. *Journal of public child welfare*, 8(5), 491–513.
- Braun, Virginia & Clarke Victoria (2012) Thematic analysis. A practical guide to understanding & Doing. SAGE publications.
- Ching-Hsuan Lin, C. (2012) Children who run away from foster care: Who are the children and what are the risk factors? *New York. Children and Youth services Review*. 34 (2012), 807–813.
- Darlington, Yvonne & Feeney, Judith (2007) Collaboration between mental health and child protection services: Professionals' perceptions of best practice, 187-198.
- Enroos, Roni (2016) Lapsen tulo julkiseen kotiin: Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta. Teoksessa Rosi,Enroos; Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto – lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Vastapaino.
- Eriksson, Pia & Korhonen, Päivi (2022) ”Kiitos kun pidätte huolta, että asiat olisi minulla hyvin”. Kysy ja kuuntele -hankkeen loppuraportti 3/2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Eronen, Tuija (2013) Viisi vuotta huostaanotosta: seurantatutkimus huostaan otettujen lasten institutionaalisista poluista. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Eskola, Jari (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin II. Juva: Ps-kustannus.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

- Fisher, Terry; Gibbs, Ian; Sinclair, Ian & Wilson, Kate (2000) Sharing the care: The qualities sought of social workers by foster carers. *Child & Family social work* 5:3, 225–233.
- Forsell, Martta, Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2021) Lastensuojelu 2020. Tilastoraportti 19/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Haapala, Maija (2019) VÄLITTÖMÄSSÄ VAARASSA. Nuorten kiireellisten sijoitusten taustatekijät, tavoitteet ja vaikuttavuus lastensuojelun asiakirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitos.
- Hakalehto, Suvianna (2016) Lapsen oikeuksien toteutumisen haasteita lastensuojelussa. Teoksessa Suvianna Hakalehto & Virve Toivonen (toim.) Lapsen oikeudet lastensuojelussa. Helsinki: Hansaprint Oy.
- Halila Ritva, Päivi Kaukonen, Marjo Malja ja Suvi Savola (2019) Lasten, nuorten ja perheiden Osaamis- ja tukikeskukset LAPE-muutosohjelmassa tehdyn valmistelutyön loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:30.
- Heino, Tarja (2009) Erityinen lapsuus – erityinen yhteiskunnallinen vastuu: Mitä lastensuojelusta tiedetään ja mitä päätöksentekijän pitäisi siitä tietää? Taustamateriaalia sektoritutkimuksen neuvottelukunnalle. Stakes/Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.
- Heino, Tarja (2014) Lastensuojelun pirallinen tehtävä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2014. Tampere: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy.
- Heino, Tarja (2020) Prismassa teini-ikäisten palvelut ja kulku lastensuojeluun. Teoksessa Heino, Tarja (toim.) Mikä auttaa? – Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Raportti12/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Heino, Tarja; Hyry, Sylvia; Ikäheimo Salla; Kuronen, Mikko & Rajala, Rika (2016) Lasten kodin ulkopuolelle sijoittamisen syyt, taustat, palvelut ja kustannukset. HuosTa-hankkeen (2014–2015) päätulokset. Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 3/2016. Tampere: Juvenes Print.
- Heino, Tarja; Forsell, Martta; Eriksson, Pia; Känkänen, Päivi; Santalahti, Päivi & Tapiola, Mia (2018) Lastensuojelun, lastenpsykiatrian ja nuorisopsykiatrian yhteiset asiakkaat - yhteinen vastuu. Päätösten tueksi 50. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Helavirta, Susanna (2016) Lapsen asioista vastaaminen huostaanoton jälkeen sosiaalityöntekijöiden kuvaamana. Teoksessa Rosi Enroos; Tarja Heino & Tarja Pösö (toim.) Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä. Tampere: Juvenes Print Oy.

- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme Helena (2015) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Hirsjärvi, Sirkka; Remes & Sajavaara (2012)
- Hotari, Kaisa-Elina & Metteri, Anna (2010). Sosiaalityöntekijöiden ja organisaatioiden välinen yhteistyö ja työnjako nuorten palveluissa. Pirkanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja 4/2010. Tampere: Pirkanmaan sairaanhoitopiiri.
- Hukkanen, Raija (2002) Psychosocial problems of children placed in children's home. Turun yliopiston julkaisuja. Series D 524.
- Isoherranen, Kaarina. (2006) Moniammatillinen yhteistyö. Porvoo: WSOY.
- Isoherranen, Kaarina (2008) ”Yhteistyön uusi haaste -moniammatillinen yhteistyö.” Teoksessa Kaarina Isoherranen, Leena Rekola & Raija Nurminen (toim.) Enemmän yhdessä- moniammatillinen yhteistyö. Helsinki: WSOY oppimateriaalit Oy, 26–49.
- Isoniemi, Sami (2019) Sijaishuoltopaikasta luvatta poistuminen ja sinne palaamatta jääminen poliisin lastensuojeluviranomaiselle antaman virka-avun näkökulmasta. Akateeminen väitöskirja. Vaasan yliopisto.
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2021a) Mitä laadullisella tutkimuksella tarkoitetaan? Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Juuti, Pauli & Puusa, Anu (2021b) Laadullisen aineiston analysointi. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Kangas, Urpo (2004) Lastensuojelu ja lapsen huolto. Teoksessa Annamajja Puonti; Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 105-118.
- Kamunen, Johanna (2014) Lapsen asema erityisen huolenpidon järjestämisessä. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Kananoja, Aulikki & Ruuskanen, Kristiina (2019) Selvityshenkilön ehdotukset lastensuojelun toimintaedellytysten ja laadun parantamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:4. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.
- Kantojärvi, Johanna (2021) Sijaishuollon muutospäätöksiin vaikuttaneet tekijät päätösasiakirjoissa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin valtiotieteellinen tiedekunta.

- Karttunen, Saara (2018) Moniammatillinen yhteistyö -Onnistuneen yhteistyön edellytykset ja sosiaalityöntekijän rooli työryhmässä. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopiston yhteiskuntatieteiden laitos.
- Kaurala, Jenni (2021) Lastensuojelun ja psykiatrian moniammatillinen yhteistyö kokemusasiantuntijoiden näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopiston sosiaalitieteiden laitos.
- Kekoni, Taru (2008a) Erityisen huolenpidon kansainvälinen konteksti. Teoksessa Taru Kekoni; Manu Kitinoja & Tarja Pösö (toim.) Erityinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Stakesin raportteja 36/2008.
- Kekoni, Taru (2008b) Erityinen huolenpito käsitteenä. Teoksessa Taru Kekoni; Manu Kitinoja & Tarja Pösö (toim.) Erityinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Stakesin raportteja 36/2008
- Kekoni, Taru; Kitinoja, Manu & Pösö, Tarja (2008) Erityinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Stakesin raportteja 36/2008.
- Kekoni Taru; Mönkkönen, Kaarina; Hujala, Anneli; Laulainen, Sanna & Hirvonen, Jukka (2019): Moniammatillisuus käsitteinä ja käytänteinä. Teoksessa Kaarina Mönkkönen; Taru Kekoni & Aini Pehkonen (toim.) Moniammatillinen yhteistyö: vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Gaudeamus.
- Kitinoja, Manu (2005) Kujan päässä koulukoti. Helsinki: Stakes.
- Kitinoja, Manu (2008) Erityistä huolenpitoa ja vastaavaa hoitoa toteuttavat yksiköt Suomessa. Teoksessa Taru Kekoni; Manu Kitinoja & Tarja Pösö (toim.) Erityinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Stakesin raportteja 36/2008
- Kontio, Mari. 2010. Moniammatillinen yhteistyö. Oulu: TUKEVA-hanke.
- Kotala, Tanja (2019) Moniammatillisen palveluketjuverkoston kokonaisuuden johtamiseen vaikuttavia ilmiöitä -case OT-keskus. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu.
- Kiuru, Kaisa-Elina & Metteri, Anna (2020) Keskinäisriippuvuusilmiö nuorten viimesijaisissa palveluissa. Systemiteoreettinen tutkimus nuorisopsykiatrisen sairaalayksikön suhteesta lastensuojeluun Yhteispolitiikka: 85 (2020):4.
- Korhonen, Päivi (2014) Miksi nuorten laitossijoitukset keskeytyvät? Tutkimus sijaishuoltopaikan vaihtoon liittyvistä eettisistä jännitteistä. Pro gradu -tutkielma. Helsingin valtiotieteellinen tiedekunta.
- Kuula, Arja (2006) Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

- Kuula, Tarja & Marttunen, Matti (2009) Laitoksessa rikosten vuoksi. Selvitys alaikäisenä vastentahtoisesti huostaanotetuista. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 89. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Känkänen, Päivi & Laaksonen, Sari (2006) Selvitys sijaishuollon ja jälkihuollon nykytilasta ja kehittämistarpeista. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos.
- Känkänen, Päivi; Kekkonen, Marjatta & Gissler, Mika (2018) Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Teoksessa Mika Gissler; Marjatta Kekkonen & Päivi Känkänen (toim.) Nuoret palveluiden pauloissa. Nuorten elinolot -vuosikirja 2018. Helsinki: Punamusta Oy.
- Laakso, Riitta (2016) ”Ne näki musta” Huostassa olevien lasten hyvinvointi ja sijaishuoltoon liittyvät kokemukset. Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen raportti 1/2019. Helsinki: Punamusta Oy.
- Laakso, Riitta (2018) Lastensuojelun toistuvat sijoitukset ja monipaikkainen asuminen. Yhteiskuntapolitiikka 84 (2019):1.
- Lahtinen, Pia & Männistö, Leena & Raivio, Marketta (2017) Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia. Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen työpäpöri 7/2017. Helsinki: Juvenes Print - Suomen Yliopistopaino Oy.
- Laine, Senni & Pietilä, Sanni (2020) Sekasin. Päähteet lastensuojelulaitoksessa. Osaamista sijaishuoltoon hankkeen raportti.
- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna (2011) Eettiset haasteet lastensuojelun prosessissa. Teoksessa Aini Pehkonen & Marja Väänänen (toim.) Sosiaalityön arvot ja etiikka. Jyväskylä: PS-kustannus, 163–188.
- Lalja, Roosa (2021) Suljetut ovet. Erityinen huolenpito ja nuoret rikoksentekijät. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Lastensuojelun laatusuositus (2019) Lastensuojelun laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2019:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen kuntaliitto.
- Lehto-Salo, Pirkko (2011) Koulukotisijoitus – nuoren toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

- Leslie, Laurel; Landsverk, John; Ezzet-Lofstrom, Roxanne; Tschann, Jeanne M; Slymen, Donald J; Garland, Ann F. Children in foster care: Factors influencing outpatient mental health service use. *Child Abuse and Neglect* 2000:24:465–76.
- Marttunen, Mauri; Kataja, Helena, Henttonen, Antti; Hokkanen, Tiina; Tuominen, Tiina & Ebeling, Hanna (2004) Hyötyykö käytöshäiriöinen nuori nuorisopsykiatrisesta osastohoidosta? *Lääketieteellinen aikakausikirja Duodecim* 20(1):43-49.
- Mönkkönen, Kaarina; Kekoni, Taru & Pehkonen Aini (2019) Moniammatillinen yhteistyö. Vaikuttava vuorovaikutus sosiaali- ja terveysalalla. Tallinna: Printon Trükikoda.
- Nuorisobarometri (2020) Teoksessa Päivi Berg & Sami Myllyniemi (toim.) *Palvelu pelaa! Nuorisotutkimusseura: Hansaprint*.
- Pekkarinen, Elina (2017) *Koulukoti muutoksessa. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisuja* 110.
- Perttula, Juha (2008) *Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria*. Teoksessa Juha Perttula & Timo Latomaa (toim.) *Kokemuksen tutkimus. Merkitys, tulkinta ja ymmärtäminen*. Tampere: Juvenes Print.
- Pietilä, Niina (2017) *Hallitsemattomasti nuori. Miksi 17 vuotta täyttäneitä nuoria sijoitetaan kodin ulkopuolelle? Lisensiaatintutkimus. Sosiaalityö, lapsi- ja nuorisososiaalityön erikoisala*. Helsingin yliopisto.
- Pollari, Kirsi & Murto, Liisa (2016) *Rajoitustoimenpiteistä lastensuojelussa*. Teoksessa Suvianna Hakalehto & Virve Toivonen (toim.) *Lapsen oikeudet lastensuojelussa*. Kauppakamari: Hansaprint Oy.
- Puusa, Anu (2021) *Näkökulmia laadullisen aineiston analyysiin*. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Puusa, Anu & Juuti, Pauli (2021) *Organisaatiokulttuurinäkökulma esimerkkinä laadullisen tutkimuksen yleistymisessä*. Teoksessa Anu Puusa & Pauli Juuti (toim.) *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Tallinna: Gaudeamus Oy.
- Puustinen-Korhonen, Aila (2013) *Lastensuojelun kuntakyselyn tulokset 2012*. Helsinki: Suomen kuntaliitto
- Puustinen-Korhonen, Aila (2018) *Lastensuojelun kuntakyselyn tulokset 2017*. Helsinki: Suomen kuntaliitto.
- Pärnä, Katariina (2012) *Kehittävä moniammatillinen yhteistyö prosessina- Lapsiperheiden varhaisen tukemisen mahdollisuudet*. Akateeminen väitöskirja. Turun yliopisto.

- Pösö, Tarja (2004) Kasvatustyö sijaishuollossa. Teoksessa Annamajja Puonti; Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 202–213.
- Raitasalo Kirsimarja (2022) Nuorten päihdeongelmien hoito katsaus kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen. Teoksessa Taru Kekoni; Manu Kitinoja & Tarja Pösö (toim.) Erityinen huolenpito koulukodeissa. Helsinki: Stakesin raportteja 36/2008.
- Rautanen, Milla (2018) ”Et se on se viimesijainen juttu, mitä me voidaan lastensuojelussa tehdä”. Sosiaalityöntekijä päätöksentekijänä erityisessä huolenpidossa. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta.
- Remahl, Marko (2018) Lapsen edun toteutuminen valtion koulukotien erityisen huolenpidon osastoilla asiantuntijoiden näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Lapin yliopiston sosiaalityö.
- Räty Tapio (2020) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Keuruu: Edita Publishing Oy.
- Saastamoinen, Kati (2010) Lapsen asema sijaishuollossa – käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Saastamoinen Kati (2018) Lapsi sijaishuollossa. Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoitustoimenpiteet. Otavan Kirjapaino Oy, Keuruu: Edita Publishing Oy.
- Sijaishuollon pakkotoimityöryhmän muistio (1998) Työryhmämuistioita 1998: 22. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö.
- Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. Valtiovarainministeriö.
- Smith, Mark & Milligan, Ian (2015) The expansion of secure accommodation in Scotland: In the best interests of the child? Youth justice, 2004-12, Vol.4 (3), p.178-190.
- Sullivan, Dana J & van Zyl Michiel A. The well-being of children in foster care: Exploring physical and mental health needs. Children and Youth Services Review 2008:774–86.
- Suorsa, Teemu (2011) Kokemuksen yksilöllisyys, yhteisyys ja yhteiskunnallisuus. Teoksessa Timo Latomaa & Teemu Suorsa (toim.) Kokemuksen tutkimus 2. Tampere: Juvenes Print.
- Tarvainen, Merja & Kekoni, Taru (2015) Erityistä huolenpitoa. Lastensuojelun erityisen huolenpidon käsite ja käytäntö hoivatutkimuksen kentällä. Yhteiskuntapolitiikka (2015):2, 173-180.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi.

- Vaininen, Satu (2011) Sosiaalityöntekijät sosiaalisen ammattilaisina. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö.
- Wennberg, Mikko & Rausmaa, Salla & Kortelainen, Jeremias (2020) Erityisen huolenpidon nuorten palvelupolut. Itlan raportit ja selvitykset 2020:3. Helsinki: Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö sr.
- Westlund, Onni & Liukkonen, Johanna (2020). Näkökulmia nuorten osallisuuteen sijaishuollon laitoshoidossa. Teoksessa Tarja Heino (toim.) (2020). Mikä auttaa? – Tutkimusperustaiset ja käytännössä toimivat työmenetelmät teininä sijoitettujen lasten hoidossa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti12/2020.
- Yliruka, Laura; Vartio, Riitta; Pasanen, Kaisa & Petrelius, Päivi (2018) Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä. Työpaperi 16/2018. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinninlaitos.

Virallislähteet

- EOA K8/21 vp. Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2020. Turenki: Hansaprint Oy.
- Hallintolaki 434/2003. Finlex. [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>. Viitattu 6.5.2022.
- HE 164/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 170/2021. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain 13 b §:n muuttamisesta. Finlex. [online] <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2021/20210170>. Viitattu 02.06.2022.
- HE 225/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta. Finlex. [online] <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2004/20040225>. Viitattu 7.5.2022.
- HE 252/2006. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Finlex. [online] <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252>. Viitattu 7.5.2022.
- Lastensuojelulaki 417/2007. Finlex. [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Viitattu 21.1.2022.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Finlex. [online] <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>. Viitattu 10.5.2022.

Suomen perustuslaki 731/1999. Finlex. [online] <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>. Viitattu 6.5.2022.

Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991. Finlex. [online] <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060>. Viitattu 6.5.2022.

Internetlähteet

Barter, Amy; Renold, Emma; Berridge, David & Cawson, Pat (2004) Peer violence in children's residential care. [online] <https://link.springer.com.ezproxy.utu.fi/content/pdf/10.1057/9780230005617.pdf>. Viitattu 16.5.2022.

Hynynen, Eero; Kekkonen, Elina; Kulla-Mykkänen, Heta; Laine, Senni; Lyytikäinen, Mervi & Sinivirta Mervi (2020) Lastensuojelulaitokset joutuvat liian usein nostamaan kädet pystyyn vaativan oireilun edessä. Helsingin sanomien mielipidekirjoitus 8.11.2020. [online] <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000007606146.html>. Viitattu 14.4.2022.

Itila (2021) Tutkimusperustaiset työmenetelmät teini-ikäisten sijoitettujen lasten hoidossa. Visioista tekoihin, konkreettiseen kehittämiseen ja vuoropuheluun nuorten kanssa. Itlan politiikkasuositukset 2021:1. [online] <https://www.epressi.com/media/userfiles/145703/1612880020/politiikkasuositus-mika-auttaa-01-2021.pdf>. Viitattu 24.5.2022.

Kaakinen, Elina & Karppi, Tiina (2019) 10 nuorta karkasi yhteensä lähes 400 kertaa – koulukodeissa on jo niin vaikeasti oireilevia nuoria, että poliisikin nostaa kädet pystyyn. YLE-verkkouutiset 17.6.2019. [online] <https://yle.fi/uutiset/3-10836142>. Viitattu 17.11.2021.

Kaltiala, Riittakerttu (2022) TAYS: Nuorisopsykiatrian tarpeessa hälyttävää kasvua – "Yli puolet osastohoidossa ovat sellaisia, jotka ovat vaarassa tehdä itsemurhan". Mtv-verkkouutiset 8.4.2022. [online] <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tays-nuorisopsykiatrian-tarpeessa-halyttavaa-kasvua-yli-puolet-osastohoidossa-ovat-sellaisia-jotka-ovat-vaarassa-tehda-itsemurhan/8398300#gs.38p77f>. Viitattu 22.4.2022.

- Kirsi, Katri (2020) Alaikäiset syyllistyneet vakavaan väkivaltaan tänä syksynä poikkeuksellisen paljon -lastensuojeluun kaivataan lisää järeitä keinoja. YLE-verkkouutiset 2.11.2020. [online] <https://yle.fi/uutiset/3-11627229>. Luettu 7.10.2021.
- Kröger, Tanja & Nieminen, Elina (2021) Kolme äitiä kertoo ahdingostaan – huostaanottoa joutuu jopa pyytämään itse, jotta lapsi saa apua. YLE-verkkouutiset 13.3.2021. [online] <https://yle.fi/uutiset/3-11830524>. Viitattu 17.11.2021.
- Lastensuojelun Keskusliitto (2018) Työntekijöiden työkuorman vähentäminen kiireellisin muutostarve lastensuojelussa. [online] <https://www.lskl.fi/lausunnot/tyontekijoiden-tyokuorman-vahentaminen-kiireellisin-muutostarve-lastensuojelussa-keinoin/>. Viitattu 6.5.2022.
- Lastensuojelun Vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmä (2020) Lastensuojelun vaativan sijaishuollon uudistamistyöryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:28. [online] https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162414/STM_2020_28_rap.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 25.5.2022.
- Lehtola, Johanna (2021) THL:n ja Turun yliopiston tutkimus: Kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista yli puolella psykiatrisia tai neurokehityksellisiä häiriöitä. YLE-verkkouutiset 21.6.2021. [online] <https://yle.fi/uutiset/3-11991593>. Viitattu 17.11.2021.
- Pekkarinen, Elina & Helander, Merike (2021) Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalle eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2019. [online] https://lapsiasia.fi/-/laps_lausunto_pev_lastensuojelu#_ednref12. Viitattu 13.4.2022
- Riku (2021) Nuorisorikollisuus on vähentynyt pitkään, mutta viime vuonna vakavin väkivaltarikollisuus lisääntyi. Rikosuhripäivystyksen verkkojulkaisu helmi-maaliskuu. [online] <https://www.riku.fi/nuorisorikollisuus-on-vahentynyt-pitkaan-mutta-viime-vuonna-vakavin-vakivaltarikollisuus-lisaantyi-poliisi-toistaiseksi-suhtautuisin-edellisvuoden-piikkiin-poikkeusolojen-seurauks/>. Viitattu 13.4.2022.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2013) Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki. [online] https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 14.4.2022.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2021) Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulain muuttamiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi. Säädösvalmistelu STM077:00/2021.

[online] [Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulain muuttamiseksi ja siihen liittyviksi laeiksi - Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö \(stm.fi\)](#) Viitattu 7.11.2022.

- Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. [online] <https://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet/>. Viitattu 20.4.2022
- Tampereen yliopistollinen sairaala (2022) Eva-yksikkö. [online] https://www.tays.fi/fi-FI/Toimipaikat/Tays_Keskussairaala/Hoitoyksikot/EVAyksikko. Viitattu 14.4.2022.
- THL (2021) Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Osaamis- ja tukikeskukset. [online] <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-/osaamis-ja-tukikeskukset>. Viitattu 30.5.2022.
- THL (2022a) Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Lastensuojelu 2020. [online] <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/lapset-nuoret-ja-perheet/lastensuojelu/lastensuojelu>. Viitattu 4.5.2022.
- THL (2022b) Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Itsetuhoinen käyttäytyminen. [online] <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/maahanmuutto-ja-hyvinvointi/maahanmuuttajien-mielenterveys/itsetuhoinen-kayttaytyminen>. Viitattu 12.4.2022.
- Valvira (2022) Sosiaaliali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Lastensuojelun asiakkaana olevien lasten ja nuorten mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuus ja järjestäminen. Dnro V/6085/2022. [online] https://www.valvira.fi/documents/14444/236772/Lastensuojelun_asiakkaana_lasten_mielentervey_ja_paihdepalvelut.pdf/180bfead-58bc-ada6-590f-ddf8e7dd28eb?t=1645798691962. Viitattu 15.5.2022.

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

TAUSTATIEDOT

- Kuinka kauan olet työskennellyt lastensuojelussa?
- Kuinka monta kertaa olet hakenut erityisen huolenpidon jaksoja?

ERITYISEN HUOLENPIDON JAKSON HAKEMINEN

- Kuvaile lasten oireilua yleisesti ennen jakson alkua (tukikysymys: korostuuko yleensä jokin tietty oireilu?)
- Kenen aloitteesta jaksoja on alettu hakemaan?
- Kuvaile hakuprosessia (tukikysymys: mietittiinkö lasten tilanteita yhteisesti?)
- Saitko tukea päätöksentekoprosesseissa? Oliko tuki mielestäsi riittävää?
- Millä perusteella valitsit erityisen huolenpidon paikan?
- Kuinka kauan paikkojen saamisessa kesti?
- Oliko jaksojen hakemisella vaikutusta muihin työtehtäviisi?
- Kuvaile tekemääsi eettistä harkintaa ennen erityiseen huolenpitoon sijoittamista

MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ

- Onko lapsilla ollut kontakteja terveydenhuoltoon (psykiatriaan tai päihdepalveluihin)? Onko ollut muita asiakkuuksia?
- Onko lasten tilanteissa harkittu muita tukitoimia tai muiden tukitoimien tiivistämistä erityisen huolenpidon jaksojen sijaan? Millaisia tukitoimia?
- Olisitko toivonut tilanteissa toisenlaisia tukitoimia tai ratkaisua? Millaisia?
- Onko lasten erityisen huolenpidon jakson tarvetta käsitelty moniammatillisessa työryhmässä? (Tukikysymys: Kuinka monta kertaa suurin piirtein?)
- Kuvaile moniammatillisen arvion hankkimista
- Koetko moniammatillisen arvion hankkimisen sujuvaksi?
- Millaisena koit moniammatillisen yhteistyön jaksoja hakiessa?
- Miten kehittäisit moniammatillista yhteistyötä lasten kriisiytyneissä tilanteissa?

ERITYINEN HUOLENPITO

- Millaisena koit oman roolisi erityisen huolenpidon sijoituksissa?
- Koetko erityisen huolenpidon järjestämisen mahdollisuuden tarpeelliseksi lastensuojelussa?
- Onko mielestäsi erityistä huolenpitoa koskevassa lainsäädännössä muutostarvetta?
- Miten muuttaisit erityisen huolenpidon jaksolle hakemista?

VAPAA SANA

Liite 2. Suostumuslomake ammattilaisille

SUOSTUMUS TUTKIMUKSEEN OSALLISTUMISESTA

Tutkimuksen nimi: Erityisen huolenpidon jaksojen hakeminen ja moniammatillinen yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kertomana.

Lastensuojelun sosiaalityöntekijät

Minua on pyydetty osallistumaan pro gradu tutkielmaan. Tutkimuksen tavoitteena on tarkastella erityisen huolenpidon jaksojen hakemista ja moniammatillista yhteistyötä sosiaalityöntekijöiden kertomana. Tutkimuksen toteuttaa Turun yliopiston sosiaalityön oppiaine. Tutkimus toteutetaan osana LANUPS eli lastensuojelun ja nuorisopsykiatrian yhteisiasiakkuus -hanketta.

Suostumustani on pyydetty yksilö- tai ryhmähaastatteluun, johon osallistuu vaativaa tukea tarvitsevien nuorten kanssa työskenteleviä ammattilaisia.

Olen lukenut ja ymmärtänyt saamani kirjallisen tutkimusta koskevan tiedotteen ja saanut riittävästi tietoa tutkimuksesta ja siihen liittyvästä tiedonkeruusta, aineiston säilyttämisestä ja jatkokäytöstä. Olen saanut riittävät tiedot myös tutkimuksen yhteydessä suoritettavasta henkilötietojen keräämisestä ja käsittelystä.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani tutkimukseen. Olen saanut riittävät tiedot tutkimuksen tarkoituksesta ja sisällöstä, tutkittaville aiheutuvista mahdollisista haitoista sekä tutkittavien oikeuksista.

Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan tutkimukseen.

Tiedän, että tietojani käsitellään luottamuksellisesti, eikä niitä luovuteta sivullisille.

Tutkimuksen sisältö on kerrottu minulle myös suullisesti ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin tutkimusta koskeviin kysymyksiini.

Ymmärrän, että tähän tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Minulla on oikeus, milloin tahansa tutkimuksen aikana ja syytä ilmoittamatta, keskeyttää tutkimukseen osallistuminen.

Tutkimuksen keskeyttämisestä ei aiheudu minulle kielteisiä seurauksia.

Olen tietoinen siitä, että mikäli keskeytän tutkimuksen tai peruutan suostumuksen, sellaista tietoa, joka on jo kirjoitettu tutkimusjulkaisuun, ei voida peruuttaa.

Allekirjoituksellani vahvistan, että osallistun tutkimukseen ja suostun vapaaehtoisesti tutkittavaksi sekä annan luvan edellä kerrottuihin asioihin.

Tutkittavan nimi

Päivämäärä

Allekirjoitus

Suostumuksen vastaanottajan allekirjoitus ja nimen selvennys

Liite 3. Tietosuojaseloste

Tiedote tutkittaville koskien pro gradua ” Erityisen huolenpidon jaksojen hakeminen ja moniammatillinen yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kertomana”.

Olet ottamassa osaa Turun yliopistossa järjestettävään tieteelliseen tutkimukseen. Tämä tietosuojaseloste kuvaa sitä, miten henkilötietojasi tullaan käsittelemään tutkimuksessa.

1. Rekisterinpitäjä

Turun yliopisto, FI-20014 Turku

Yhteyshenkilö projektia koskevissa asioissa:

Nimi: Maaret Viili

Osoite: Turun yliopisto, Publicum, Assistentinkatu 7, 20500 Turku

E-mail: maaret.k.viili@utu.fi

Ohjaaja: prof. Merja Anis, merani@utu.fi

2. Kuvaus tutkimuksesta ja henkilötietojen käsittelystä

Tutkimuksessa kerätään haastatteluita, joissa lastensuojelussa lapsen asioista vastaavilta sosiaalityöntekijöiltä kysytään, missä tilanteessa lapselle haetaan EHO-jaksoa ja millaisena moniammatillinen yhteistyö näyttäytyy jaksoa haettaessa. Sähköpostiosoitteita käytetään haastattelukutsun lähettämiseen. Haastateltaville mahdollisesti myös soitetaan työnumeroon.

3. Tutkimusryhmän vastuullinen yhteyshenkilö

Nimi: Merja Anis

Osoite: Turun yliopisto, Publicum, Assistentinkatu 7, 20500 Turku

E-mail: merani@utu.fi

4. Tietosuojavastaavan yhteystiedot

Turun yliopiston tietosuojavastaava on tavoitettavissa sähköpostitse osoitteesta: dpo@utu.fi.

5. Henkilöt, jotka osallistuvat henkilötietojen käsittelyyn

opinnäytetyön tekijä Maaret Viili

ohjaaja prof. Merja Anis

6. Tutkimuksen nimi sekä tutkimuksen kesto

Tutkimuksen nimi: ”Erityisen huolenpidon jaksojen hakeminen ja moniammatillinen yhteistyö sosiaalityöntekijöiden kertomana”.

Henkilötietojen käsittelyn ajallinen kesto: Haastattelunauhoitteista kirjoitetaan tekstitiedostot. Aineiston litteroinnissa tekstitiedostoksi tutkimusaineistosta poistetaan suorat tunnistetiedot. Kirjallinen tuotos säilytetään Seafire-palvelussa vuoteen 2025 asti, jonka jälkeen aineisto hävitetään tietoturvasääntöjen mukaisesti. Nauhoitetut haastattelut hävitetään tutkimuksen päätyttyä. Tutkimuksen arvioitu valmistumisajankohta on 6/2022 mennessä.

7. Henkilötietojen lainmukainen käsittelyperuste

Henkilötietoja käsitellään seuraavan, tietosuoja-asetuksen 6(1) artiklassa mainitun, käsittelyperusteen nojalla:

- rekisteröidyn suostumus;
- käsittely on tarpeen sopimuksen täytäntöön panemiseksi;
- rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattaminen;
- käsittely on tarpeen rekisteröidyn elintärkeiden etujen suojaamiseksi;
- käsittely on tarpeen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseksi tai rekisterinpitäjälle kuuluvan julkisen vallan käyttämiseksi:
 - tieteellinen tai historiallinen tutkimus tai tilastollisia tarkoituksia varten;
 - tieteellisten aineistojen tai kulttuurisperinnöllisten materiaalien arkistointia varten;
- rekisterinpitäjän tai kolmannen osapuolen oikeutettu etu.

8. Tutkimusmateriaaliin sisältyvät henkilötiedot sekä suojoimenpiteet

Sosiaalityöntekijöiden sähköpostiosoite ja mahdollisesti työpuhelinnumero.

Haastattelut toteutetaan tietosuojatulla etäyhteydellä ja nauhoitetaan erillisellä äänentallennusvälineellä. Haastatteluiden jälkeen aineisto puretaan kirjalliseen muotoon ja kirjallinen tuotos säilytetään Seafile-palvelussa. Litteroinnin yhteydessä haastateltavien tunnistetiedot poistetaan. Omalla koneella ja Seafilessä on salasana aineistoon pääsemiseksi, joka on vain tutkijan tiedossa.

9. Erityiset henkilötietoryhmät (arkaluontoiset henkilötietoryhmät)

Tutkimuksessa ei käsitellä erityisiä henkilötietoryhmiä.

10. Henkilötietojen keräämisen lähteet

Kerään haastateltavat itse joko soittamalla tai lähettämällä sähköpostia eri kuntiin.

11. Henkilötietojen siirtäminen ja jakaminen kolmansille osapuolille

Henkilötietoja ei siirretä Turun yliopiston/tutkimusryhmän ulkopuolelle.

12. Henkilötietojen siirtäminen EU:n tai ETA:n ulkopuolelle

Henkilötietoja ei siirretä Euroopan unionin tai Euroopan talousalueen ulkopuolelle.

13. Automaattinen päätöksenteko ja noudatettavat suojoimet

Automaattista päätöksentekoa ei toteuteta käsiteltäviin henkilötietoihin.

Henkilötietoihin sovelletaan seuraavia suojoimia:

- Aineisto on salassa pidettävää.
- Kirjalliseen materiaaliin sovellettavat suojoimet:
 - Kirjallista materiaalia ei kerätä.
- IT-järjestelmissä toteutettava henkilötietojen käsittely:
 - Aineistoa järjestetään yliopiston seafile-tallennuspalvelussa. Tiedot ovat käyttäjätunnuksen ja salasanan takana, jotka ovat vain tutkijan ja ohjaajan tiedossa.
- Muu:

Suorien tunnistetietojen käsittely:

- Suorat tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa.
- Analysoitava aineisto sisältää suorat tunnistetiedot.

Perustelut:

14. Henkilötietojen käsittely tutkimuksen päättymisen jälkeen

Kirjallinen tuotos säilytetään Turun yliopiston Seafire-palvelussa vuoteen 2025 asti.

15. Oikeutesi rekisteröitynä sekä näihin tehtävät poikkeamat

Henkilötietojen käsittely perustuu tutkimussuunnitelmaan.

Tutkimuksella on vastuhenkilö.

Henkilötietoja käytetään vain tieteellistä tutkimusta varten sekä toimitaan niin, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot eivät paljastu ulkopuolisille.

Rekisteröidyn oikeuksiin tehtävät poikkeamat

Tietosuojasetuksen sekä kansallisen tietosuojalain nojalla rekisteröidyn oikeuksiin voidaan tehdä tiettyjä poikkeamia, kun henkilötietojen käsittelyperusteena toimii tieteellinen tutkimus ja oikeuksien toteuttaminen tekisi käsittelyn tarkoituksen (tässä tapauksessa tieteellisen tutkimuksen) joko mahdottomaksi tai aiheuttaisi huomattavaa haittaa käsittelylle.

Tarve tehdä poikkeamia rekisteröityjen oikeuksiin arvioidaan aina tapauskohtaisesti. Tämän tietosuojaselosteen tutkimuksessa on todennäköisesti tarpeen tehdä poikkeamia seuraaviin rekisteröityjen oikeuksiin:

- Oikeus saada pääsy tietoihin (Artikla 15)
- Oikeus tietojen oikaisemiseen (Artikla 16)
- Oikeus tietojen poistamiseen (Artikla 17)
- Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (Artikla 18)
- Oikeus siirtää tiedot järjestelmästä (Artikla 20)
- Vastustamisoikeus (Artikla 21)

Perusteet tehtäville poikkeamille sekä tehtävien poikkeamien ulottuvuus:

Oikeus valituksen tekemiseen

Sinulla on oikeus tehdä valitus tietosuojavaltuutetulle, jos koet, että henkilötietojasi on käsitelty soveltuvan tietosuojalainsäädännön vastaisesti.

Tietosuojavaltuutetun yhteystiedot:

Tietosuojavaltuutetun toimisto
Käyntiosoite: Lintulahdenkuja 4, 00530 Helsinki
Postiosoite: PL 800, 00531 Helsinki
Puhelinvaihe: 029 566 6700
Sähköposti (kirjaamo): tietosuoja(at)om.fi